A

VAKOKRÓL.

IRTA

Dr. MIHÁLYIK SZIDOR.

E mű tiszta jövedelme a pesti vakok-intezetéből kilépett vaknövendékek segélyzésére fordittatik.

BUDÁN 1870.
Nyomatott Bagó Mártonnál.

JÓZSEF NÁDOR

EMLÉKÉNEK

MINT

A PESTI VAKOK-INTÉZETE ALAPITÓJÁNAK.

Előszó.

Alulirott itt csak azon nézetnek óhajt kifejezést adni, hogy bármily nagyok legyenek e műnek hiányai s bármily kevéssé hasson a kitüzött czél megvalósitására, némi haszna mégis lesz, ha a szent ügynek csak egy ügybarátot szerezni, s ha a vakügyi eszméknek legalább néhányát tisztázni s a mi hazai viszonyainkhoz alkalmazni, vagy előbbre vinni képes. A mi pedig a mű jótékonysági oldalát illeti, boldognak vallanám magam, ha azon segélyző tőke melynek alapját megvetni óhajtám, bármely szerény erővel képes volna már a közeljövőben megkezdeni áldásos működését annyi szerencsétlen könnyeinek felszárítására.

Pesten 1870. évi november hóban.

Dr. Mihályik Szidor.

A vakok és a vakügy fejlődésének vázlatos előadása a legrégibb idők óta napjainkig.

Az ember a természettől adott öt érzéki szerv által veszi tudomásul a mindenségben előforduló s reá visszaható külbenyomásokat. Ezen érzéki szervek közvetitése folytán jő szellemünk érintkezésbe a külvilággal és annak jelenségeivel. A látás és hallás szerve összes szellemi életünk és működésünk két legfontosabb tényezője. A kettő közül bármelyiknek hiánya, akadályozza a szellemi képességek teljes kifejlődését, sőt a vakság gyakrabban kedvezőtlenül visszahat a test arányos fejlődésére, s annak teljes vagy részleges elgémberedését nem ritkán előidézi.

Már a legrégibb időkben akadunk oly emberekre, kik a látás, a hallás és beszélő képesség hiával voltak, tehát vakok és süketnémákra.

E mostoha gyermekei a természetnek mindenkor léteztek, szellemi életük, szellemi képességeik azonban semminemű tanulmány vagy vizsgálódás tárgyát nem képezték, sőt a többség figyelmen kivül maradt, épen nem vagy alig észleltetett.

A vak a világegyetem ez örök foglya mint a nagy míveltségű szintén vak dr. Blacklock magát kifejezi, az emberi társadalom legszánandóbb teremtése.

Neki a nagy természet végnélküli börtön, határtalan pusztaság, melyben rajta kivül semmi sincs, s melynek kerete számára még is oly szük, hogy alig képes benne mozogni, és ha mozgásra, cselekvésre szánja el magát, a világűrt gyámoltalanságával tölti be, s fölrázza keblének óriási vesztesége fölötti gyógyíthatlan fájdalmait. Kiskorú és élte utolsó pillanatáig gyámságra szorult, melynek keserű tudatával, annyival inkább bir, mert naponkint tapasztalja, hogy ő mindenkitől függ, és tőle senki.

Egész életén át éreznie kell, hogy közte és embertársai közt ledönthetlen válaszfal létezik, melyet az előitélet, saját gyámoltalansága s az emberek iránti gyakran nem alaptalan bizalmatlansága tetemesen szélesbít. Életének legnagyobb része tengés, egy neme a folytonos szenvedő állapotnak, tetszhalott reményekkel a jövőre és aggódó bizonytalansággal a jelenre nézve.

Az ős korban Mózest kivéve legkisebb nyomára sem akadunk oly intézkedéseknek, melyek e szánalomra méltó szerencsétlenek állapotjának javitását célozták volna. Mózes harmadik könyvének huszonnegyedik részében a papi szolgálattól az áldozati kenyerek bemutatásától eltiltja az Áron nemzetségbeli vakokat, a fájós vagy hályogos szemüeket, de egyuttal gondoskodott eltartásukról, midőn a 21. és 22. versben igy rendelkezik: „A kiben csak hiba van Áron pap ivadékából, ne menjen az úrnak áldozni, se istenének kenyereket bemutatni; mindazáltal egyék a kenyerekből, melyeket bemutatnak a szentélyben.“ Az ötödik könyv 27-ik részében pedig az Áron nemzetségen kivül állókra is kiterjeszti törvényhozói figyelmét midőn a 18-ik versben ezeket mondja: „Átkozott, ki a vakot eltévelyíti az úton.“

Elégségesek voltak-e Mózes intézkedései az akkori viszonyok közt a vakok jóllétének biztositására rideg sorsuk némi enyhítésére, egyébb adatok hiányában arról vitatkozni annyi volna, mint üres szalmát csépelni. Annyit azonban minden habozás nélkül mondhatunk, hogy Mózes legalább a vakok egy töredéke irányában megfelelt törvényhozói kötelességének.

Mert tagadhatlan, hogy a néperkölcsre maradandóbb befolyást gyakorol minden oly intézkedés, mely a népből magából indul ki, s az egyesületi téren leli megoldását; de nem szabad szem elül téveszteni azon másik nagyfontosságu körülményt sem, hogy a hol a közvélemény oly indolentiát vagy félszegséget tanusit, számos üdvös, szintén nélkülözhetlen intézmény iránt, mint nálunk, a törvényhozás nemes intézkedési körébe esik a kezdeményezés joga, melyben a megizmosult közvélemény, a kifejtett egyesületi tevékenység a törvényhozást idővel fölválthatja, kiegészítheti, pótolhatja.

A szabad-tudomány és művészet majd minden ágát felölelő Görögországban a vakok sorsát ugy látszik ezen magyar példabeszéd „Szemesnek áll a világ vaknak az alamizsna“ találóan kifejezi. Midőn a nagylelkű és minden polgári erényekkel diszlő Pelopidást barátjai korholták, hogy minek költi vagyonát a haza javára minden mód nélkül, igy válaszolt: „istenemre csak ezen szegény vakkoldusnak Nikodemosnak van valódi szüksége pénzre.“ !

Spártában nemcsak a vak hanem az egyébkint hibás testalkatu gyermekek megölettek, mint ezt Dufeau szerint kelet több népe mai napig teszi.

Ciceró volt tanitójáról a stoikus Diodotról futólag említi, hogy vaksága dacára a legbonyolultabb mértani alakokat leirni képes volt, e tárgygyal azon-

ban Ciceró behatóbban nem foglalkozik. Az első vak, kiről a világ irodalom tüzetesebb adatokat hagyott ránk Homer és Ossiánon kivül alexandriai Didymus, szent Jeromos nagy nevű tanítója. Az itt felhozott vakok azonban, nem született vakok, nem gyermek éveikben megvakult egyének, hanem férfi vagy előhaladottabb korban megvakult emberek.

Szent Lajos Franciaország királya a keresztes hadakban vele részt vett s a déli égöv heve s egyéb nyavalyái folytán szeme világát elveszített háromszáz lovag számára 1260-ik évben nagyszerű alapítványt tőn, melynek jövedelmeiből azok éltük fogytáig ápoltattak.

Ez volt a második eset, hogy nem ugyan vakonszülettekről vagy vakgyermekekről, hanem későbbi korban a háború viszontagságai folytán megvakultakról tömegesen intézkedett egy könyörületes szívű király.

Negyedik Kelemen pápa 1265. egy bullájában szent Lajos kegyes alapítványának utánzására buzdította az európai fejedelmeket, de sem a fejedelmek, sem a buzdító pápa ez irányban nem tettek semmit, s igy szent Lajos ténye elszigetelten s magára maradt a legujabb időkig.

A háromszáz lovag kihalván, helyébük mások, vakonszülöttek vagy utóbb megvakult szegények vétettek fel, szent Lajos alapítványára.

A tanítás, vagy hasznos munkával való foglalkozás eszméje még akkor senki agyában meg nem született, az isten adta drága napot evés és ivással s a kiszabott mindennapi imádságok lemorzsolásával töltötték el.

Ez volt első szerkezete a három százak (Quinze-Vingts) intézményének Párisban csaknem a francia forradalomig. Minő sorsra voltak a többi vakok franciaországban kárhoztatva, kik Lajos intézetébe be nem jut-

hattak, s élniök mégis kellett: szolgáljon felvilágosításul a következő eset, mely hatodik és hetedik Károly francia király idejébül merítve van, s többször ismétlődött, mert a népmulatságok egyik kiegészítő részét képezte.

Ezer négyszáz huszonötödik évben Armagnac váránál egy sövénynyel jól bekerített helyen elzártak négy páncélba öltözött és hatalmas bunkókkal felfegyverzett vakot. Közéjük eresztettek egy disznót jutalmául annak, a kinek csapásai alatt a disznó felfordul. A harc hevében a szerencsétlenek gyakran egymást ütlegelték a disznó helyett, miből civakodás nem ritkán verekedés támadt közöttük, a néző közönség nem csekély gyönyörüségére. És ha nem lett volna gondoskodva erős kitartó páncélról a csapások felfogására, merő mulatságból e szerencsétlenek egymást verték volna agyon. Ha a legkeresztényibb nép ily kereszténytelen, ily embertelen mulatságokban találta örömét nevezett két király alatt, midőn 165. évvel előbb szent Lajos oly nagyszerű ténnyel mutatott követésre méltó példát az akkori idők viszonyaihoz képest nemzetének, nem vagyunk-e feljogosítva gondolni roszabbat másutt a hol annyi sem történt mint Franciaországban, s a hol a középkori sötétség még terhessebb ónsulylyal nehezedett az elmékre, melylyel a szívtelenség karöltve jár? A fenebb idézett esetekről a vakügy története még a későbbi időkben is többször tesz említést.

Hazánk történetében Vazul, Álmos herceg, és második Béla király vajmi szomorú szerepet játszanak. E könyv keretébe csak Béla király tartozik. Nála is megtaláljuk a bornak mód nélküli szeretetét, s a jószívű gyámoltalanságot, mint a vakok jellemének két árnyoldalú vonását; a kép melyet egész egyénisége elénk tár, jól ismerős; birunk akárhány hasonmásával.

Diderot volt az első az ujabbkori irók közül, kit lángesze a vakügy terére is elragadott. A vakokról irt levelei kétségen kivül telvék szellemdús gondolatokkal, tapasztaláson épült állításokkal, de nincsenek hiával oly hóbortos különcségeknek sem, melyeket rajta kivül soha senki sem észlelt, s melyeket maga az idő elavított s megcáfolt.

Diderot a többi közt azt állítja, hogy azok számára nincs isten, kik a napot nem láthatják. Igen helyesen jegyezte meg egy vak, hogy Diderot állítása nem egyéb, mint a napnak a világegyetem ezen egy részének azonosítása magával az istenség eszméjével.

És ha úgy volna, a napnak hatása iránt talán érzéketlenek a vakok? — Bizonynyal nem! Sőt tapasztaljuk és tapasztalják mindazok, kik vakokkal foglalkoznak, hogy a vakgyermekek a vakok-intézeteiben mihelyt szerét tehetik tódulnak ki az udvarra, a szabadba, hogy a nap jótékony sugaraival nyájaskodhassanak.

Nem köszöntjük mi oly édes örömmel a tavasz első fecskéit, mint a vakok a napnak leggyengébben melengető sugarait, melyeket ők finom idegzeti érzékenységüknél fogva mindenkinél hamarább vesznek észre.

Nem tudta Diderot azt, hogy épen a nap által lehet a vakokat legkönyebben az istenség eszméjének ismeretéhez elvezetni, hogy a nap az ő barátjuk, legnagyobb jóltevőjük.

Föllehetne tenni, hogy Diderot e téren korabeliei nem hagyják magára, hogy a kérdés tisztázásához többen hozzá fognak szólni. Ez azonban nem történt. A bölcsészek és nevelészek legnagyobb része figyelemre sem méltatta Diderot új állításait, az orvosok pedig csupán a physikai vakság gyógyításával foglalkozván: a vakok lelki tulajdonait észlelődésük körébe fel sem

vették. Diderot bevallja, hogy egy bölcsész, valamely értelmes vak egyéniségtől becses fölvilágosításokat nyerhetne egyben másban.

Meglehetne tőle tudni miként jelentkeznek nála a tárgyak, s talán ennek utján lehetne a látás és egyéb érzékek bonyodalmas elméletét tisztába hozni. A közöny és tájékozatlanság melyben nem csak a nagy tömeg létezett, hanem a tudósok is a vakok képességei iránt, semmi gyakorlati eredményre sőt kisérletre sem vezetett. Igy volt ez németországban, igy Angliában, igy mindenütt. Holott épen Diderot idejében tudományos kutatásra, lélektani tanulmányra tárgy volt majd minden civilizáltabb országban; de hiányzott az erkölcsi bátorság, mely a közvéleménynyé vált fogalmakkal szembe szállni merészelt volna, s mely a vakok polgári használhatlanságának hitében élt.

Néhány évvel Diderot: „Lettre sur les aveugles, a l'usage de ceux qui voient" cimű műve megjelenése előtt Saunderson nevű vak angliában mint a láttan kitünő tanára felolvàsásokat tartott, s anglia physikusait és metaphysikusait új eredeti eszmékkel lepte meg.

Locke említést tesz egy vakonszületett és Cheselden által szerencsésen műtött egyén észleleteiről, de azzal senki sem törődött, hogy az utakat módokat fürkészték kutatták volna, melyek által egy vak annyi ismeret birtokába jutott, hogy általános feltünést okozott.

Micsoda eszközöket használt, hogy ő a század korszelleme által csupán koldulásra és könyöradományokra kárhoztatott lény, becsületes munkával föntarthassa magát, s az emberi társadalomban fenkölt öntudattal elfoglalhassa helyét. Az ilyen koronkint felmerült vakegyének, ily kiképzett jelenségek tudománya, fáradalmasan s a nagy tömegre nézve felfoghatlan

módon szerzett ismereteik titka többnyire a magánélet zajtalan homályában elburkolva maradt, minélfogva rendkivüli tehetségeknek sőt csudáknak tartattak a többiek nem csekély hátrányára.

Végre bekövetkezett 1784.

Ezen évben megismerkedett Haüy Bálint Paradies Teréziával, egy tizenkét éves vakleánynyal, ki Párisban kitünő zongorajátéka által közfigyelmet ébresztett. Haüyt a lányka zongora játékánál jobban meglepte annak azon nyilatkozata, hogy mestere bizonyos Weissenburg nevü vak egyén volt, ki szeme világát már hét éves korban elveszítette, s mind a mellett gazdag ismeretekkel és sokoldalú míveltséggel dicsekedett. A vakok tanításának eszméje Haüy Bálintban megszülemlett és több körülmény hozzájárulása által teljes érettségre jutott.

Páris valamelyik mulató helyén Haüy mintegy 8—10 vakgyermekből álló zenekarra akadt, kik sorban ülve, orrukra illesztett nagy pápaszemekkel, fülhasgató karcolással egy symphoniát játszottak az elébük felfordítva rakott hangjegyekből a hahotázó közönség mulattatására.

Haüy szivét a keserűség érzelme fogta el a látottak és hallottakra, s elhatározása szilárd rendíthetlen lett, tenni azokért valamit, kik a sülyedt kor erkölcsi ingoványában minden romlatlan szivet könyörületre indító balsorsuk dacára csak gúny és nevetés tárgyául szolgáltak s a közerkölcsiség romlásának rothadt anyagát képezték. Haüy azon kérdést vetette fel agyában „ha a vak különbséget tehet a különböző ezüst vagy réz pénzdarabok között, miért nem tehetne ő az **a** és **b** között ha az szintoly tapinthatóvá s megkülönböztethetővé tétetik előtte?“ A vakok tanításának eszméje

meg volt, még pedig az egyedül lehető alapon, mely csupán a kivitelben támaszthatott nehézségeket tapasztalatok hiában.

De ő attól sem riadt vissza.

A betűk s különféle tapintható jelek elsődleges alakzatai elszigetelten itt ott már voltak használatban, de azok részint ismeretlenek maradtak, részint tapinthatóság tekintetében, sok kivánni valót hagytak hatra. Már Haüy fellépte előtt Saunderson egy számoló táblát szerkesztett össze egyenlő nagyságú és távolságú négyszegekből; minden négyszög kilencz lyukkal birt.

A vak Puyseaux fiát kidomboruló betűkkel megtanította olvasni.

Salignac kisasszony szintén kidomborodó betűket használt. Lamaureux is hasonló betűkkel élt, de azokat csupán zenére alkalmazta. Weissenburg pedig már térképeket is készített cérnára felfűzött gabna magvakból és üveg gyöngyökből különböző nagyság szerint, a mint azt a megjelölendő város nagysága vagy fontossága kivánta.

A tengerek, völgyek, mélyedések és emelkedések pedig finom homokkal, mely előbb természetesen más vegyrészek hozzájárultával ragasszá gyúratott, jelöltettek meg.

Sőt Paradies Terézianak gombostűkből összealkotott betűi voltak, melyek segélyével németországi barátnéival levelezett.

Haüy Bálint előtt mind ez ismeretes volt, s ezen ismeretek nyomán alkotta rendszerét, rendezte saját betűit. Sokat megjavitott vagy egészen átalakított s a vakok mikénti kiképzésére tantervet készített. (Plan général d' institution pour les enfants aveugles.)

Haüy nem tartozott azon önhitt egyének közé,

kik önalkotta tervükre mielőtt a tapasztalás által igazoltatnék, a csalhatatlanság bélyegét rásütötte volna. Mielőtt mást meggyőzni akart volna, előbb önmaga győző lött meg.

Bizonyos Le Sueur Ferenc nevű tizenhat éves vakfiút vett magához, ki Páris egyik temploma előtt koldulgatott, hogy tanterve és módszere gyakorlatiságát rajta próbára tegye.

A véletlen úgy akarta, hogy Haüy Le Sueurben kitünő tehetségre akadjon. Sokkal előbb jutott eredményhez, mint remélni merte volna. Haüynak most minden buzgalma oda irányult, hogy tervének s az ő agyában fogamzott humanus ügynek a befolyásos egyéneket és a nyilvánosságot megnyerje.

E czélból egy tudós társulat előtt a vakok neveléséről és tanításáról értekezett, hol Le Sueurt is bemutatta. Az elragadtatás nagy volt, de a bámulat még nagyobb.

Lenoir a társulat elnöke mind a fölolvasott értekezés, mind a fölmutatott eredmény folytán ösztönöztetvén a Haüy által oly buzgón felkarolt és rendszeresen kezdeményezett vakügy terjesztésére, s a dolgot melegiben följelentette Vergennes gróf belügyminiszternek.

A miniszter és több magasb rangú személy szintén személyes tanuja kivánt lenni Le Sueur eredményes taníttatásának, az előbbihez hasonló próbát megtartani rendelt, melynek sikeréről tanuskodik azon körülmény, hogy Haüy Bálint buzdítói és pártfogói közt már Vergennes gróf ministert is találjuk.

A vakügy érdekében két nagy lépés történt. A tapasztaltak a hírlapok útján mohón közhírré tétettek,

s a közfigyelem ugyancsak hírlapilag a vakok iránt folyton ébren tartatott.

Az emberbaráti társulat (Société philantropique) tizenkét vakgyermeket járatott Haüy Bálinthoz hogy a mester tanításában naponkint néhány óráig részt vegyenek.

Az új iskola felszerelésében tevékenyen közreműködött maga a belügyminiszter és számosan az előkelőbbek közül: „kik e téren sem hírt sem vagyont nem szerezhetvén, megoszták a nap fáradalmait velem szerényen és zajtalanul még a legapróbb kicsinységek elrendezésében is“ mint maga Haüy Bálint mondja. A párisi tudós akadémia is felszólíttatván ez időben véleményadásra Haüy tanmódszere iránt, nyilatkozata kedvezőleg ütött ki. Megjegyezte ugyan, hogy e téren egyes jelenségek már nem birnak az ujdonság ingerével, azonban rendszeres megállapodásra egyik sem birt jutni, átgondolt egészet, egy teljesen használható rendszert egyik sem birt képezni. Mindez Haüy Bálint érdeme. Haüy Bálintnak tulajdonította azon eszmét is, hogy a vakok szellemi képzésénél elkerülhetlenül szükségesek olyan könyvek, melyeket kivétel nélkül minden vak mutató ujjának tapintati érzékével elolvashasson.

És habár a későbbi kor nem volt szükiben az irigyeknek, kik hajszállhasgató elménckedéssel iparkodtak Haüy érdemét elvitatni s másokra átruházni, de az igazságos és kutató történet visszaadta Haüynak azt, mit kötekedő irigyek rövid időre kétségessé tettek.

Mert bizonyos az, hogy Haüy előtt vakok számára könyvek nem léteztek és különösen nem oly rendszerű betükkel minőket Haüy megállapított, s utána az egész művelt világ kisebb nagyobb módosítással elfogadott.

A fönebb említettek betűiről és különösen azoknak használhatóságáról annál kevésbé itélhetünk, mert alakjuk nem maradt ránk, létezésükről csupán Haüy s egyesek puszta futólagos fölemlítése folytán van némi tudomásunk.

De bármit hozzanak is fel ellene vagy mellette, az elvitázhatlan tény, hogy előtte a vakok általános taníthatásának lehetősége sehol kimondva vagy elismerve nem volt, habár egyes kitünő vakegyének már jóval előtte nem kis mérvben feltüntek, azonban a nélkül, hogy a közvéleményt sorsosaik irányában megváltoztatni, vagy annak nemesebb humanusabb irányt adni képesek lettek volna. Mindezt Haüy Bálint idézte elő. A vakok szellemi képezhetésének s polgári használhatóságuknak Kolumbus tojását ő állította fel, s hazájában szerencsésen keresztül is vitte. A francia tudós akademia Haüy érdemei méltatásának részletezésébe bocsátkozván, kiemeli, hogy Haüy nemcsak a betüket, hanem a számokat s a törteket is tapintható alakban állította elő.

Számtalan más adatot és körülményt elhallgatván, csupán az akademia idézett nyilatkozatából kitetszik, hogy mennyire nem voltak tájékozva a vakok tanításának módszere és eszközei iránt még a tudósok sem, midőn olyanra fektettek súlyt a mi az előzményeknek legtermészetesebb kifolyása volt, s a minek feltalálására nem volt, nem lehetett szükség, mert a betükben meg volt oldva a titok csomója, fel volt találva a szám is.

El nem feled az akademia említést tenni Haüy térképeiről sem, melyeket Veissenburgéihoz hasonlóknak mond.

1785. Haüy Le Sueurrel az akademia előtt tétetett vizsgát.

A vizsga eredményéről az akademia Haüy Bálintnak okmányt állított ki, melyben a tanügy ezen új nemét az államnak és egyeseknek hathatós pártfogásába ajánlotta. Ugyancsak ezen vizsga alkalmával Haüy új betűket is bemutatott az akademiának, melyek az előbbieknél jóval kisebbek levén s egészben több egyöntetűséggel birtak s lágyabb anyagból készültek; mert Haüy maga is tanítva tanult és okult. Tanítványainak száma ekkor már a huszat meghaladta. Az akademia nyilatkozata bőven megtermé gyümölcsét. A társadalom minden rétegei részt akartak venni az ügy előmozdításában, s így történt, hogy 1786. a Tuileriák palotájában is adatott hangverseny a vakok javára. Ugyanazon év december 26-án pedig Versaillesba költöztették Haüynak huszonöt növendékét hol a király és az egész udvar előtt tartott vizsga oly fényes eredménynyel ütött ki, miszerint a király elrendelé, hogy Haüy tanítványaival együtt nyolc napig szállásoltassék el és vendégeltessék meg. Ezen időtájban jelent meg Haüynak „essai sur l' education des aveugles" című műve. 1788-ban tanítványainak száma ötvenre felszaporodott, s 1790-ben a zenében már oly mérvű haladást tettek, hogy képesek voltak hangversenyeket rendezni, Páris templomaiban hangszeres miséket játszani és énekelni.

Ily haladást tőn a vakok ügye az izgalmas idő dacára, mely minden embert magával ragadván, Haüy növendékeire is megtette szédelgős hatását, melyet Haüy a királyt kérő békák meséjének felolvasásával, midőn az egy alkalommal majdnem nyilt ellenszegüléssé fajult, teljesen lecsillapított.

Azonban minden pártfogás és buzgalom dacára a párisi vakok-intézetét, minden vakok-intézetének anyját ez idők szerint nagy veszély fenyegette, t. i. a teljes

felbomlás veszélye. Az emberbaráti társulat bomladozni kezdett, tagjai a politikai zavarok folytán szétszórva éltek, az együttlevők pedig nem birtak annyi tevékenységet kifejteni, mennyi elég lett volna Haüy népes iskolájának fenállását az idők változása és mostohasága ellen biztosítani. A politikai viszonyok nyomasztólag kezdtek nehezedni az új iskolára, és Haüy a jövőt még borúsabbnak sejtvén a jelennél: a kormánynál keresett segélyt.

A forradalom a testvériség jelszavát irá zászlóira, s az emberiség, az emberi jogok nevében szállt sikra, az Assemblée nationale 1791. Julius 21-én Páris egyik kolostorát jelölte ki a vakok és süketnémák állandó iskolahelyéül. Egy második Szeptember 28-ról szóló határozatával harminc alapítványt szavazott meg a vakok-intézetének egy évre, mely idő multán, az összes franciaországi tanügy átalakítandó és ujra szervezendő vala, s a vakok első iskolájának végleges rendbehozatala is ezen időre elhalasztatott.

Azonban az 1792-ki események nem hagytak időt az intézet s egy általán a tanügy szervezésére a nemzetgyülésnek, minélfogva Haüy növendékei kénytelenek voltak a süketnémákkal egy tető alatt még tovább is maradni, úgy az egyik mint a másik fél kipótolhatlan kárára. 1793 és 1794-ben a Celestinek zárdája, most már az egyesített vakok és süketnémák iskolája fegyvergyárrá, ágyúöntödévé lett átalakítva, a nélkül, hogy a vakok számára más helyről gondoskodtak volna.

A tanítás majd teljesen szünetelt és csak az év vége felé szállíttattak át Szent Katalin kolostorába, sorsuk azonban semmivel sem javult. Végre a nemzeti convent 1795. Julius 28-án törvény által állította visz-

sza a vakok iskoláját, s azt újra szervezvén, abban a kézimunkákra fektette a fősulyt.

Hogy pedig az új alapra fektetett iskola növendékei közt a szorgalmat, az ipart, a nemes versenyt ébren tartsa, a jelesebbek számára 300 livernyi erejű ösztöndíjakat alapított, melyeket az állampénztár a tanfolyam bevégeztével az illetőknek kiszolgáltatott.

A nemzeti convent ezen ösztöndíjak tételénél abból indult ki, hogy a legügyesebb vakmunkásnak sem fog sikerülni Párisban s egyáltalán a városokban minden anyagi segély nélkül műhelyt nyitni. Ha pedig ő szegődik mesterekhez, a legtöbb esetben nemhogy a rövidebbet fogja húzni, hanem egyenesen meg fog csalatni. Ennek elejét akarván venni a nemzeti convent akkor, midőn megszavazta a jelesebbek az iparkodók számára a fenirt ösztöndíjakat.

Módot akart nekik nyújtani önálló üzlet megalapítására. A nemzeti convent valóban emberies intézkedésében csak az esik kifogás alá, hogy a vaknövendékek fölvételét 7—16 év közti időszakra szabta, és hogy a zenét az intézetben csak mint kedélyderítő foglalkozást engedte meg. Hibás volt a convent ezen intézkedése több tekintetben. A vakgyermek a szegény sorsu szülők házánál kimondhatlan teher. Mi természetesebb minthogy minden szülő, ha szerét tehette, már hét éves korában beadta gyermekét az intézetbe. A tanidő azonban öt évnél továbbra nem nyúlhatott, minek az lett következése, hogy a legtöbb vakgyermek 12—13-ik évében az intézetet már elhagyni tartozott. Pedig nincs mód benne, hogy egy vakgyermek 12 éves koráig valamely mesterséget úgy elsajátíthasson, hogy abból megéljen.

Még ha a legtöbb esetben nem hiányzanék a szellemi képesség, hiányzik mindig a physikai erő, a testi ügyesség, de hiányzik az ily fiatal gyermeknél minden egyébb föltét, hogy a nagyvilágban mely előtte teljesen ismeretlen mint űzlet embere nem mondom hogy boldogulhasson, hanem hogy magát csak némileg tájékozhassa.

Hibás volt továbbá az intézet szervezésében az, hogy annak dacára, miszerint a fősúly a kézművekre volt fektetve, a tizenhat évet meghaladottak már föl nem vétettek, holott physikailag épen akkor vannak a legalkalmasabb korban azok megtanulására, s egészségük veszélyeztetése nélkül ezen kor előtt egész napi munkára alig alkalmazhatók. Hibás volt továbbá a zenének mint rendes tantárgynak mellőzése. A vakoknak több mint egyharmada kiválólag a zenére való hajlammal bir, és sokan közülök csak azért tanulják, mert a fül által vélik szembeli veszteségüket nagy részben kárpótolhatni, és mert minden zenebeli hang mystikus és melancholiara hajló kedélyüknek egy egy felhőcskéjét oszlatja szét. De mint kenyérkereseti ágot is tekintve, a zene az, melynek segélyével — ha kiképeztetése több alaposság és szakértelemmel vitetik keresztül mint történni szokott, — a vak leggyorsabban bir zöld ágra és teljes önállóságra vergődni. Ezen szervezeti hibákat azonban kimentheti a vakügy ujdonsága s az ezzel járó tapasztalatlanság.

A directorium alatt a franciaországi pénzbeli viszonyok javulása beállván, a directorium a convent a vakok-intézetére vonatkozó minden intézkedését meghagyta, csupán a tanfolyamot 7 kivételesen 8 évben állapította meg. A directoriumot felváltott consulatus 1800 Okt. 20-án Bonaparte Lucián aláirásával két

rendeletet tett közzé, melyek értelmében a vakok nevelő és képző intézete az elaggott vakokápoldájával egyesítetett (Hospice des Quinze-Vingts) s az egész előbbi szervezet halomra döntetett. Hogy az intézetnek a katonai budget kedveért végrehajtott ilyetén felosztalása szemet szúró önkénynek ne lássék, ezen eljárás azzal indokoltatott, hogy „az elaggott vakok röstségének úgy vehetni legkönyebben elejét, ha fiatalabb korú vakokkal gyakrabban érintkeznek.“

Minden Bonaparte Napoleon akaratából történt, ki a convent által megszabott ösztöndíjakat is magasabb államcélokra lefoglaltatta, s helyébük a humanus consul minden hetedik hó végén a jeles és kitünő előmenetelű vakgyermeknek bronzérmet akasztatott nyakába s nevét egy arra rendelt lajstromba beiratta. Megtörtént többel, — a mi a vakok közt nem ritkaság, — hogy a 8 éves tanfolyam ideje alatt mindig a jelesek vagy kitünők közé számíttatott; minélfogva a tanfolyam bevégeztével tizenhárom érmet vitt ki magával, mennyit Napoleon sok tábornoka sem birt fölmutatni. Voltak bálványimádók, kik Napoleon itt elbeszélt eljárását lángeszű fogásnak nevezték a növendékek buzgalma és ipara felserkentésére, de voltak, kik Napoleon tettében szivtelenséget láttak, a humanismus meghamisítását. A mindenható consul még a vakok sajtóját is, mely tan és olvasókönyveik nyomtatására szolgált elővigyázatból elkoboztatta, nehogy vele valami módon visszaéljenek.

Haüy Bálint önbecsét érző férfiú, csakhamar belátta, hogy ezen korcsintézetben neki nincs helye, hogy ő saját alkotmányát meg nem gyilkolhatja, melyet a nagy forradalom életre hivott és szentesített.

Megtört szívvel vált el azoktól, kiket ő az emberiségnek visszaadott. Ily hálát ily elismerést aratott az emberi nem egyik legnagyobb jóltevője. A nemzeti convent által megállapított 5000 franknyi évdíja elvonatott s a nagylelkű Napoleon által 2000 frankban állapítatott meg. Rajta is beteljesedett, hogy „nemo propheta in sua patria.“ ! Haüy ezután sem töltè napjait tétlenül, vagy keserű csalódásai feletti bánkódásban. „Musée des aveugles“ cím alatt új iskolát nyitott a vakok számára. Ezen iskolából került ki Rodenbach Sándor, egy minden tekintetben jeles férfiú több mű irója roulers-i főbiró, utóbb polgármester s a belga országgyüléseknek évtizedeken át kitünő tagja, kinek fáradozása folytán a vakok és süketnémák ügye Belgiumban már 1836. törvényhozásilag rendeztetett.

Haüy 1806-ig működött új iskolájában, ez év vége felé az orosz kormány hivta meg Szent Pétervárra egy birodalmi vakok-intézetének szervezése végett. Oroszországban Haüy a czár és az uralkodó család részéről a legnagyobb előzékenység és kitüntetés jeleivel fogadtatott, s csakhamar elemében találta magát Haüy egy egészséges alapra fektetett intézet élén, hol hazáját is elfeledheté vala, ha korunk léhütőinek jelszavát „ubi bene ibi patria“ erkölcsi érzetén erőszakot téve magáévá tehette volna. A szenvedő emberiséget teljes odaadással szolgálta Oroszországban, míg szíve csupán honaért dobogott.

Visszaléptével a párisi vakok-intézete gyors hanyatlásnak indúlt s már 1805-ben általános volt a panasz az intézet hiába valóságáról. A tanulmányi programm csupa mulatságokból állott, mert az intézetben csak jó érzelmű bonapartisták nyertek alkalmazást, kik előtt a vakok tanítása és hasznos munkával való fog-

lalkoztatása ismeretlen dolog levén, hivatásuknak legkönnyebb végét ragadták meg.

1806-ban Mártius 27-én az intézet új szabályzatot kapott nagyobbára Haüy Bálint másolt eszméjének alapján, vastag császári szinezettel.

Tantárgyai közt a latinnyelv is szerepelt kivételesen egynehány számára, kik közül később Delisle mint jeles nyelvész vált ki.

Napoleon megbuktával 1815-ben egy febr. 8-iki rendelettel a vakok intézete az elaggott vakok ápoldájától ismét elkülönittetett, de eredeti rendszere is lényegesen módosíttatott.

A kézművekből minden növendéknek legalább kettőt kelle megtanulnia, mintha csak azt akarták volna megmutatni, hogy mennyi mindenfélével lehet a vakot fitogtatni, mily vastagon lehet a közönség szemébe port szórni, és nem azt, hogy mily fokban válhatik a társadalomnak ő is hasznos tagjává, mennyiben képes mások segélyét teljesen vagy részben nélkülözni.

1817-ben Haüy szent Vlademir rendjellel megadományozva visszatért Francziaországba. Az intézetben tanítóskodó néhány volt növendékét meglátogatni szándékozván, — „mert sem beteges kora, sem az évek súlya, sem a hosszú távollét nem tudták a vakok iránti szeretetét megcsökkenteni“ mint Gaillod tanítványa hátrahagyott irataiban mondja — magát annak rendje szerint bejelentette. De bizony a jó öreget onnan kicsukták. Könyhullatva távozott egykori dicsősége helyéről, mely fagyos hálátlansággal viszonozta nemes tetteit, és egy élet önfeláldozását.

Meghalt 1822 évi Martius 18-án Párisban 77 éves korában. Született: 1745 év November 13-án Picardiában, Saint-Justben.

A Thiers kórmány állíttatott emlékének márvány szobrot azon intézet előudvarán, mely épitészeti és szervezeti jelessége által első rangra emelkedett s ugyanazon kormánynak köszöni lételét. Az intézet pedig századunk harmadik tizedében feltartóztathatlanul sülyedt mélyebben az örvény felé. A társas körökben, a lapokban közbeszéd tárgyát képezte, s maga a belügyminiszter 1832-ben a szószékről felkiáltott, hogy „a nemzetnek ezen annyi szeretettel ápolt intézménye minden tekintetben a legszánandóbb helyzetbe jutott.“

Végre bekövetkezett 1838 évi Julius 18-ka mely napon közhirré tétetett azon törvény, mely a belügyminisztert egy új és a célnak teljesen megfelelő épület felállítására felhatalmazta.

Az épület 1843-ban 200 növendék befogadására elkészült, azonban csekély és könnyen keresztülvihető változtatásokkal 260-ra is kényelmesen berendezhető. Belszervezetét magától Thierstől nyerte, ki a vakügyet beható tanulmány tárgyává tette, s ezen szervezet csekély módositásokkal napjainkig érvényben van, s több európai, de leginkább amerikai vakok intézetének mintául szolgált. A növendékek rendes létszáma 200, egynek évi tartási és nevelési költségei 1000 frankra rúgnak. A növendékek jobbára az ország költségén tartatnak, de vannak magán alapítványok is, és vannak fizetéses növendékek. A szegények minden díj nélkül vétetnek föl, csupán a növendék beszállíttatásakor egyszer mindenkorra szülei vagy a község bizonyos összeget ruhaátalány fejében tartoznak befizetni, mely összeg 40—100 frankig rúghat, ennek fejében tanfolyama bevégeztével, mely rendszerint 8 évig bizonyos esetekben tovább is tarthat teljes ruházatot nyer az intézettől. Nem egészen szegények folyamodhatnak

valamely országos alapítvány $^3/_4$, $^2/_4$ $^1/_4$-re a hiányzót ők tartoznak pótolni félévenkinti előleges lefizetéssel. A kormány évenkinti dotátiója 110000—120000 frank körül forog. Fölvéti kor tart 10—12 évig, de ebben nem járnak el teljes szigorral, ott hol lehetség mutatkozik, egyik vagy másik szakra a mondott koron túl is fölvétetnek, noha csak kivételesen.

Az intézet tanulmányi rendszere három irányban halad. A szorosan vett tanulmányi vagy elmebeli képzés hat osztályra és két fokozatra alsóbb és felsőbbre oszlik. Az alsóbb fokozaton mely négy osztályból áll, minden tanoncz keresztül vitetik, a gyengébb elméjüek valamint a kézművesek fölebb nem bocsátatnak hanem hátralévő idejükben a kézimunkákban tökélyesítetnek. A felsőbb fokozatra csak jobbmóduak — kik nincsenek jövő megélhetésök tekintetében valami kézműre vagy zenére utalva bocsátatnak, továbbá a kiváló tehetségüek és a zenészek. A két első év próba évül tekintetik. Ha a felvettek közül egyik vagy másik reményt nem nyújt jövőbeli kiképzése iránt az okvetlenül elbocsáttatik. E két próba év előkészítőül szolgál mind a három szakra s ennek leteltével osztályoztatnak a növendékek tehetségük és a felmutatott eredményhez képest az alsóbb vagy felsőbb fokozatra. Tanítóik nagyobbára vakok, s csak is a felügyelők és felügyelőnők, igazgató, a főtanárok és a cselédség épszemüek.

Az intézethez van egy képezde is csatolva, hol az intézet jelesb növendékei tanári pályára előkészíttetnek. 1867-ben a párisi vakok intézetének volt husz vaktanára, kik az intézet segédkezése mellett egyetemi előadásokat is hallgattak egyik vagy másik szakban, zenetanárai pedig majd mindnyájan a párisi con-

servatoriumban nyerik felsőbb kiképeztetésüket. Az intézet a belügyministerium hatósága alatt áll, melynek bőkezű pártfogásából az intézet egyik tanára Guadet által szerkesztetik a l' instituteur des aveugles című újság, mely összekötő kapocsul szolgál minden létező vakok intézete közt, s tisztán vakügyi dolgokkal foglalkozik, a vakok érdekeit szakavatottan védi, képviseli; minden ujabb a vakok érdekében tett javítás vagy találmány a mondott lapok hasábjain leli birálati ismertetését. Ez rövid körvonalakban mai képe a párisi országos vakok iskolájának, hol a vakügy legelőször nyert országos kifejezést és országos elismerést, s honnan az egész világra szétáradt. Az elbeszéltekben foglalható össze a párisi vakok intézetének s abból folyó vakügynek vázlatos története.

Míg franciaországban a vakok anyaiskolája Haüy visszaléptével fokonkint alább szállt s erkölcsi becséből csaknem teljesen kivetkezett, a külföld csupán az első nemes lökést vette át a nagy forradalomtól s Európa szerte alapíttattak ilynemű intézetek. Messze vezetne azok keletkezési történetének elbeszélése, sőt specialis érdeküknél fogva fölösleges is volna.

Mindazonáltal hogy ebbeli elmaradásunkat jelezzem, röviden elsorolom a külföld azon városait, melyekben tudtommal vakokintézetei léteznek.

Franciaországban a következő városokban vannak a vakoknak iskoláik: Páris, Lyon, Chameliére, Arras, Lille, Fives, Nancy, Montpellier, Rhodesz, S. Maderd. les Soissons, S. Hippolit-du-Fort, Vienne, Illzach és Marseille-ben. Elaggott vakok ápoldája pedig: Páris és Chartresben.

Ezeken kívül van franciaországnak három vegyes intézete: „a család," „Bethesda" és „Siloa" név alatt.

A két elsőbe hülyék és vaklánykák vétetnek föl, ápolás végett, a harmadikba csupán hülye vakfiúk. Ezen három intézmény nem is számittatik szorosan a vakok intézményei közé, mert céljuk nem a szellemi képzés és nevelés, hanem az illetők ápolása, holtig való tartása, tehát tisztán irgalmassági intézmény.

Angliában az első vakok intézete 1791. alapíttatott Liverpoolban, mely annyira felkaroltatott, hogy 1832-ben 111 alapítványos vakja volt. A liverpoolinak alapítását rövid időn követte „a londoni vakokintézete.“ Ez 1832-ben tőkéiből 92900 forintot felmutatott mint évi jövedelmet.

Az edinburgi 1793-ban jött létre, és 1845-ben 294 vakot foglalkoztatott 8 és 50 év között, az ujabb időkben ismét egy nagygyal gazdagodott.

A Manchesterinek alapját megvetette Henshow Tamás, 1810-ben 200000 pengő forintnak adományozásával oly szegény vakok számára, kik önfentartásukat sem saját vagyonuk sem nyert képzettségük által nem eszközölhetik.

A Glasgowinak Litch János gazdag s legjobb korában megvakult glasgowi kereskedő adott lételt 125000 pengő forint adományozásával 1827-ben Anglia napjainkban 27 intézettel bir s közel öt ezer vakot foglalkoztat.

Londonban van hét, Liverpoolban kettő, Manchester, Bristol, Norvich, Newcastle, York, Worwick, Nottingham, Birmingham, Exeter, és Boightan, Belfast, Aberdeen városokban egy egy és Dublinben három.

Anglia intézeteiben a munka és a biblia olvasása főszerepet játszik. A zenét a legtöbb angol intézet száműzte kebeléből; de a rideg puritán szellem kezdi intézeteinek egyoldaluságát érezni 1856 óta sok lett

átalakítva. A párisi intézet szervezetétől míg mindig távol állnak azonban tetemes közeledés történt a német intézetek felé.

Oroszországban Haüy Bálint a cár egyenes meghivása folytán szervezte az első vakok-intézetét Szent Pétervárt, ezenkivül Varsóban van egy Helsingforsban egy.

Poroszországban s annak legujabban annectált tartományaiban és középnémet országban a vakok huszonnégy intézettel birnak.

Berlinben van kettő, Boroszló, Barby, Paderborn, Düren, Soest, Új-Torney, Wollstein, Wittsock, Kiel, Hannover, majnai Frankfurt, Wiesbaden, Schlüchtern, Friedberg, Weimar, Braunschweig, Hamburg, Neukloster, Lipcse, és Hubertsburgban egy egy, végül Drezdában kettő.

1861-ben Recke Volmerstein gróf nem messze Boroszlótól beteges hülyék és vakgyermekek számára kórházat alapított, „Deutsches Samariten-Ordensstift“ név alatt. Ezek közül a legtöbb tekintetben kiválik a Boroszlói, berlini, a hamburgi és mindenekfölött a drezdai, mely 1809-ben jött létre Flemming Mánuel nevü tudós fáradozása folytán. 1825-ben a helybeli szemgyógytársulattal egyesült s ezzel maradt kapcsolatban 1830-ig, midőn az állami intézetek sorába felvétetett. Ez intézet ritka szerencsével tudta összepárosítani az iskola követelményeit a humanismus, a szenvedő és gyámolra szoruló emberiség igényeivel. Gazdagon van ez intézet fölszerelve mindennel, a mi a vakok tanítási körébe vág.

Legnagyobb gondot fordítanak a kézművekre, s ez képezi a gyakorlati szerkezetü intézet főirányát. A kézművek rendszerestanítását megelőzi az iskolázás s

a testnek mindennapos gymnastizálás által való kiképzése. Az intézet növendékeinek elbocsátása után is visel rájuk gondot. Az intézet részint saját vagyonából részint állam költségén tartatik fen. 1859-ben növendékeinek száma 107 volt, s a kormánytól 8000 tallérral segélyeztetett. Van több nagyobb összegű alapítványa, melyek közül Olsufieffé 20000 tallérra rúg.

Bajorországnak van négy intézete.

Nürnberg, Würzburgban egy egy és Münchenben kettő. A müncheni mindkettő első Lajos bajor király bőkezű adományozásából veszi eredetét 1836-ban. A király 290000 p. forinttal melyet saját pénztárából utalványoztatott vetette meg alapját a müncheni, nevelő és foglalkoztató vakok-intézetének. A király példáját követték számosan még idegenek is, köztük Liszt Ferencz hazánkfia egy alapítványnyal. 1867-ben a növendékek száma 80 volt. Würtenberg és Badennak van három intézete. Freiburg, Gmünden, és Stuttgartban egy egy.

Hollandiában van egy, melyet a szabadkőművesek 1808-ban Amsterdámban csupán szegény vakok számára alapítottak. A növendékek rendes létszáma 80 és 90 közt változik. Az 1867-ki párisi világtárlaton volt egy másik a munkás vakok intézete is képviselve Amsterdámból, melynek keletkezési ideje, szervezete és egyéb körülményei előttem ismeretlenek.

Belgium Rodenbach Sándor indítványára még 1836-ban rendezte a vakok és némák ügyét; ezen rendezés folytán a községek is szoríttattak bizonyos fokig a tanítás és nevelési költségek hordozására. Belgiumnak ez idők szerint van kilenc és nem nyolc intézete, mint a legujabb vakügyi tankönyvek hibásan mondják; mert Gentben van kettő, Ypern, Mons,

Brügge és Lüttchban egy egy, Brüsselben pedig személyes tudomásommal három és nem kettő.

Schweicnak van négy, Zürich, Bern, Schaffhausen és Lausanneban egy egy. A svajciaik közül a Lausannei kitünő jelentőségü. Olaszországban van négy, Palermóban egy, Nápolyban egy, Páduában egy és Milanóban egy. Spanyolországban van kettő, Madridban egy, Borcellonában egy. Dániának van három, mind a három Kopenhágában.

Svéd és norvégországban kettő, ugyanis Manillában egy, Gotheborgban egy. Az ausztriai birodalomban és különösen az osztrák tartományokban jelenleg hét intézet létezik; ugyanis Bécsben kettő, Linzben egy, Prágábau kettő, Brünnben egy, Lembergben egy. A bécsi vakok intézete Klein János által alapíttatott, némelyek szerint 1806-ban, mások szerint 1808-ban. Államintézetté lett 1816-ban. Vagyoni állapota mai nap megközelíti a fél milliót.

Alapítói közt van elég magyar, mint Eszterházy, Kocsi, Zimony városa s a t. kiknek jótékonysága a pesti országos vakok intézetére ki nem terjedt. A bécsi vakok ápoldáját pedig alapította Pyrker egri érsek, oda ajándékozván e célra egy Bécsben létező 125000 pengő forintra becsült házát. A bécsi nevelő intézetben a vakok létszáma 70 és 80 közt változik. Három év előtt egészen új szervezetet nyert, mely legnagyobb részben a párisinak másolata. Mielőtt a pesti vakok intézetének a magyarhoni vakok egyetlen iskolájának keletkezését és fejlődését elbeszélnők, vessünk egy futó pillantást az új világ felé, az ifjú óriás Amerikára.

Amerika első intézetei 1831-ben tehát hat évvel később mint magyarországon jöttek létre Bostonban, New-Yorkben és Philadelphiában.

A kezdeményezést és az első lökést Massachusetts képviselői adták 6000 dollárnak évenkinti megszavazásával. A tartományi törvényhozás ezen felbátorító kezdeményezésére versenyt adakoztak Boston polgárai, de különösen hölgyei. Rövid húsz nap alatt 100000 p. forintot gyűjtöttek össze, s Perkins Tamás Bostonnak nagylelkű polgára saját nagyszerű palotáját tágas kerti helyiségeivel együtt által engedte a nevezett célra. 1837-ben már 60 növendéke volt, s ugyanazon évben hozzákapcsoltatott egy ápolda és műhely. Az első a gyámoltalanabbak a második a kézművekben kiképzettek számára. A műhely felállítása és célszerű berendezése 20000 forintba került, e költségeket felében viselte a massachusettsi kormány és felében az intézet alapja.

Némelyek az ápoldában kapnak ellátást szálláson kívül, mások az ügyesebbek az intézettől teljesen függetlenek s csupán munkára bejárnak.

A vak munkásnak ilyetén rendszerű intézetnél következő előnyei vannak: először, hogy sem a műhely helyiségeért hol dolgozik, sem a raktárért hol kész munkája eladatik, nem fizet semmit. Másodszor hogy az intézet által folyton elláttatik munkával, akár van kelete, akár nincs, s mindamellett az eladatlanul heverő kész munka árából az alaptőke kamatai meg nem térítetnek.

Harmadszor, hogy a velük foglalkozó mesterek és segédek fizetése szintén nem esik terhükre, hanem az intézet alapjából fedeztetik.

A New-Yorki intézet a senatusnak egy 1831-ki határozata folytán alapíttatott s évenkint húsz ezer forinttal dotáltatott.

A vakok szellemi kimívelésére rendkívül sok követtetik el, s a tanulmányi programm sehol sincs oly széles alapokra fektetve, mint New-Yorkban. 1846-ban csatoltatott hozzá a műhely, egészen a bostoninak mintájára. A létszám évenkint 160—200 között változik.

Északamerikának van összesen huszonhat intézete, és pedig: Bostonban kettő, New-Yorkban kettő, Pennsylvániában kettő, Ohio, Virginia, Indiana, Illinois, Kentucky, Tennessee, Missoori, Georgia, Visconsin, Louissiana, Mississippi, Java, Arkansas, Délcarolina, Moryland Columbia, Michigan, Északcarolina, California és Texasban egy egy. A braziliai császárságnak van egy nevelő intézete Rio de Janeiróban. Ez rövid foglalatja annak mit a civilizáltabb nemzetek a vakok érdekében tettek. Nagy hiba volna a humanitás ezen terén imádott hazánkat Francia, Német, Angolországgal vagy Amerikával összehasonlítani akarni, hogy elmaradottságunk annál sötétebb színben tünjék fel. Oly nagy államok által fölülmulatni — tekintve az ő politikai, társadalmi és nemzetgazdászati viszonyaikat — nem szégyen. De azt sem lehet tagadni, hogy vannak terület, népesség és anyagi jóllét tekintetében kisebb és kevésbé kedvező viszonyok közt létező államok sőt tartományok, melyek Magyarországot e téren is régen fölülmulták. Szászország területe nincs annyi, mint Pest és Bihar megyéké, és Szászország a vakügy terén annyit tett, hogy mi magunkat vele párhuzamba nem tehetjük. Helvécia, Bajorország, Dánia, Hollandia, Csehország már évtizedek előtt Magyarországot messze túlhaladták; és nincs okunk tagadni, hogy mi a humanistikus iskolák ezen ágában, a kezdeményezés stádium fölé még nem emelkedhetünk.

Klein János Maltens után mondja, hogy Ázsiában különösen Bokharában vannak némi intézkedések téve a vakok gondozására nézve, hogy a mosék körül sátorokban laknak és közköltségen tápláltatnak.

Afrikára vonatkozólag ugyanazon műben írja, hogy létezik ott egy falu, mely egészen vakok által van benépsítve és csak néhány épszemű őrködése mellett mindenektől elkülönítve csendesen élnek. A falu neve nincs megnevezve.

Gentz Vilmos 1853-ban Berlinben ily cím alatt megjelent művében „Briefen über Aegypten und Nubien“ megerősíti azon többek által felhozott állítást, hogy a vakok saját egyetemmel birnak, melyben jelenleg mintegy 600—800 vaktanuló képeztetik. Irja továbbá, hogy midőn még a mosék jövedelmesebb alapítványokkal birtak, egy mosée jövedelméből 8000 vak láttatott el. A vakok jobbára jogtudomány és theologia magyarázatával foglalkoznak, sőt az ügyvédek egy része is vakokból kerül ki. Elmondván lehető legszükebb körvonalokban a vakügy keletkezését, fejlődését, mai állását, mielőtt a második részben a vakok statistikai arányszámairól értekezném, még a pesti vakok intézetének keletkezése, növekedése és mai állása veendi figyelmét igénybe a nyájas olvasónak.

A pesti vakok intézete.

Hazánkból minden elzárkozottsága dacára, — mellyel közbeneső vámok s hazai történetünkből ismeretes elválasztó intézkedésekkel körülvéve — a szabad és humanus eszmék soha ki nem rekesztethettek, s azok jótékony befolyása alul magát ki nem vonta.

Tény, hogy az óvodákat magyarföld juttatta legelőbb éretségre és a németek tőlünk ültették át az óvás eszméjét saját hazájukba az eszme megszületésének első éveiben; a vakok tanításának, képzésének és nyilvános oskolákban hasznos polgárakká való neveltetésének eszméjét mi magyarok Bécsből vettük. Ámbátor ezen humanus eszme létesitése és keresztülvitele ha nem is történt oly széles alapon, vagy oly szerencsés sikerrel, mint bárhol külföldön vagy csak a szomszéd osztrák tartományokban, hazánk azzal is lerótta az emberiségnek a haladókor iránti tartozását bizonyos fokig, a mit eddigelé tett.

A pesti vakok-intézetének alapítási eszméje Bécsből Klein Jánostól eredt, kinek kitartó buzgalma és közvetett befolyása folytán majd az összes osztrák birodalmi intézetek alapíttattak.

Az 1825-ki országgyülés alkalmával megjelent Pozsonyban Beitl Rafael Klein János által képzett vaknevelő a nádor előtt kellő tanács és utasításokkal ellátva, hogy egy magyarhonban alapítandó vakok-intézete iránt a nádor és az által az egybegyült karok és rendek pártfogását kieszközölni megkisértse. Beitl József a nádorban az ügy emberére talált s azonnal három szobából álló országgyülési szállást rendelt a kezdeményezendő intézet számára. A nádorné főudvarmesternője gróf Révayné több ízben kártyajátékot rendezett, melynek nyereményét mindig a létesítendő vakok-intézetének alapjára visszatartotta.

Igy gyült össze rövid idő alatt 800 p. forint, az eszme megvalósítására kevés, azonban szerény kezdetnek egyesek részéről midőn mulatságaik iránya oly lélekemelő, elismerésre méltó.

Beitl Rafael a viszonyok ilyetén alakulása és a kedélyeknek az ügy iránti kedvező hangulatára a nádor beleegyezésével Nyitra megyéből egy lánykát vett fel, kinek felvételét rövid idő mulva három másiké követte. Beitl segédül a bécsi vakok-intézetében nevelt vak Hertelendy Gábort kapta, s ennek közreműködésével Pozsony megyeház termében az új iskola kezdő növendékeivel a nádor az alsó és felső tábla tagjai előtt próbatétet tartott, mely alkalommal egy a pozsonyi evangelicus lyceumban képzett fiatal vak egyén Füredy László önkészített beszédet mondott az el nem odázható vakok-intézetének alapítása tárgyában. A derék nádor a beszédet kinyomatta s az összes országgyülési követeknek megküldötte. Azonban sem Füredy beszéde, sem a nádor buzgalma az ügyet a törvényhozás elé terelni nem birták. Nem sikerülvén a nádornak a vakok ügyét mindjárt keletkezésében a törvényhozás védszárnyai alá helyezni, annál több gondot fordíttatott a magán adakozások és gyűjtésekre, melyeknek összege csupán Pozsonyban ez időben az 1100 p. forintot elérte.

A hazai viszonyainkat jól ismerő nádor azonnal belátta, hogy az új iskolának Pozsonyban nem nagy jövője nyilik, minélfogva 1826-ban September 15-ről 725. szám alatt kelt levelében bizottmányt vagy mint akkor magát nevezte kiküldöttséget négy Pest városi négy Pest megyei tagból az első alispán elnöklete alatt nevezett ki, melynek kötelességévé tette a Pestre leránduland Beitl Rafael és az általa képviselt ügy iránt a kedélyeket előkészíteni s kedvezőleg hangolni, egyuttal a Pozsonyban megkezdett gyűjtések további folytatására felszólította őket.

Fenállott tehát a zsenge intézet majd egy évig Pozsonyban minden bizottmány nélkül, csupán a nádor

őrködése alatt. 1826-évi November 15-én alakult meg a bizottmány, s tartatott az első ülés, melynek jegyzője Szögyényi László volt. Az ülés főtárgyát a nádor levelének fölolvasása képezte, melynek következő helyét szórul szóra adni érdemesnek tartom: „Azon sok hasznos és az emberiségnek boldogulását czélzó intézetek közt, melyek most hazánkban fundáltatnak, a világtalanok számára mindeddig ollyas intézet a melyben csekély tehetségekhez képest magoknak valami tudományt szerezhetnének nem találtatik. Hogy tehát valaha a hazában ilyetén intézet felállíttathasson, s részére a megkivántató fundus összeszerkesztethessen stb. a levél további tartalmát már elmondtuk, melylyel az intézet Pozsonyból Pestre át lett helyezve. Ugyanezen ülésben olvastatott a helytartótanács Oktober 13-ról 24746. szám alatt kelt intéző levele, melyben az intézet alapíttatását engedélyezte s a bizottmányt az általa eszközlöttekről jelentés tételre kötelezte. A kiküldöttség minden tagja nagy erélyel látott teendőihez különösen a pénzgyűjtéshez, és buzgalmukat valóban kielégítő siker koronázta, mert néhány hét alatt 1553 forintot gyűjtöttek. A nádor fennebbi levelére adott válaszukban megköszönték ő cs. kir. Herczegségének kegyelmes bizodalmát igéretet tettek, hogy oly intézetet fognak létesíteni, „hogy abban valaha mind a hazának szerencsétlen fiai segedelmet s könnyebbülést találhassanak.“

Míg Pesten a kiküldöttség minden tagja tehetsége szerint működött saját körében, addig a nádor a legmagasb helyen szerzett barátokat az elhagyottaknak. Igy történt hogy 1827-ben Ferencz király és neje Karolina Augusta ezer ezer pengő forintot küldtek az intézet alapjának növelésére a boldogult nádor pe-

dig nejével Mária Dorottyával két gyermek tartásának költségét vállalták el.

Sajátságos az, hogy míg a király és királyné, a nádor, jelentékeny összegekkel gazdagíták az intézetet, sőt Ferencz király a lendületnek indult intézet állása iránt legmagasb megelégedését adta tudtul, addig Beitl Rafael pedig, ki a nádor meghatalmazásából Pozsonyban az ország rendei közt gyüjtetett gróf Bekkers által további gyűjtéstől eltiltatik; kérdést intézett tehát a bizottmányhoz az iránt, hogy mitevő legyen.

A kiküldöttség válasza következő volt: „az originalis subscriptiónak árkussa a folyamodónak kezénél hagyatván, ezen kérdésnek elhatározása a generális planumnak kidolgozására halasztatik, minthogy az olyatén módon beveendő pénz, nem a mostani intézetre, hanem az idővel állandóul felállítandó hazai vakintézetre fordítandó volna, a mikoron az országnak minden törvényhatóságai ő cs. kir. Főherczegsége által bővebben fel fognak szólíttatni.“ Ebből világos, hogy nemcsak a nádor, hanem a kiküldöttség is országos intézet létrehozatalán fáradoztak, s ezt az országos gyűjtések eredményének mivoltától föltételezték.

És csakugyan 1827-ik évi Martius 31-ki ülésben Schedius Lajos a kiküldöttség egy tagja bemutatta „a vakgyermekeknek oktatásokra felállítandó országos intézetnek Beitl Rafaellel egyetértőleg kidolgozott plánumát.“ „Ezen plánum — mint a jegyzőkönyv mondja, egyátaljában egynémely csekély változtatásoknak hozzátételével helybenhagyatot, és mind ő cs. kir. Főherczegsége által eszközöltetni kivánt czéllal, mind pedig a deputatió mindennemű igyekezetével megegyezőnek találtatott elannyira, hogy a deputatió meggyőződve lévén, hogy ilyetén planum mellett felállí-

tandó országos intézetnek csak a legjobb sikerét lehessen reményleni, a tek. nemes vármegyének eleibe terjeszteni rendeltetett, hogy ezen magyar és német nyelven bemutatandó plánumot ő cs. kir. Főherczegségének oly alázatos kéréssel méltóztatván felküldeni, hogy annál fogva az országos intézetnek felállíttatását eszközölni és ezen czélra megkivántató lépéseket eszközölni méltóztasson.“ Az eddigi idézetekből is nyilvánvaló, hogy az egész vakok-intézetének mozgató lelke József nádor volt. A derék emberbarát azonkívül, hogy személyesen is nevezetes összegekkel gyarapította koronkint az intézet vagyonát, körleveleivel felkeresé a püspököket, káptalanokat, a városokat, megyéket. Buzdított kért olyanok számára, kiktől ő épen semmit sem várhatott, minden jutalmát abban találván, hogy jót tehetett, hogy haszonlesés nélkül fáradozhatott, hogy ő az ország második embere pártul foghatta azokat, kik az ő nemes fellépte előtt ha vagyontalanoknak születtek a koldulásnál egyébre nem igen tarthattak igényt. A helytartótanács sem nézte összetett kezekkel a nádornak a vakügy körüli buzgalmát, kéretlenül tizenkét öl fát határozott a vakok intézetének évenkint kiszolgáltatni 1828 évi Október 28-án Forgó György ajánlatot tett, hogy az intézeti tanítók fizetéséhez évenkint 120 p. forinttal járulni kiván, ha az intézeti tanítók magyarul fognak tanítani. Beitl Rafael és segéd tanítói Hertelendi Gábor kivételével külföldiek német származásuak levén, igen természetes, hogy a szellem és annálinkább a társalgási, a tanítási nyelv az intézetben szintén német volt. Az ébredező nemzeti szellem és Forgó György alkalomszerű levele a kiküldöttséget is felrázta közönyös magatartásából s úgy az igazgatónak mint a többi tanítóknak kötelességévé tette a

magyarnyelv elsajátitását s azon való oktatást, a többi közt mondja: „hogy az országnak kebelében lévő intézetben, a mely felállíttatását a nélkül is csak magyarhazafiak ajánlásainak köszönheti, az anya, nem pedig idegen nyelv legyen rendes beszéd és oktatás módja, eszköze, és ellenkező esetben külső nemzeteknek figyelmét méltán felgerjesztené, hogy magyar hazánknak országos intézetében német nyelven történik az oktatás.“ Igen természetes hogy sem Beitl, sem a többi tanítók egyszerre meg nem magyarosodtak, de legalább ezen pillanattól kezdve megszünt lenni az intézet kizárólag német jellegű, noha a magyarság még mindig idegen volt benne.

A nádor hogy az intézetet az idő viszontagságai ellen biztosítsa Ferencz királynál annak országositása tárgyában közbenjárt, de felkéretett ugyanerre sürgetőleg a Kiküldöttség által is, melynek az intézet már terhére kezdett válni. Közbenjárását siker nem koronázta, a helytartótanács válaszában kiemeli az okokat is, melyeknél fogva ő felsége által mint országos intézet helyben nem hagyathatik, „hogy ezen intézet a váczi süketnémák intézetének példájára, mint a helytartótanács válasza mondja, országos intézetté tétessen, és mint olyan ő felsége által is helybenhagyathasson, szükséges légyen, hogy az nemcsak a belső összeszerkesztetését és igazgatását tárgyazó plánummal mint a milyen a mostani birjon, hanem egyszersmind jövendőbeli állandó fenmaradhatására elegendő fundusnak talpkövére légyen építve, nehogy legelsőbb helyben hagyattatása után a fundusnak nem léte miatt, vagy elenyészszen, vagy más intézeteknek terhére lenni kényteleníttessen.“ Láthatni, hogy a nádoron kivül a vakoknak sem a helytartótanácsban, sem

a törvényhozói asztalnál valódi barátjai nem voltak, és az országos helyben hagyattatást a helytartótanács 6832. szám alatt 1829-ből kelt intéző levelében attól feltételezi, ha „nagyobb fundus összeszerkesztetik.“ Csakhogy épen ebben van a dolog bibéje, hogy a mit nem birnak egyesek létrehozni, azt létesítse az állam, vagy legyen a jóakaró egyeseknek, társulatoknak hathatós segélyére, mert csak igy van az államnak a társadalomnak értelme. A társadalom nyűgeit annak bajait enyhíteni elviselhetőbbekké tenni ugyancsak a társadalom van hivatva, mellette működve mindig elég tere marad a vallásos vagy erkölcsi érzületnek, a jótékonyságnak, vagy a dicsőség hajhászatnak, de ez utóbbiak korunkban nem képesek pótolni amazt, nem képesek a társadalom hivatásának színvonalára fölemelkedni. Midőn Pozsonyból az intézet Pestre áttétetett még sem telke sem saját háza nem volt, hanem az üllői utcában Donnerféle házban bérelt néhány szobát. 1830-ban midőn elköltöznie kellett, a Terézváros Kismező utcában Sontaghféle házban ütötte fel tanyáját. Már ez fölötte megakasztólag hatott az egész intézet beléletére, mert a vakoknak időre van szükségük míg egy ház belszerkezetével megismerkedve abban otthonjukat fellelhetik s minden tétova nélkül kötelességeik után láthatnak.

De nemcsak ezen körülmény, hanem a rákövetkezett évben az országszerte dühöngő epemirigy fölötte lohasztólag hatott az intézet megerősödésére.

Zsibbasztóbb hatást gyakorolt az intézet beléletére s közvetve a növendékek erkölcsi érzületére azon sajnos viszálkodás, melyben az intézet német szellemű igazgatója a vak Hertelendy Gáborral élt. A bizottmány akként vélte elejét venni a további surlódások-

nak, hogy Beitl elbocsáttatását elhatározta, azonban a nádor, kinek jóváhagyása nélkül a bizottmány mitsem tehetett, bele nem egyezett, a multban szerzett érdemeinél fogva és Beitl ügye a puszta megdorgálásnál maradt; mert tagadhatlan hogy a nádor után Beitl fejtett ki legtöbb tevékenységet az intézet érdekében. Pénz dolgában az intézet bőviben soha sem volt, s ez idő tájt forrásai nagyon kimerülhettek, mert a kiküldöttség egy erélyes kérelmet intézett a nádorhoz az iránt, hogy „a már végefelé sietö országgyülési együttlevő ország rendeit ezen intézetnek felsegélésére s ujabb ajánlásokkal való gyámolitására felszólítani, vagy ha azt hasznosabbnak találandja, a midőn még ezen országgyülésen az országban lévő szegényeknek, melyek közé az ezen intézetben levő s legnemesebb érzeményektől megfosztott hazafiak méltán számitatnak, felsegélésökről netalán kérdés találna lenni, akkoron ezen intézetről is kegyelmesen megemlékezni méltóztatasson," mert mint a kérvény eleje mondja, hogy „az oly szépen nevekedett s fennmaradásához méltó reménységet nyujtott intézet ismét elfog enyészni." Beitl 1831. év April havában benyujtotta az „intézetet tárgyazó plánumát," mely a helytartótanács rendeletéből magyar és német nyelven kinyomatott, s a helytartótanács által minden törvényhatóságnak megküldetett, hogy kebelében gyüjtéseket rendezzen és adományokat fogadjon el a vakok-intézete számára. Az adakozások kielégítő módon folytak, az intézet létezése ismét biztosítva volt, sőt az 1831-ik év az első alapítványról nevezetes, melyet Gróf Batthyányi János végrendeletében négy ezer p. forinttal az intézetnek tett. A növendékek száma tizenháromra nevekedett. Azonban Beitl a helyzet urává lenni nem tudott s az előbbi sur-

lódások megujultak. Nehogy e felfordult állapotoknak árát az intézet adja meg, a nádor Beitl elbocsáttatásába beleegyezett, annálinkább, mert gyengesége, erkölcsi hibáihoz még sikkasztások is járultak; s helyére az intézet második igazgatójául Dolezsalek Antal hivatott meg, ő Beitlnál minden tekintetben erélyesebb és képzettebb ember levén, mint ilyen sokat tehetett és tett is az intézet javára, de egyénisége sem hazánk nemzeties sem hazafias szellemének keretébe nem illett. Míg Beitl pusztán a német szellemet ápolta az intézetben, Dolezsalek a németet még jó adag panslavismussal megtoldotta. 1834-ikben jelent meg tőle rövid tudósitás az intézet állapotáról, ebben az intézet vagyona már 28776 p. forintra van téve, de sem telke, sem háza még nem volt. A bérházak és az idegen együttlakók alkalmatlan volta fölötte érezhető lett. Dolezsalek a nádornak tervet nyújtott be egy tágas ház és telek megvétele tárgyában s annak kivihetőségét erősen hangsulyozván. A nádor a terv helyességéről meggyőződvén a telek megvételét a kiküldöttség szoros kötelességévé tette. Ismét országos gyüjtés és adakozásokhoz folyamodtak, a nádor körlevelei bejárták az országot és Földváry Gábor Pestmegye másod alispánja ezüstnyereményekkel egybekötött sorsjátékot rendezett, mely oly szerencsésen sikerült hogy 1835. évi Március 19. a húzás napja után a vételáron fölül (35000 frt. v.) még ezer váltó forint fenmaradt. Megvétetett a Kemnitzerféle telek a Király és Gyár utca sarkán, ott hol az intézet jelenleg is áll.

Nehogy azonban az alkalmas telek valaki által addig megvétessék, míg az adakozások és a sorsjátékból kikerülendő pénzösszeg összegyül, Kappel Frigyes nagykereskedő és kiküldöttségi tag a 3500 forintot

előlegezte s még 500 p. forintot a telekvételre ajándékozott. És tulajdonképen csak azon pillanattól fogva, hogy az intézet saját telek és házzal birt, mondathatott az intézet megalapítottnak. Úgy látszik hogy a kiküldöttség is igy fogta fel a dolgot, mert ezen évben állíttatta fel a nagylelkű nádor arcképét nagy ünnepélyességgel az intézet dísztermében következő latin felirattal „benignus fundator et protector instituti coecorum Pestini.“ A későbbi időkben mások is részesültek azon szerencsében, hogy érdemetlenül a valódi érdem mellé kerültek. Földváryt talán azért a mai napig sem érte azon kitüntetés, mert ő oly képet hagyott hátra az intézet és így haza történetében is, melyet visszatükrözni fog az intézet áldásos működésében mindig, s így a festő vásznát könnyebben nélkülözheti.

Ezen szerencsés és kedvező gyarapodást a következő évben ismét oly tények követték, melyek az intézet tekintélyét és megizmosulását nem kevésbbé előmozdították. Ő Felsége Ferdinand király két alapítványt szentesített a magyar udvari kamara tisztjei és szolgáinak vakgyermekei számára. Az önkényes uralom dermesztő karjait ezen két alapítványra is kiterjeszté s azokat megszüntette, azonban hála az alkotmányos kormány férfiainak, általok ismét visszaállíttattak. A magyar udvari cancellaria részéről pedig 1836-ban azon nem csekély horderejű intézkedés tétetett, hogy a végrendelkező papok a pesti vakok-intézetéről megemlékezzenek, s erre felügyelni a helytartótanács tisztében állott. Mindkettőnek létrehozásában a nádor jótékony kezére ismerünk.

1838-ik évben az intézet részbeni kiépíttetése szándékoltatott, midőn a borzasztó vizár e szándékot nemcsak teljesen meghiúsította, hanem az egész épü-

letet is halomra döntötte. Szerencsére az igazgató jól eleve gondoskodott a gyermekek és az egész személyzet átszállításáról, az átellenben lévő Valero selyemgyárába, hol úgy a mint ily nagy veszély idején lehetett elhelyeztettek. Azonban Valero ház falai is repedéseket kapván, kénytelen volt az egész intézet nevezett gyár „rózsa-halomnak“ hivott helyét az udvar közepét elfoglalni. Innen sok ügygyel bajjal a megyeházára, de midőn a csapkodó hullámok annak falait is kezdték nyaldosni a Károly laktanyába vitettek. A veszély percenkinti növekedtével, növekedett az izgalom, a félelem, melyet sötét képzelmük a valónál is borzasztóbb alakban jelenített. A gyöngébbek keserves sírás és jajveszéklésben törtek ki, vagy imádságban kerestek vigasztalást; azonban a többség rettenthetlen bátorsággal markolta fel holmiját és cipelte a padlásra. Dolezsalek különösen felemlíti, hogy bámulandó volt a gyors járás kelésben észlelt biztosságuk mintha csak a veszély megnyitotta volna szemüket s az örök sötétségben világolt volna. A veszély növekedtével az életösztön, mely az embert utolsó pillanatig el nem hagyja menhelyek feltalálására készteté őket. Csolnakot kértek, mely őket a város liget egy emelkedettebb helyére elszállítaná, hol ők a biztos menhelyet fellelni remélték.

A következmény igazolta reményüket, mert azon hely a városligetben hová menekülni vágytak a vízár hullámaitól megkimélve maradt. „Bizonysága — mondja Dolezsalek — ez idők szerinti képzelmük és belső látképességüknek. Ez azon eszmére vezetett engem mondja tovább ugyanő, mint Knie is véli, hogy egészen elroncsolt szemű vakokat lehetséges volna a tárgyak szemléletéhez delejes álom által eljuttatni stb.“

Átalában a vakügyi irodalom sok paradoxont sok lehetetlent producált a vakokról. Vannak kiknek kezeügyében a vak mindenre képes, és vannak ismét, kik tehetségét, erejét, kevésre becsülik. Dolezsaleket is az árvíz s növendékeinek akkori magatartása oly physikailag képtelen föltevésekre vezette, melyeknek bebizonyított egyszerű magyarázata abban áll, hogy a vak menetközben nem szórakoztatik szeme által, nem vonatik el figyelme a tárgyak színpompája és sokasága által, egész bellénye önmagára és azon talajra szorítkozik, melyet lábaival tapod. Innen van hogy menetközben csekély, alig észlelhető emelkedésekre is azonnal figyelmessé lesznek. Azon helyet pedig hová az ár hullámai el nem hatottak Dolezsalek növendékei fölötte jól ismerték, százszor és százszor bejárták, ott szokták hetenkinti sétáik alkalmával fáradalmaikat kipihenni.

Igen természetes, hogy a kaszárnyában a vakokintézete nem maradhatott. Az igazgatónak sikerült Budán a Horváthkertben a kerti lakot egy évre minden bér nélkül megszerezni, melyet midőn a nádor is az intézet céljaira alkalmasnak talált, a vakokat oda azonnal beszállásoltatta.

Az árvíz pusztításai még csak azután tüntek fel egész nagyságukban, midőn az első rémület le volt küzdve, s az intézet beléletét rendes kerékvágásba kellett hozni. Az intézet pesti háza romba dült, és romjai alá temette az egész belső felszerelést. Ismét a nádor nejével együtt őrangyalként állott elé, bebutorozták, beruházták, felszerelték mindennel. A magas példa utánzókra is talált gróf Szapári Ferenczben és Müller könyvkereskedőben. Még a távol külföld is segített lábra állítani a pesti vakok intézetét. Amerika, Berlin, Boroszló különféle a vakok tanításához szükséges

taneszközökkel látták el, a nádor udvari orvosa Jankovich pedig a növendékek ingyen gyógyítását vállalta el; talán mondanom sem kell, hogy ebben is a nádor keze működött. A kiállott balsors után a részvét, az adakozási készség napról napra növekedett. Ekkor keletkeztek Szabadka városa, gróf Festetics Antal, báró Vesselényi Miklós, Wurum püspök és a Laszlovszky-féle örökös alapítványok.

Csak a fődolog hiányzott, saját alkalmas házzal megint nem bírt az intézet. A nádor az intézet igazgatója által több külföldi intézet tervét hozatta meg, s azokból combinálva készíttetett többet. A nádor a tervek közül épen a legnagyobbat és legköltségesebbet választotta ki, melynek gyűjtött pénzen való felállításához annál kevesebb remény volt, mert az épületi anyag az árvíz után mód nélkül megdrágult. Azon pénzekhez pedig, melyek mint alapítványi pénzek az árvíz után befolytak, alapítványi minőségüknél fogva nyúlni nem lehetett.

A nádor tehát magára vállalta az építési költségeknek országgyülésen leendő kieszközlését, és hogy a rendeket erre hajlandóbbá tegye, az intézet igazgatóját tizenkét legjelesb növendékével Pozsonyba felrendelte. A növendékek által adott próbatét általános megelégedettséggel fogadtatott, de az országgyülés napjai meglevén számlálva, feloszlattatott, mielőtt az intézet érdemleg szóba hozatott volna Mindazáltal ezen országgyülés az intézetre nézve nem volt egészen meddő, mert Haüy Bálint emlékére az ország karai és rendei saját erszényükből egy alapítványi összegig adakoztak, s ezen alapítvány kinevezési jogával mivel az eszme Dolezsalektől jött, az érdemeket becsülni tudó nádor az intézet mindenkori igazgatóját ruházta fel.

De még fontosabb azon másik körülmény, hogy ezen az országgyülésen a vakok-intézetéről királyilag szentesített törvénycikkely az 55-ik keletkezett, mely így szól: „Mack Ignácz a Temesváron építendő lyceumnak alapítására 10000 p. forintokat — a nemzetnek szabad rendelkezése szerint kijelölendő valamely közhasznú célra pedig 5000 p. forintokat nagylelküen ajánlván, s ezen utóbbi sommát az ország rendei, ő Felségének kegyelmes megegyezésével a pesti vakok-intézete gyarapítására kivánván fordítani, ezen nemes adakozásnak emléke törvénybe oly hozzáadással iktattatik, hogy a pesti vakok-intézetében két növendékek számára a fentebb érintett sommával alapítandó helyek Mack alapítványnak neveztessenek.“

Habár az országgyülés az épitési költségekre semmit sem szavazhatott meg, az intézet háza felépítésének ügye azért nem ejtetett el, sőt a követi körök hangulatából itélve úgy a nádor mint a bizottság, mely magát 1840 óta hivatalos irataiban nem többé kiküldöttségnek hanem bizottmánynak nevezi, meggyőződtek, hogy országos gyűjtések és adakozásokra soha sem kinálkozott kedvezőbb időpont az országgyülés feloszlatása utáninál. A nádor elárasztotta körleveleivel az országtörvényhatóságait, főurait és főpapjait, a megyei bizottmányi tagok Pest megyében, a városiak Buda-Pesten jártak el nemes hivatásukban s az eredmény valóban nagyszerű volt. A terv kezdetben úgy volt megállapítva, hogy az intézet csak egy emeletig építtessék ki. Azonban részint a bőségesen befolyó pénzbeli adakozások az ország minden vidékéről, részint a mész, kő, fa és egyéb természetbeni adományok lehetségessé tették az intézetnek két emeletre való fölépítését. Messze vezetne e tekintetben részle-

tekbe ereszkedni, elég hangosan beszél róluk a mai napig fönálló két emeletes palotaszerű ház, mely a vakok-intézete neve alatt ismeretes. Vas Gereben valamely művében úgy hiszem az „Egy alispán“ban az intézet jelenleg fönálló házát Földváry Gábornak tulajdonítja, e balhit nagyon átment a közvéleménybe is épen általa. Bizonynyal nincs ember a nádor után, kinek a vakok-intézete körül több érdeme volna Földváry Gábornál, hanem azért egy vonalkával sem kisebbítem meg érdemét, ha a suum cuique tribuendi elvénél és a történeti igazság érdekénél fogva az oroszlány részt a nádornak juttatom. A Földváry által épített házat elmosta az árvíz és csak a Földváry által szerzett telekre építtetett a nádor. Ez a történeti igazság. Az épület 1842-ben készült el és 80 legfölebb 90 növendék befogadására alkalmas. Az intézet tőkéi azon időben a nyolczvanezer pengő forintot meghaladták.

Igy keletkezett, így épült és így gyarapodott a pesti vakok-intézete, mely a nádor nyilvános pályájának érdemkoszorújában a legszebb babérlevelet képezi, mert humanismusból sarjadzott, forrása a legtisztább emberszeretetből fakadt, és jótékony árnyában épen azok pihenhetnek meg, kiknek egész életük folytonos árnyék, az örök sötétség, a jobb sorsra fordulás reménye nélkül.

Itt el kell hallgatnia az irígységnek, el az akadékos kritikának, hol a szeretet evangeliuma tartja mindennapi imádságát. A nádor egy jótékony intézménynyel megajándékozta az országot, melyet közkincsként őrzött és a nemzetnek mint k ö z k i n c s e t á t a d n i k i v á n t. Láttuk, hogy ebbeli törekvései eddigelé mind meghiúsultak. Az országosítás az intézet történetében vörös fonálként huzódik végig és 1843-ban

ujra föleleveníttetett. Az igazgató mondott évi egyik beadványában kéri a bizottmányt, hogy bizonyos észrevételei és az intézet országosítását tárgyazó kérelme a nádorhoz felterjesztessenek. A válasz melyet a bizottmánytól beadványának második részére kapott a következő: „az intézet országossá tételét Tts. Ns. Pest vármegye és több más megyék is követeiknek utasításul adván, e részbeni mindenesetre jó szándékból eredő gondoskodása igazgató úrnak felesleges.“ Ime az igazgatónak országosítási törekvése akkor bünül be nem tudatott és abból ellene vád sem kovácsoltatott legfölebb fölöslegesnek találták buzgalmát mert ugyan abban fáradott a nádor és ugyanabban a bizottmány. Tempora mutantur, et nos mutamur in illis. A türelmes olvasó talán azt hinné, hogy a hajlott korú nádor elérvén kitüzött céljának legnagyobb részét, ezentul az intézettel kevésbé fog bajlódni, biztosítva levén amúgy is annak fenmaradása. Sőt ellenkezőleg. Mintha pályája végét közeledni érezné, intéző leveleivel csak oly sürün ha nem sürübben mint annak előtte találkozunk. Mintha mindent elintézni, mindent rendben hagyni kivánt volna, figyelme mindenre kiterjedt, intéző, rendező, birói szavát mindenben hallatta. Az igazgató fizetését 1844-ben a bizottmány ellenzése dacára fölemelte; 1845-ben Szentkirályi Móriczot nevezte ki az intézeti bizottmány elnöki székébe a lemondott Dubravitzky Simon helyére.

Ismét 1845. évi September hóban az igazgató s egy intézeti tanító közt a legszélső botrányig kitört viszályban mint biró lépett fel. Dolczsalek mindennel a mi magyar és nemzeties volt éles ellenlétbe helyezte magát, magyarul még mindig semmit sem tudott. Állása az intézetben sőt a magyar közönséggel szemben

is fölötte visszás levén, sok kifogásra adott okot, minélfogva működésétől a változott viszonyok közt „az intézetre nézve hasznot várni nem lehet“ett, a nádor mindkettőnek elbocsátását elrendelte; és felszólította a bizottmányt hogy a kihirdetendő pályázatot elébe terjessze. A bizottmány által megállapított pályázati tervezet nagyon szűk látkörből indult ki, minélfogva a nádor tetszését épen nem nyerte meg. Minden hízelkedés nélkül mondhatom, hogy a nádor a vakok és a vakok természetének helyes ismeretével birt, s már ezen pályázatnál szakügyi, elméleti és gyakorlati ismereteken kívül, az igaztótól sokoldalúságot kivánt; és valóban külföldön már régóta ezen elv szerint járnak el a tanárok alkalmazásánál. A fogalom és ismeret szegény vak elméje ha egyszer fejlődésnek indult egyre másra adja a legellentétesebb kérdéseket, melyeket minden jóra való paedagogus nem elodázni, hanem megfejteni, felvilágositani köteles. Ezt a nádor is jól tudta, s ezért vetette el a bizottmány egyoldalu pályazatát és kiszélesbítette azt a saját szélesb fogamzatu eszméivel.

Ez volt utolsó nevezetesebb tette az érdemekben megőszült nádornak a pesti vakok-intézete körül.

Halála után fia István nádor foglalta el helyét nemcsak a nádori széken, hanem az intézet irányában is. István nádor legelső fellépését azzal kezdte meg, hogy boldogult atyja annyiszor kifejezett akaratjának végrehajtásához fogott.

Az 1848. évi Mártius 5-ki ülésben felolvastatott István nádornak Pozsonyból December 1-ről 1211. szám alatt kelt levele, melyben fölhívja a bizottmányt, „hogy az intézet vagyoni állapotáról szóló teljes kimutatást terjessze az országgyülés elé, mint ez már a

mult országgyüléseken történt, hogy országos tárgyalás alá vétethessék."

Azonban úgy a jelenvolt bizottmányi tagok csekély száma, mind a végefelé járó országgyülés lehetetlenné tették az országositás keresztülvitelét, miért is a nádor fönérintett levele jegyzékben tartatni rendeltetett.

Az 1848-ki év a mily szépen fölhajnallott, ép oly elborult látkörrel áldozott le. A nemzet élethalál harca közt a vakok-intézetének országosítására, szervezésére sem idő sem alkalom nem létezett. Midőn a láthatár rövid időre kissé tisztulni kezdett 1849-ben az intézeti elnökség tett lépéseket a vakok-intézete sorsának végleges elintézésére. Az 1849. Martius 10-ki elnöki jegyzőkönyv ide vágó helye így szól: „a hazai viszonyok és kormányzat változtával szükségesnek látván a bizottmány számos tagjai egyébként is részint halál, részint más okok miatt az intézet dolgaiba befolyni megszüntek, és így már csak annak kiegészítése is mihamarább megkivántatik, annálfogva az intézet egész szerkezetét és kezelését magában foglaló felirásban kormányzó Kossuth Lajos úr, az iránt, hogy az intézetnek jövőre mi módon leendő kormányzása, vagy ha a bizottmány eddigi alakjában jövőre is fentartani látná jónak, a tagoknak megválasztása vagy kinevezése s ennek ki által és mikép történése iránt rendelkezni méltóztassék."

Az intézet keletkezési és fejlődési történetét jól ismerő Kossuth, — ki egyébiránt az intézettel egy látogatás alkalmával Vesselényi társaságában közelebbről megismerkedett — az intézet országosítását igérte meg. Nem rajta mult, hogy keresztül nem vihette. Az 1849-ki év az intézetre nézve még azon oknál fogva

is emlékezetes, hogy az intézet növendékei habár csak rövidebb időre Buda ostromakor kénytelenek voltak Pestről elmenekülni, a magyar kormány rendeletéből az ostrom tartama alatt a váczi süketnémák intézetében helyeztettek el. Az intézet épületében ugyan kár nem történt, azonban az előtte és közvetlen szomszédságában leesett bomba darabok az elmenekülést igazolták.

Még egy kisérlet történt az intézet országosítására 1851-ben báró Augusz Antal által; okt. 17-ről 17722. szám alatt kelt levelében a többi közt ezeket mondja, hogy „a lényegesen megváltozott viszonyok folytán a bizottmánynak hivatása megszünt, s az a megyei hatóságra többé át nem ruházható, és az oly nagy fontosságú intézet tovább nem hagyathatik magán intézeti minőségben.“

A bizottmány némi nem titkolható aggodalommal lepetett meg idézett levél tartalma által, és ellenérvül felhozza, hogy az intézet még zsenge korát éli, s nincs oly alapja, hogy magát abból föntarthatná, s kifejezi abbeli aggodalmát is, hogy könnyen megtörténhetik, „hogy az adakozások és hagyományok megfognak csökkenni vagy egészen megszünni, ha a kormány az intézetet átvenné.“ Legfigyelemre méltóbb az egész felirásban azon passus, mely az intézet keletkezésének megvilágositására hozatik fel s így hangzik: „hogy a dicső emlékezetü József nádor által 1825-ben az országhatóságainak s egyeseknek adakozásaiból létre hozott s önmaga mint alapító és pártfogó által közvetlen minden megyei hatósági befolyás nélkül nevezett bizottmányi tagok által kezelt és kormányzott intézetnek történetét rövid időn adni fogja.“ Az országositás abban maradt, mert pénzbe került volna a

nemzeti célokra költekezni nem hajlandó absolut kormánynak.

1852. évi Dec. 12-én hirdettetett ki Augusz Antal 18823. sz. a. levele, melyben a bizottmányt működésében továbbra is megerősíti. „Ezen kegyes tettét a helytartóságnak tartozó hálás köszönettel a bizottmány örök emlékül“ a jegyzőkönyvbe igtatni rendelte, és igéretet tett, „hogy ezen vakintézet a dicsőült alapító nádor nagyszerű tervének és kitüzött nemes céljának, eddigelé csak fele részben levén betöltve, az intézet dicső alapítójának kedvenc terve szerint egészítetnék ki, az az nyittatnék meg a kilépettek számára a külön felállítandó dolgozó ápolda.“ Ugyan ezen fölterjesztésben Albrecht főhercegtől 8 új bizottmányi tag kinevezését kérték és megnyerték.

Tizennyolc éve mult el az igéret tétele, és huszonhárom a nádor halála óta, de a vakok műhelye vagy dolgoztató házának még csak tervrajza sem készült el. Ezen egy körülmény eléggé megmondja, hogy mije volt a nádor az intézetnek, és mit vesztett a nádorban az intézet. Az absolut idők alatt a pesti vakok-intézete a haza sorsában osztozott, a mennyiben a magyar bankókban ő is veszteségeket szenvedett, noha azok nem voltak tetemesek. A germanisatio oda is befurakodott, azonban hála a magyar nemzet geniusának hódításokat tenni nem bírt.

És itt be kell rekesztenem sok tekintetből ezen sorok folytatását, azon reményben, hogy a pesti vakok-intézete rövid idő mulva megifjodva, átalakítva új életfolyamot fog kezdeni szerencsésebb körülmények közt, egy egészséges szervezet vezérfényénél, melyet az óhajtva várt országositástól méltán megvárhat.

Az intézet alapitóinak névsora.

Alapító.	Bemutató.
Batthyányi János gróf alap.	**Zichy József** gróf
Buttler János gróf alap.	**Hevesmegye**
Ebner József Németh szent Péteri lelkész alap.	**Szeged város tanácsa**
Első hazai Takarékpénzt. alap.	**Takarékpénztári igazgatóság**
Csausz Márton egyetemi orvostanár alap.	**Nagy-Bánya vár. tanácsa**
Ferdinand király két alap.	bemutató volt a **Kamara,** most valószinüleg a **pénzügyministerium.**
Festetics Antal gróf alap.	**Veszprémmegye.**
Gürtler Mihály vaáli plébános alap.	**Gürtler Mihály.**
Győrmegye alap.	**Györmegye.**
Gyulay Albert gróf három alap.	Kettőre bemutatnak **Gyulay Albert** gróf utódai, a harmadikra éltefogytáig **Beöthy Lajos.**
Hinke János pesti polgár alap.	**Pestváros tanácsa.**
Intézeti huszonnégy alap.	**Bizottmány.**
Izraeliták tizenkét alap.	**Közoktatási ministerium.**

Jankovics Márton jankováczi plébános alap.	**A jankováczi plébános.**
Jászok és **Kunok** három alap.	**Jászkún kerület.**
Karácsonyi Guido gróf alap.	**Karácsonyi Guido.**
Károlyi Lajos gróf alap.	**Károlyi Lajos.**
Kassa város alap.	**Kassa város tanácsa.**
Kopácsy József esztergami érsek alap.	**Esztergami érsek.**
Kövesdi Beller Josefa alap.	**Bizottmány.**
Laszlovszky Leopoldina alap.	**Laszlovszky utódai Hegyessyné** és **Giczyné.**
Mack Ignátz két alap.	**Bizottmány.**
Magyarország rendeinek alap. **Haüy Bálint** emlékére.	Nádori rendeletből az intézet mindenkori **igazgatója.**
Nagy Márton budai polgár alap.	**Bizottmány.**
Nádasdy Ferencz gróf mint kalocsai érseknek két alap.	**Kalocsai Káptalan.**
Nádasdy Ferencz gróf mint váczi püspök alap.	**Váczi püspök.**
József nádor ötven éves nádorságának emlékére.	**József Főherczeg.**
Nagykereskedő testület két alap.	

Oltványi István csanádi prépost alap.	**Oltványi István.**
Pestmegye tisztikarának alap.	**Pestmegye tisztikara.**
Pestvárosa tanácsának két alap.	**Pestváros tanácsa.**
Popol Ágoston nagyváradi kanonok alap.	**Bizottmány.**
Pyrrker László egri érsek alap.	**Egri érsek.**
Simoga Anna két alap.	**Bizottmány.**
Sina Simon báró két alap.	**Sina Simon.**
Szabadka város alap.	**Szabadkaváros tanácsa.**
Szepesi tizenhat város alap.	**A szepesi városok tanácsa.**
Schordan Zsigmond egyetemi orvostanár alap.	**Bizottmány.**
Tiszáninneni helv. **Superintendentia** alap.	**A Tiszáninneni Superintendentia.**
Vesselényi Miklós báró alap.	**Vesselényi utódai.**
Veszprémi káptalan alap.	**Veszprémi káptalan.**
Wurum József nyitrai püspök alap.	**Nyitrai püspök.**
Zichy Károly gróf alap.	**Zichy Károly.**

Az intézeti összes alapítványok száma: 87. Tekintélyes szám egy közadakozásokból teremtett intézetnél, melynek azonban reális becse nem felel meg a szám magasságának, mert a 87 alapítvány soha betöltve nem volt, s a növendékek legnagyobb száma a 60 és 70 között változott, azontúl soha nem emelkedett. Ezen nyolcvanhét alapítványon kívül van még a budai takarék-pénztárnak egy ápoldai alapítványa. Az intézetnek ápoldája vagy dolgoztató háza még tervben sem levén kész, a fönebbi alapítvány szintén betöltetlenül áll. Kisebb nagyobb adakozások az Ápoldára már 1853 óta történnek, azonban a megvalósulástól még mindig messze áll. Vodjaner és fia kezdte meg az adakozásokat ezer forinttal o. é. őt követte Kappel Frigyes 200, Kapy Ede 750, Péchy Ferencz 100, Schordán Zsigmond 810, első hazai takarékpénztár 500, komáromi takarékpénztár 100, Liszt Ferencz 300, és Jeszenszky Ignác 2000 frttal o. é.

Vannak ezeken kívül még egyéb kisebb alapítványok, melyeknek kamatai évenkint az adományozó intentiojához képest a növendékek közt a nagy próbatét alkalmával kiosztatnak, ilyenek:

Helmeczy Mihály alapítványa 20 arany, kamatait az egy aranyt kapja a magyarnyelvet legszorgalmasabban tanuló növendék.

Festetics Antal 72 p. forintnyi alapítványa, kamatait kapja Veszprémi születésű növendék.

Ottlik Sándorné 60, és Schierer 40 p. forint alapítványának kamatai jó jellemű és szorgalmas növendékek közt osztatnak ki.

Hinke János 630 forint alapítványi összeg kamataiban azon növendék részesül, ki a Hinke alapítványon van elhelyezve.

Korláth László 100 p. forint alapítvány kamatait a legjobb jellemű növendék húzza.

Ferencz József király ő Felsége 500 p. forint alapítványának kamatai évenkint a kilépendők közt osztatnak ki.

Erzsébet királyné ő Felsége 100 frt. o. é. alapítványi összeg kamatai a legjobb viseletű és legszorgalmasb leánynak adatnak ki.

Az intézet tanügyi szervezete.

Valamely iskola jósága legnagyobb mérvben annak egészséges szervezetétől függ. A hol nem tökélyes a gépezet, sok kívánni valót hágy a működés és az eredmény. Az intézeti alapszabályok A.) betűjének I. pontja az intézet céljául a következőt tűzi ki: „Célja az intézetnek a vaknövendékeket erkölcsileg jámbor és polgárilag használható emberekké kiképezni, hogy az ember szellemi rendeltetésének magasztos eszméjét önmagokra alkalmazva is felfogván, az isteni gondviselésben megnyugodni, különben pedig hasznos foglalatosság s munka által is mindennapi kenyeröket legalább némely részben is megkeresni tudják. És noha nem tagadhatni, mikép az embernek szellemi kimiveltetése elsőbbséget érdemel: mind a mellett illő tekintetben tartva azt, hogy a pesti vakok-intézetébe rendszerint szegényebb sorsú gyermekek vétetnek fel, annálfogva legfőkép a kézimunkára való tanítás és kiképeztetés, annyira, hogy a növendék az intézetből kilépte után maga kereshesse élelmét, kiváltképen főfigyelmet igényel.“ Röviden ezen egész szakasz veleje az, hogy a vakok erkölcsös és munkás polgárokká ne-

veltessenek. Az V. pont az A.) alatti I. pont végzáradékát következő szavaival még jobban megerősíti: „mert az egész délutáni idő, sőt a délelőttinek is egy része mindenkor és mellőzhetlenül hasznos kézimunkák tanítására lesz fordítandó.“

A VII. szakasz szabályozza a zenetanítást a lehető legkorlátoltabb szempontból, s a többi közt azt mondja 4.) alatt, „hogyha (a zene) általános és rendes tanulmánykép bevétetnék, az intézetnek a közönség előtt inkább fényűzési szinét mutogatná, mint, kivált a komolyabb gondolkozásuaknál hasznos voltáróli meggyőződést szülne. Ezen előbocsájtott tekinteteknél fogva figyelmezve a fent kimondott alapelvre: miszerint fő célja ezen intézetnek, a szegény vakokat jámbor munkás és hasznos s kenyérkereshető polgárokká kiképezni, ezennel szabálykép mondatik ki, hogy a zene ez intézetben csak rendkívül és a következő megszorítások mellett taníttatik.“ stb.

A IX-ik szakasz alatt még határozottabban intézkedik a „kézmívi oktatás“ iránt, s félremagyarázhatlanul: mondja „azért ismételve kimondatik, mikép az intézetnek nemcsak legszorosabb és legfőbb kötelessége, hanem tökéletes és lényeges feladása: a növendékeket hasznos kézi munkában oktatni, és szorgalmas munkásságra szoktatni.“

Mindezek után azt kellene következtetni, hogy a pesti vakok-intézetében az alapszabályok értelmében a fősúly a kézimunkákra van fektetve; és ezt annálinkább lehetne következtetni, mert a X. szakasz alatt elősorolja azon kézművek nemeit, melyeket az intézetben okvetlenül tanítani kell: „ilyenek 1.) a kötés, 2.) az asztalos munkák, 3.) a kötélgyártás; 4.) szalmaszék, méhkas és kosárfonás, 5.) közönséges paraszt-

csizmák, saruk varrása. Minden ellenkezőleg történik, mert az alapszabályok oly kirivó képtelenségeket tartalmaznak, melyeknél fogva az intézet igazgatói azok egy részét mint a zenetanításra vonatkozó utasításokat soha nem foganosították, s a bizottmány ezt helybenhagyta, sőt az utóbbi időkben csak a zenének tulajdonított némi becset, csak annak előmozdítása feküdt érdekében. Igen természetes, hogy félszeg intézkedés egyben visszahat az intézeti egyéb szakokra is, és zsibbasztólag hat úgy a növendékek előmenetelére mint a tanítók működésére. Ennek gyakori példája fordul elő a zene és a kézmű mesterek közti összeütközésben. Mindenik a maga szakmájába szeretné a felnőttebb a fejlettebb és erősebb növendéket sorozni, mert az apróságggal sem az egyik sem a másik nagyon sokat nem produkálhat; innen van folytonos kapkodás és ingadozás, melynek aztán a növendékek adják meg rendesen az árát, mert a hat éves rövid tanfolyam alatt sem zenészekké, sem kézművesekké ki nem képezhetők. Még roszabbul áll a dolog a kézművekre nézve. A kötés az alapszabályok értelmében úgy a leány mint a finövendékeknél el van rendelve, és az alapszabályok értelmében mindkét nemü növendékek által hosszú ideig gyakoroltatott minden eredmény nélkül a finövendékeknél a kötő anyag nem csekély pazarlásával. E sorok irója szüntette meg a kötést a finövendékeknél az alapszabályok ellenére ugyan, de az intézet hasznával.

Alapszabályaink értelmében az asztalos munkák képeznék a finövendékek főfoglalkozását, melyek minden kétségen kívül a fiúk természetével inkább összeférők, mint a kötés.

De itt ismét az az akadály áll fön, hogy az asztalos munkák igen szerencsétlenül vannak a vakok fog-

lalkozásai közé felvéve, mert a vak az asztalos munkáknak csak legkönnyebb és legkisebb értékű nemeit képes elkészíteni, s azokat is csupán segítség mellett. Szóval, ez haszontalan idő vesztegetés, melyet a külföld legtöbb intézete már harminc évvel ezelőtt kiküszöbölt, s a pesti vakok-intézetében önmagától kipusztult, mint téli időben a legyek. A kötélgyártás azon mesterség, melynek minden csínját binját a vak megtanulhatja, űzheti és minden kézmű között melyet a vakok gyakorolnak a legjövedelmezőbb is. A kötélgyártás az intézeti alapszabályokban kötelezőleg be van iktatva, de soha a kötélgyártás meghonosítva nem volt, az intézetnek soha kötélgyártó mestere nem volt. A kosárfonást az intézeti növendékek évtizedek óta űzték puszta időtöltésből, de semmi haszonnal, mert mesterük kosárfonó sem volt. 1865 óta van az intézetnek rendes kosárfonója. Mindazonáltal a kézművekben való sikeresb előmenetel mind addig nem várható és semmi szín alatt nem is reménylhető, még a fölvéti alapszabályok, a tanfolyam tartama és a szakok szerinti osztályozás az intézetben meghonosítva nincsen. Közönséges parasztcsizmák vagy saruk az intézetben soha sem varrattak, dacára az alapszabályoknak, hanem női cipők, papucsok igen. Átalában a kézművek berendezésénél a lehető legkevesebb szakértelemmel jártak el. A cipővarrás az intézetben oly modorban a mint mai nap üzetik, haszontalan idő és pénzfecsérlés. Egy mester jár be két legfölebb három növendékhez hetenkint háromszor, és töltenek hetenkint tanulás és munkában mindössze 6 órát, azonban ezen mesterség megtanulásában nemcsak az szolgál akadályul, hogy a tanórák szerfelett kevesek hanem azon körülmény is, hogy ezen mesterséghez csak erősebb alkatú fiúk vé-

tethetnek, de mire e kort elérnék tanfolyamuk már végefelé jár, és így ritkán vannak két évnél tovább a mester keze alatt. Primitiv felfogást tanusít mindenesetre a X. szakasz következő helye „Kitünőbb ügyességet tanusítók, ha az egyikben elégséges előmeneti fokot elérték, másikra alkalmaztassanak, hogy ilymódon keresetők annálinkább könnyitve s biztosítva legyen.“

Harminc év előtt valamennyi jobb nevű intézetben a fönebb idézett felfogás bőséges tapasztalatok folytán már túlhaladott álláspontot képezett, s a pesti vakok-intézete alapszabályaiba 28 év előtt igtattatott be. Szintén megfoghatlannak látszik, hogy magokat intelligens, tanult és tapasztalt embereknek tartó egyének, hogyan tételezhették azt föl, hogy egy vak 6 év alatt kétféle vagy talán többféle mesterséget elsajátítani képes legyen, midőn a mindennapi élet bizonyítja, hogy épszemű, egészséges és erős test alkatú emberek ugyanannyi idő alatt egész nap dolgozva alig birnak egyet jól megtanulni.

Csak futólag érintettem a kézművek állapotját a pesti vakok-intézetében, mert e mű kerete maga szabja elém terjeszkedési határaimat; azt azonban nem hagyhatom említés nélkül és nem hangsúlyozhatom eléggé, hogy mindazon intézetek Európában, melyek szigorú határt nem vontak a kézműi és a zenei s az ezeket megelőző s bizonyos fokig kapcsolatosan haladó iskolai szakok közt, hanem kapkodtak és a mai napig kapkodnak mind a három irányban, semmi kiválót, semmi feltünő eredményt felmutatni nem képesek.

Ez egyik főbaja a pesti vakok-intézetének, melyből nincs okom kétkedni hogy az országosítás ki fogja gyógyítani. Tény az, hogy a pesti vakok-intézetéből fennállása óta a mai napig nem került ki oly növendék,

a ki önfentartását kézimunkájának köszönhetné. A baj az intézet szerencsétlen szervezetében gyökeredzik. A St. George's-Fieldsi vakok-intézete növendékei Londonban hetenkint kézimunkájokkal megkeresnek 7—8 frankot, s az oly munkások sem ritkák, kiknek heti keresménye a 10—15 frankot eléri. A philadelphiai vakok műhelyében 1863-ik évben 178 egyén után az eladott kézművekből bevettek 89260 frankot a hivatalos kimutatás szerint.

Összezúzó számok azon csekélység mellett, a mit eddigelé a pesti vakok-intézete tett. Talán kedvezőbb színben tünteti fel a pesti vakok-intézetét a zenészeti szak, lássuk és szellőztessük. Tény hogy itt a haladás, az eredmény már tetemesebb, nagyobb, de épen ki nem elégítő. De szóljanak a számok.

Az intézet alapítása óta a mai napig közel 250 növendék hagyta el az intézetet, s e nagy szám körül nincs 25, ki életét tisztán a zenéből eltengetni képes volna. Hát a többivel mi történik?

Egy csekély kis töredék szülei és rokonainál húzza meg magát, egy nagy töredék nyomorban csakhamar elhal, és egy még nagyobb töredék koldul úton útfelen, templomok előtt és utcaszegleteken. A zene leginkább alkalmas arra, hogy a vakok függetlenségét a legrövidebb idő alatt biztosítsa, de arra is legalkalmasabb hogy néhány év alatt elsöpörje az élők sorából mindazokat, kik rá vannak utalva. Az intézet növendékeinek legtöbbje 8—9 éves korában vétetik fel, s betöltött 6 éves tanfolyam után elbocsáttatnak. A ki azt mondja, hogy egy vak olyaténszerű kiképzésére, hogy a nagy világban önmagát minden gyámol nélkül föntarthassa 6 éves tanfolyam elégséges, az vagy nem gondolkodik józanul, vagy nincs benne emberies

érzék. Rendesen 14—15 éves korban bocsátatnak el növendékeink, s ezen tizennégy éves gyerkőcék arra vannak utalva, hogy kocsmákban, kávéházakban és nyilvános mulató helyeken éjszakázzanak éjfél után kettőig háromig. Ennek aztán az a rettenetes következése van, hogy legkitünőbb növendékeink egy két év alatt elpusztulnak. Köztudomású dolog az, hogy a vakok fejlődés tekintetében az épszemüekkel épen nem tartanak egyenlő arányt, sőt rendesen nagyon kevés kivétellel két három évvel visszamaradnak, physikailag gyöngébbek, a görvély és tüdővészre kiváló hajlandósággal birnak. Lehet-e aztán csudálni, ha az intézet növendékei kiléptök után rendre pusztulnak, és pusztulnak épen azok, kik önfentartásuk miatt ezen keserves s fölötte korai a test fejlődésének megállapodása előtti éjszakázásra kényszeríttetnek. Azon örvényről pedig épen nem szólok, melynek az ily tapasztalatlan fiatal lények erkölcse ki van téve.

Már az alapszabályok idézett részéből kitünt, hogy a pesti vakok-intézetében a kézimunkákra van a fősúly fektetve, s ezen elvnek megfelelőleg építtetett az intézet háza is. Csupa merő nagy termekből áll, melyek az együttes tömeges működésre elég alkalmasak, de a zenészeti kiképzésnél majd teljesen haszonvehetlenek. A magántanulmányozásra az intézet növendékeinek épen nincs helyük, tehát kénytelenek nyolcan, tizen sőt tizenöten egy teremben cincogni, mindegyik mást mást, s így már csirájában tönkre teszik azon finom zenei hallást, mellyel a természettől megáldva vannak. Az alapszabályok szerint a zenészeti hangszerek közül csupán a zongorázás volna megengedve, a többi hangszerek csak kivételesen, minden egyes esetben a bizottmány engedélye kikérendő. Az alap-

szabályok ezen része oly kiáltó képtelenség, hogy mint halvaszülött jött a világra, és soha érvényre nem emelkedett. Hanem azért a zongora oktatás egy hajszállal sem haladt előbbre, mert a zongorák az iskola termekben levén elhelyezve, az oktatás ideje alatt, mely a napnak több mint felét veszi igénybe, használhatlanul állnak; ehhez járul még azon körülmény, hogy a növendékek majd mindnyája akkor kénytelen az intézetet elhagyni, midőn leginkább van abban a korban, hogy valamit tanulhasson és midőn a legtöbbnek égő vágya volna tanulmányait komolyan és kitartón folytatni, betetőzni. Szóval mindenütt legyőzhetlen akadály, mindenütt az intézeti félszegség, jobban mondva teljes rendszeretlenség állja útját a jobbnak, a haladásnak. És végül csak nagyon röviden fogok megemlékezni az iskoláról, melyet első sorban kellett vala tennem; szántszándékkal tevém ezt, mert a szellemi kiképzés a pesti vakok-intézetében amúgy is csak szükséges rosznak tekintetik, s az intézet irányadó köreiben semmi fontossággal sem bir.

A hat éves tanfolyamot 3 osztályban végzik el növendékeink; a legellentétesb beosztással. Az első osztályba kerülnek természetesen mind az ujoncok, kiknek feladata a legelemibb dolgokat elsajátítani, hogy egy két év mulva tovább haladhassanak. Nálunk azonban az első osztály arról nevezetes, hogy mielőtt növendékeink az a. b. c.vel megösmerkedtek volna, már a hazai történetre a hazai és általános földrajzra tanittatnak. A legelemibb tárgyak tanítása összezavartatik olyanokkal, miknek két—három év mulva következni kellene. Ez az oka annak, hogy némely növendéknek 3—4 évig kell az első osztályban maradnia, mert nincs képesítve azon tárgyak felfogására, melyek ott

előadatnak. A második és harmadik osztály szintén két két évből áll, olyformán, hogy az első mint második évben más más tárgy adatik elő, vagy ugyanazon tárgynak folytatása. De itt ismét az az anomalia áll elő, hogy a megbukott növendék nem ismételheti saját tárgyait, mert ugyanazon osztályban van haladó társaival, kénytelen velök tovább menni és megvárni míg ismét azon tárgyakra kerül a sor melyekből gyengének találtatott. Ezen is csak teljes átalakítás egy tökélyes rendszer segíthet, melynek hiával vagyunk. Hogy mindenekelőtt egy előkészítő osztályra nélkülözhetlen szükségünk van, azt mindenki érzi és tudja, ennek felállítása tetemes lendületet adhatna az intézet egész működésének. Hogy a tantárgyaknak óránkénti beosztása szintén ki nem állja a birálatot az az eddig elmondottak után példák idézése nélkül is nagyon valószínű, de ez kisebb fontosságú annyiban, a mennyiben a hiányos rendszerből folyik, s ennek megszüntével könnyen megszüntethető amaz is. Az intézetben előadatni szokott tárgyak a következők: betűzés, olvasás, irás Hebold, nyomtatás Klein rendszere szerint, magyarnyelv, németnyelv, számtanból a négy mívelet, tizedestörtek, kamat, arányszámolás stb. egészségtan, átalános és magyar földrajz, átalános és a magyarok története, természettan, természetrajz, mindez természetesen csak legfőbb vonalaiban, mert az intézet teljes könyvhiányát némileg csak néhány év előtt nekünk tanároknak sikerült úgy a hogy pótolnunk.

A különböző vallás feleküzetü növendékek saját papjaik által oktattatnak hetenkinti egy órában a hitvallásra. A zenéből taníttatik az ének, orgona, he-

gedű, cimbalom, fuvola, sipola, gordonka, nagy gordon és a quitárre.

A fuvó hangszerek egyéb fajai hiányzanak, holott a zene mai fejlett állásánál fogva alig nélkülözhetők, és a gyakorlati életben növendékeink boldogulhatását fölötte megnehezítik. Teljesen hiányzik az intézeti tankeretből az összhangzattan s az ezzel összefüggő zeneelmélet, melyre a vakzenésznek, a többit elhallgatván csak azon egy okot hozván fel, hogy hangjegyekből nem játszhatik kétszerte nagyobb szüksége van, mint az épszeműnek.

A vakok testi kiképzésénél oly nagy szerepet játszó testgyakorlás is be van hozva, fájdalom hogy oly módon, mely az egész testgyakorlatot inkább puszta nagy próbatéti productiová bélyegzi, mint a paedagogia egy oly hatályos eszközévé, mely a neveléstan felsőbb céljainak közegéül szolgálni hivatva volna. Május, Junius, és Julius hónapokban taníttatik a testgyakorlat, hetenkint két órában, az év többi részeiben aztán teljesen szünetel.

A tanszemélyzet következő:

hárman látják el naponkinti három órában az iskolai szakokat.

hárman (a katholikus, protestáns és izraelita pap) a vallástant,

hárman a kézműveket,

öten a zenét,

egy a testgyakorlást.

Három orvos látja el a betegeket, egy rendes és egy tiszteletbeli, ezek belgyógyászok és sebészek, a harmadik fogász. A tiszteletbeli valamint a fogász minden díj nélkül működnek. Ez utóbbi a bizottmány

által nincs elismerve intézeti orvosnak, de évek óta oly szolgálatokat tesz minden díj nélkül, melyeket a másik kettő minden ügyessége dacára, mert nem szakmája, végezni nem képes, lehetlen volt őt az intézeti orvosok sorából kihagynom, sőt azok közé nem számítanom.

Az 1870-ik év végével az intézet növendékeinek létszáma volt 63,

rendes növendék		62,
bejáró	„	1,
Rom. kath. vallású		40,
izraelita	„	14,
helv. hitvallású		9,
fiú		45,
leány		18,

Ebből megvakult:

Fekete hályog folytán		2,
szemlob	„	30,
vörheny	„	3,
himlő	„	5,
vakonszületett		8,
külerőszak	„	2,
Oltvar	„	4,
kelés	„	2,
agyvelőnyomás	„	2,
Csúz	„	1,
epemirigy	„	1,
nem tudatik		3,

összesen: 63.

Magán alapitványos	volt:		26,
intézeti	„	„	22,
izraelita	„	„	12,
fizető			2,
bejáró tanonc			1,
		összesen:	63.

A tizhónapos tanfolyam alatt készült:

cipő	—	—	49 pár
női kézimű	—	—	342 darab,
kosár	—	—	277 darab.

Az egészség ügyi állapot nézetem szerint az elmult tanévben nem volt kedvező. 1870. évi Január 1-től 1870. évi Octobcr 12-ig 58 orvosilag kezelt betegségi eset fordult elő, melyből kettő halállal végződött. Az egészség ügy hátrányos voltára nagy befolyással volt az intézetnek napról napra roszabbuló vize, dögleletes büzt árasztó árnyékszékei, a fürdők hiánya.

Mindezen hiányokon az $18^{70}/_{71}$-ki iskolai tanév megindultával részint segítve van, részint egy két hó alatt segítve lesz. A vízvezeték be van vezetve, a fürdők, s az ürüléket levezető csatornák pedig készülőben vannak.

A növendékek élelmezése haszonbérlő által történik, a ki lakását az intézetben tartja. Egy növendéktől az enyhébb évszaku hónapokban mint: Május, Junius, Július, Augustus, September és Oktoberben

naponkint kap 27 új krajcárt. Ezért tartozik hetenkint négyszer délben két tál ételt és háromszor három tál ételt szolgáltatni, estére pedig egy tál ételt. Az év másik hidegebb felében kap 29 krajcárt, a két krajcárnyi javítmány fejében azonban reggelire rántott levessel látja el a növendékeket. A kenyér ide nincs beértve, ezt az intézet szolgáltatja, egy font számíttatik naponkint egy növendékre, mely aztán a kiosztásnál a nagyság és az étvágy minéműsége szerint daraboltatik szét. Az intézeti felső ruhanemük varrása és a fehérnemük mosása az intézetben eszközöltetik.

Hogy valaki fölvétessék a pesti vakok-intézetébe, folyamodványát a következő kellékekkel lássa el:

1.) Folyamodvány, pestmegye első alispánjához, mint a pesti vakok-intézete bizottmány elnökéhez, vagy azon alapító jogutódához, kinek alapítványát elnyerni óhajtja, a ki pedig izraelita alapítványért folyamodik, az folyamodványát intézze a Közoktatásügyérhez.

2.) Keresztlevél, hogy a folyamodó betöltötte a 8 évet és meg nem haladta a 14.

3) Szegénységi bizonyítvány, kik valamely alapítványért folyamodnak.

4.) Orvosi bizonyítvány, hogy a folyamodó gyógyíthatlan vak, s egyébként testileg lelkileg ép.

5.) Nyilatkozat, hogy a folyamodó saját költségén be és elszállíttatik. Kik saját költségükön neveltetni kívánnak, azoknak a 3.) sz. a. bizonylatra nincs szükségük.

Szerény javaslat és kérelem a pesti vakok-intézete tárgyában.

A pesti vakok-intézete történetének habár futólagos átolvasásából, lehetetlen bárkinek azon meggyőződést nem szereznie, hogy a boldogult nádor ezen intézetet az ország számára alapította oly célból, hogy azt az országnak mint közkincset átadja. Láttuk az elmondottakból, hogy hányszor hiúsult meg a szóban levő átadás, nem a nádor és 1849-ig nem a bizottmány ellenállása miatt. Magyarország két nádora József és István főhercegek mint Magyarország nádorai foglaltak el az intézet irányában oly állást, mely a nádori hatalom jogkörének kifolyása volt. Talán kétségbe lehetne ezt vonni József nádornál mint alapítónál, ki alapítói minőségben gyakorolta jogait a bizottmány kinevezése valamint az intézeti tisztviselőség felfogadása és elbocsátása, az alapítványi összegek megállapítása, azoknak egyszeri vagy részenkinti lefizetése körül sat. De mivel lehetne akkor István nádornál ugyanazon széles jogkört igazolni, miután ő az intézetnek nem volt alapítója, hanem csupán az alapítónak utódja. És mivel lehetne ugyancsak István nádor azon föllépését igazolni, hogy 1848-ban Pozsonyból fölkivánta az intézet vagyoni kimutatását, hogy országos tárgyalás alá vétethessék; és magyarországból történt eltávozása után többé sem közvetve, sem közvetlenül az intézet ügyeire be nem folyt. Családinak még kevésbé lehet tekinteni az intézetet, mert a nádor leveleiben maga is mindig országosnak vallotta és mert oly országos intézkedések, mint a Cancellariának azon rendelete, hogy a végrendelkező papok a pesti vakok és a váczi süketnémák intézeteiről megemlékezni tar-

toznak, egy egészen magánjellegű intézet érdekében alig történhetett volna meg; és végül József főherceg ő Fönsége sem mint az alapító család tagja, sem mint a két főherceg utódja és örököse nem tart jogot az intézethez, egyszerűn azért, mert nem Nádor.

Magyarország két nádora a pesti vakok-intézetével szemben oly benső organicus összeköttetésben állott, mely az intézet emelkedésére lényeges befolyással volt.

Való hogy a nádori méltóság de facto már régen szünetelt, de vele együtt szünetelt az alkotmány, a törvényhozás, a nemzet politikai élete, s az intézet a haza sorsában osztozott. A nemzet új életre ébredt, az új alkotmány keretében újra szervezkedett, küzd a jobbért és küzd a jelen vívmányainak megtartásáért a jobb jövő reményében, s ezen nagy horderejű átalakulás közepette csak a vakok-intézete maradt árván, támasz, segély nélkül; A nádori méltóság felfüggesztésével létezésének egyetlen, legerősebb és utolsó talpkövétől megfosztatott.

Utolsónak mondom azért, mert tagadhatlan, hogy létezése pusztán a nádori méltóság személyében és nem a törvényben gyökeredzett. A nádor hatásköre a törvényes ministeriumra ment át, a vakok-intézete pedig magára maradt nádor és ministerium nélkül, mint az ablak ráma, sem egészen kívül, sem egészen belül.

Teljesen meg vagyok győződve, hogy senkinek sem volt szándékában a nádori méltóság megszüntetésével a pesti vakok-intézetének kárt, hátrányt okozni, le mivel mégis megtörtént, az igazságos törvényhozás, s a humanus kormány minden tagja, szívesen helyreüti az intézet országosításával és szervezésével azon mulasztást, melyben a vakok-intézete annak idejében

részesült. Az én szerény nézetem szerint az intézet országosítását jogosan csak két tényező akadályozhatná, az alapítók és a közvélemény. Mind az egyik mind a másik az intézet országosítását kérte és sürgette, tehát számba vehető akadály nem létezik. A nádor által kinevezett bizottmányi tag egy sem létezik, három ugyan életben volna még, de mind a három megszünt az intézetre befolyást gyakorolni önkényes lemondása által, s ha mindamellett az intézet országosítását gátolni akarnák, csak a boldogult nádor kifejezett akaratjának megmásításán működnének, kitől megbizásukat vették. A megbizott hatalma különben sem lépheti át megbizója jogkörét. Végül nekünk is kell valahára korunk kivánalmainak eleget tenni, hiszen mögöttünk már csak Törökország van. Ha valaki a vakügy országos fontosságában kétkednék, tekintsen művem második statistikai részében azon táblázatokon végig, melyek néhány megye és sz. kir. város kivételével a Magyar- és Erdélyországi vakok lét és arányszámait tartalmazzák. Szomorú de hű adatai ezek népünk társadalmi zsengekorúságának és értelmi fejletlenségének.

Elmaradhatlanok tehát olyatén intézkedések, melyek elejét vegyék némely megyékben a tömeges megvakulásnak, és melyek arról is intézkedjenek, hogy a gyermekkorban megvakultak kellő kiképeztetéséről gondoskodva legyen. Sok idő elfog mulni, míg magyarország a vakügyben csak azon álláspontot el fogja érni, melyet a külföld már évtizedek előtt elért. Hogy magyarország csak annyit létesítsen mennyit a Pestmegyénél másfélszer sem nagyobb Szászország létesített, legalább háromszor kell annyit tennie, mint eddigelé tett. A községek rendezése legjobb alkalmul

szolgál a vakügyet közegészségi és tanügyi szempontból habár csupán fokozatos kinyujtással a jövőbe megoldani. Északamerikában, Franciaországban, Németországban ezrivel kisebbedett néhány évtized alatt a vakok száma a népességnek évről évre való szaporodása dacára, és százával szaporodott azon önálló saját kezе munkája után élő vakok száma, kik a vakok-intézeteiben nyert nevelés és tanítás folytán alamizsna kenyérre nem szorulnak. Minálunk a szegény vakot alig **huszonöt** kivételével csak a **koldusok** közt leljük fel.

Az Északamerikai polgár háborúban több száz harcos vesztette el szeme világát. A magyar közönségnek arról van tudomása, hogy Északamerika béna harcosai közt 30000 mankó osztatott ki, arról azonban sehol sem történt említés, hogy megvakult harcosai közül mindazok, kik valamely mesterséget megtanulni óhajtottak, a vakok-intézeteibe tömegesen fölvétettek. Az első Napoleon alatti háborúkban megvakult 300 porosz katona iránt Königsbergben hasonló intézkedés történt. Hasonló esetben mitől isten óvja hazánkat, mit tennénk vagy inkább mit tehetnénk mi? Semmit! —

Egyetlen intézetünknek úgy szűk helyiségei mint szervezete és egyéb viszonyai képtelenekké tennének a jótékonyság bármely csekély mérvű gyakorlatára. Az intézet országosítása nélkülözhetlen szükség. A közoktatásügyér úr az országgyülés színe előtt nyiltan bevallotta, hogy magyarország szükségleteinek ezen egy intézet nem felel meg, s legalább háromnak létrehozatalát kilátásba helyezte. Egy jóravaló vakok-intézetének létesitése nagy költséggel jár, s azt hiszem az or-

ság még sok ideig nem lesz azon helyzetben, hogy erre százezreket költhessen.

Középszerű selejtes intézeteket alapítani maga a közoktatásügyér úr sem óhajt, sőt anyagilag és erkölcsileg káros s a vakügyre hátrányos volna, mert épen az oly szerencsétlen semmi eredményt vagy igen kevés haladást tanusító és még is sokba kerülő intézetek ingatják meg a közvéleményt hitében, hogy a vakból hasznos embert lehessen képezni.

A pesti vakok-intézete mai szervezetével mostani helyén, és rendelkezésére álló tőkéivel nem az, a minek lenni kellene. De mind a három tekintetben fogyatkozása olyaténnemű, melyen egy kis szakértelemmel és anyagi segélylyel könnyen lehet segíteni. Nem mondom, hogy szervezete copiája legyen a párisi new-yorki vagy philadelphiainak, de annyit óhajkép kifejezhetek, hogy azok mintájára szerveztessék. A zenészeti szak szigorún el legyen választva a kézműitől, a nélkül hogy az egyik vagy másik kedvezményekben részesítetnék, a minek pedig mindkettő előtt és bizonyos tekintetben fölött kell állnia az az iskolai az ismereti szakmány természetszerű módozataival. Szóval a pesti vakok-intézete legyen minta intézet, melynek egyik vagy másik szakmája szerint alakítassanak netán a később állítandó intézetek. Tanfolyama ne korlátoltassék hat évvel, különösen két indokból. Sem a törvény, sem a gyakorlat nem szorítja a vakgyermekeket a népiskolák kötelező látogatására, minélfogva azok a vakok-intézetébe minden előismeret nélkül vétetnek fel, és két év eltelte előtt rendes tanulmányaikban alig tesznek észrevehető haladást. Tanfolyamuk tulajdonképen csak a harmadik évben kezdődik gyakorlati s észlelhető sikerrel. A nem magyar nemzetiségüekre nézve pedig a két éves előké-

szítő folyam teljesen nélkülözhetlen. Ez az egyik ok. A másik az, hogy külföldön elbocsátott növendék nem hagyatik önmagára, hanem vagy valamely ápoldába, vagy műhelybe kerül, hol kézműi vagy zenészeti tanulmányait tovább folytatja, s a netán rövid tanfolyam hiányait, fogyatkozásait bőségesen kipótolhatja. A hosszabb tanfolyam nélkülözhetővé teszi az ápoldákat, melyeket különben is a drezdai rendszer sokkal jobban és sokkal olcsóbban pótolni képes.

Tömérdek külföldön azon társulatok száma, melyek kizárólag a vakok-intézeteiben képzett és onnan elbocsátott vaknövendékek gondviselését tűzték ki célul. Anglia és Északamerika majd minden vakok-intézetével biró városa képes egy—két ilyen egyletet fölmutatni. Csak Londonban 16 működik, annyi hatállyal és oly pénzerővel, mely a mi szerény képzeletünket nagyon túlszárnyalja. Mi nálunk e részben semmi sem történt, azok részéről, kik erre hivatva és kötelezve volnának. Az intézeti alapszabályok XIII-ik szakasza így szól: „Azon növendékeknek, kik a nevelési időt az intézetben kitöltvén, kiléptükkor semmi bizonyos élelem vagy keresetmódra, vagy gyámolításra számot nem tarthatnak, addig is, míg az intézethez pénzbeli erejének növekedésével idővel egy — a kitanított vaknövendékek dolgoztatására és munka melletti ápolására felállítandó fiók osztály csatoltathatik, kilépésük előtt jó előre valamely jóltevőnek, vagy menedék helynek szerzése a hol azok élelmükről biztosítva és a nyomortól vagy koldulástól megmentve leendnek a kormányzó választmány és annak egyes tagjai gondjai közé tartozik.“

Ezen szép szavak irott malaszt maradtak, és soha egyetlen egy kilépett vaknövendék sem részesült a

kormányzó választmány gondjaiban. Ez a második és főindok, hogy a tanfolyam oly indokolhatlan rövid időtartamra ne szoríttassék. A vakok-intézeteinek mint iskolák, ha hivatásuk másik felét a humanismust szem elül tévesztik alig birnak a gyakorlati ember előtt némi becscsel. Azon idő, melyet a pesti vakok-intézetében a növendékek eltöltenek, sok is, kevés is. Kevés arra, hogy bármely szakban 6 év alatt önálló emberré, hasznos polgárrá kiképeztethessék, igen sok arra, hogy 6 évig képeztetvén, öntudatra ébresztett lélekkel, bizonyos foku ismeretekkel a koldulás nyomorába sülyedjen, melytől eddigelé szülei kiskorusága és gyámoltalansága miatt visszatartották. A tanfolyam tartamának meghosszabítása, magában foglalja sok tekintetben az ápoldai intézményt és bizonyos fokig nélkülözhetővé teszi azt, legjobban megfelel az intézet céljának, a humanismus követelményeinek, és nem sérti oly kirívó módon a nemzetgazdászati érdeket sem.

Az intézet jelen szervezetében, ha korunk színvonalán alul mindig maradni nem akarunk, okvetlenül változtatni kell. Épen nem birom felfogni, hogy miért ne birhatnánk mi magyarok is oly kitünő intézettel mely a nemzet büszkeségét képezhetné, mint birnak a franciák, az északamerikaiak, a dánok, a szászok, a svajciak sat; mert vaknövendékeink tekintélyes része tehetség tekintetében épen nem állnak más nemzetbeli vakok mögött, sőt idegen tekintélyes vaknevelészek, mint, Moldenhaver, Georgi nyilatkozata szerint tűzben, élénkségben a felfogás gyorsaságában azokat tetemesen fölül is mulják. Szántszándékkal bocsátottam a dán és szász tekintély nyilatkozatát előre, mert magam is 21 külföldi intézetben hasonlót tapasztaltam; mert a vaknál a nyugodt csendes véralkat, a vissza-

vonulni vágyó a szenvedőleges természet egyértelmű a szellemi erők eltompulásával, s ez ismét a teljes képezhetlenséggel. Ilyetén természetű vakgyermekek nálunk sokkal gyérebb jelenségek, mint Németországban vagy Angliában. És ha mindezek dacára sem a németeken sem az angolokon túl tenni nem birunk, vagy, meg sem közelítjük őket, úgy annak oka nem a mi vakjainkban, hanem az intézet hiányos szervezetében rejlik.

Tehát első és legszükségesebb kellék, az intézet újjászervezése, teljes átalakítása. Az újjászervezést, az átalakítást természetesen nem haszontalan hivatalok fölállításában keresem, melyek az intézet lényeges emelkedésére, belértékére épen semmi befolyással sincsenek, sőt inkább a tapasztalás szerint akadályozólag hatnak, csupa külső fitogtatásra a kocsinál az ötödik kerék szerepére hivatva vannak.

Az új szervezetű intézetben legyen minél kevesebb administrátio, de minőségileg és mennyiségileg annál több tanító, tanidő, tanonc és taneszköz.

Országosítatván az intézet, ideiglenesen megmaradhat mostani helyén, azonban állandólag ott hagyni a vakok-intézetét, hol jelenleg létezik semmi tekintetben nem volna czélszerű. Ne ijedjen meg a türelmes olvasó nincs szándékom százezrekkel terhelni az ország pénztárát. A pesti vakok-intézete szép négyszögtelek, melynek három homlokzata van, a Király, Gyár és Kemnitzer utcára. Közel a vasuthoz, közel a városligethez s nem épen messze a várostól; telke a jobb és szebb helyek egyikét foglalja el. Háza oly tartósan van építve, hogy Pesten hozzáfogható kevés van. Ezek kétségtelenül mind nagy előnyök, de az

intézet célja előmozdításán keveset lendítenek. Egy vakok-intézeténél a legfőbb tekintet alá esik a lehető legtágasabb telek a szükséges udvari és kerti helyiségekkel, kevésbé pompás vagy nagyszerű, mint inkább célszerű épületi beosztás, és végül egészséges csendes a külvilág zajától félreeső helyiség.

Az intézet helyiségei már most is szükek s kiterjedtebb mérvű zene és kézműi oktatásra nem alkalmasak. Ki lehetne ugyan az intézet két szárnyát a Gyár és ezzel párhuzamosan a Kemnitzer utcafelé építeni, de akkor elveszti az intézet utolsó udvari és kerti helyiségét, az egészség föntartására, a vakok testi kiképzésére nélkülözhetlen utolsó már most is nagyon korlátolt terét.

Nélkülözhetlen sétáikban annál többször lesznek utalva a vakok rájuk nézve életveszélyes Király utcára, hol a kocsik száza hajt keresztül kasul a nap minden szakában. A kötélgyártás jövedelmezőbb neme pedig épen kénytelen volna teljesen kiszorulni az intézetből.

Gyönyörű folyosói és lépcsőháza van az intézetnek, de épen hogy oly pazar bőkezűséggel vannak ezek építve, sokat vesztett az intézet mint vakok-intézete térben és célszerűségben. Az intézetet végül mindennek lehet mondani csak nem csendesnek. 1835-ben a Király utca oly kevéssé volt látogatott, hogy a nádor mindenféle utakat módokat fölhasznált arra, hogy a pesti közönséget a városligetbe kicsalogassa. Mai nap a pestvárosi viszonyok e tekintetben is annyira változtak, hogy bizton lehet állítani, hogy Buda-Pestnek alig van a Király utcánál látogatottabb zajosabb utcája. A zaj kivált nyári napokon oly nagy, hogy nem ritkán percekre megszakítja az iskolai előadásokat. E zaj pedig a vakra nézve mert figyelmét szeme nem birja el-

szórakoztatni, de füle minden legcsekélyebb neszt annál gyorsabban észrevesz, minden zajra annálinkább fölriad. Ez ismét oly helybeli baj, melyen a háznak az udvarra való kiépítése által lehetne ugyan segíteni, de akkor ismét előáll a második baj, a szabad tér teljes hiánya, melynek egészségi és neveléstani szempontból sokkal több hátránya szokott lenni a vakoknál, mint az előbb említettnek. Egészségügyi szempontból nagyon sok javítás és célszerűbb átalakítás történt az intézetben 1870. év vége felé. Van azonban egy tényező, melyen sem a szakavatottság, sem a legjobb akarat nem segíthet, és ez az intézeti folyosók, különösen a földszinti. Az intézeti növendékek gyakori betegeskedésének nagy részét ezen folyosónak lehet tulajdonítani, melyet a növendékek ösztönszerüleg **„jégveremnek“** neveznek. Hosszú, széles és magas fehér márvány lapokkal kirakott két fal közt futó folyosó ez, mely a nap sugaraitól teljesen el van zárva s így a levegő benne természetszerűleg télen át fagyasztó hideg, s az északi szélnek ki van téve.

A lég szép téli napokon benne sokkal zordonabb mint kívül, mert a nap sugaraitól egészen el van zárva. Állandó tartózkodási helynek testileg gyönge s fejletlen gyermekek számára nem való. Mindezen itt fölemlített hiányok folytán a pesti vakok-intézete nem alkalmas arra, hogy egy jól szervezett vakok-intézete helyiségeül szolgáljon. Mit kellene tehát tenni, kérdi talán a türelmes olvasó?! Válaszom egyszerű: eladni, vagy becserélni. Van Pesten még elég alkalmas telek mindenfelé 30—40 forintjával négyszög ölenkint. A pesti vakok-intézete telkeért kétszer háromszor lehetne oly nagy telket másutt vásárolni, és az építkezést mindjárt bizonyos megállapított terv szerint akként

megkezdeni, hogy a mutatkozó szükséghez képest azt bármikor folytatni lehessen. A ház árából magából kevésbé palotaszerüleg építve s inkább a célnak megfelelő házat mint váracsot építve, legalább is másfélszer oly nagy épületet lehetne létrehozni mint a mostani. A telkek ára négyszögölenkint az intézet környékében 100—120 forintjával kelnek.

A pesti vakok-intézete leirásánál elősoroltam az intézeti alapítványok névjegyzékét, tudjuk, hogy 87 a számuk, azonban mindjárt ott megjegyeztem, hogy ennek reális értéke nincs mert 87 növendéket az intézet egyszerre nevelni nem képes, mert az alapítványok kamataiból fedeztetnek az intézet egyéb költségei is, mint a tanárok fizetése sat. Ha az állam egyébbel sem járulna az intézet évi kiadásainak költségeihez, mint az összes tanszemélyzet fizetésének elvállalásával, az intézet egyszerre előre nem látható és ki nem számítható lendületet vehetne s okvetlenül vennie kellene, s az eddigi tengésnek nagy részben vége vettetnék. Higyjünk és reméljünk, hogy a legközelebbi jövő az intézet sokat hányt vetett hajóját is ki fogja vetni Horeb hegyére s az országosítás várva várt galambja szállást foglal el benne, a béke, a haladás zöldelő olaj ágával.

Egy országos és jól szervezett intézetnek természetesen főcélja mindig az marad, hogy a vaknövendékek azon része, kik elbocsátásuk után önfentartásuk tekintetében saját erejükre utalva vannak, hogy kenyérkereső szakmájukban jól kiképeztessenek és hogy a legjövedelmesebb szakok vétessenek fel a tanulmányi programmba.

Ilyenek a zenészeti szakban a zongorázás, az orgonálás, a cimbalmozás, a teljes orchestrális zene,

mert korunk izlése napról napra jobban hajlik a tömött zenekari zene felé, az éneklés, egyedileg és karilag alkalmazva és a zongora hangolás. Szegény sorsú leányoknak zenét oly célból tanítani, hogy abból vándor zenészek módjára éljenek erkölcsösségi szempontból nehézségekbe ütközik, és minden egyes esetben bővebb megfontolást érdemel. Minden zenénél jövedelmezőbb a zongora hangolás. Párisban és környékén 100-nál több vak zongora hangoló működik, kik közül azok kik 500—600 frankot keresnek évenkint, a legroszabb keresetüek osztályába tartoznak; legtöbben vannak 1500—2000 frank évi keresménynyel, de vannak ezenfölül is, sőt van olyan is, ki 7000 frankot megkeres.

A kézművekből tanítandó volna a kötélgyártás minden ágazata, nádszékek és szalmafonatok készítése, bakkancs és bőrcipő továbbá fonott papucsok, de csak úgy ha tömegesen dolgoznak, kefekötés, reszelő és rostagyártás, a bodnárság könyebb és közönségesebb nemei, a gyékényfonás, kötés horgolás a kosárfonásnak kevesebb erőt igénylő nemei a leányoknál is, gyapjú és gabnazsák varrás, hálókötés, orsó és rokkán való fonás, szövés, szőnyeg készítés posztószélekből és egyéb női apróságok a tehetségesb és jobbmódú leányoknál. Az asztalosság, esztergályozás és egyéb papírmunkák tanítása kevés haszonnal és még kevesebb eredménynyel jár, minélfogva a legtöbb gyakorlati irányú intézet falai közül már régen kiküszöbölte, egy magyar országos vakok-intézetében sem volna tanácsos velük ujabb exprimentumokat csinálni. A szivarkészítést eddigelé sehol sem kisérlették meg a vakokkal, holott igen sok tekintélyes vaknevelész véleménye szerint ebben, ha fölül nem mulnák az épsze-

műeket, valószínű hogy az ügyesség oly magaslatára képesek volnának emelkedni, mint az épszeműek. Okunk van ezt hinni, miután a szivarkészítés titka az ujjakban rejlik, s a kiképzett vak ujja úgy finomság mint ügyesség tekintetében sokban fölötte áll az épszeműének. A dohány drágasága fejti meg ezen körülményt, melyet hónapokig rontani igen sokba kerülne.

Vajjon nem lehetne-e a dohányt valami más a dohány természetének megfelelő hajlékonyságú és összerakhatóságú növénynyel a tanításnál pótolni?! —

Mielőtt e sorokat befejezném fogok kockáztatni néhány szót a vakok sajtójának, kézikönyveiknek tárgyában s taglalni fogom azon viszonyt, melyben az országos vakok-intézetében nevelt növendékeknek elbocsáttatásuk után az intézet irányában lenniök kellene, végül előadom nézetemet a népiskolák feladata s az országban nagy számmal létező vakok iránt.

Említettem már máshelyütt, hogy könyvek dolgában a pesti vakok-intézete minden létező intézet mögött áll, sőt ezzel nem jeleltem meg elég szabatosan a dolog valódi állását, mert azt kellett volna mondanom, hogy a legszükségesebb tankönyvek hiában vagyunk. Az a néhány lapra menő füzetke, mit olvasni és tanulni vágyó növendékeinknek kezébe adunk, csupán az intézeti tanárok magán szorgalmának köszöni lételét. Egy nevelő és képző intézetet, egy nyilvános iskolát a legszükségesebb taneszközök birhatása vagy nem birhatásában nem lehet egy két ember szorgalmától vagy épen kegyelmétől függővé tenni. A könyvhiány rendkivül hátráltatja a tanárokat előadásaikban s a tanítványokat előhaladásukban. Minden tanórát ketté kell metszeni, s az óra egyik felét a magyarázatra, a másik felét pedig a szöveg betanulására fordítani. Még

az olvasás tanításánál is nagyon érezhető a könyvhiány az által, hogy csekély terjedelmű olvasókönyveink tartalmát növendékeink csakhamar betéve megtanulják, minélfogva az olvasás gyakorlására többé eszközül nem szolgálhat.

Minden jóravaló intézetnek kell sajtóval birnia, mely a vakok tankönyveinek előállításával foglalkozzék, az aztán egészen másodrendű kérdés, hogy vajjon maga az intézet kezelje-e sajtóját, vagy az államnyomda elégítse ki az intézet szükségleteit. Példa van erre is, arra is, de arra nincs, hogy valamely vakok-intézete, mely kiválólag zsenge korú vakgyermekek nevelését és tanítását tűzte ki nemes hivatásul, a legszükségesebb taneszközök, a könyvek hiányában szenvedjen. Elszámlálhatlan azon kötetek száma, melyeket a párisi vakok sajtója évenkint közre bocsát. Az illzachi intézet (Franciaországban) leginkább vallásos tartalmu könyvek terjesztésén fáradozik a kilépett és az országban szerteszét élő vakok közt. A párisi sajtó könyvei gyakorlati tartalmuak, s az egész iskolai szakmányt felölelik. Innen látják el magukat könyvekkel a többi hasonnemű francia intézetek. Mindkét iránynak meg van a maga jogosultsága és haszna; és csak ily rendszer mellett érhető el azon körülmény, hogy vakok is biztosíthatnak magoknak tudományos ismereteik által a társadalomban tisztességes állást. Franciaország, Németország, Anglia és Északamerika ezt számos élő példával bizonyítják. A számos példa közül csak Knie Jánost, a boroszlói jeles vakok-intézete alapítóját és sok éven át igazgatóját említem fel.

Tény, hogy a humanismusban is lehet könnyen álutakra tévedni, mint ezt az angolok könyvnyomtató

dühe tanusítja, kik ezrével árasztják el a vakokat bibliákkal, akár van rájok szükség akár nincs.

Egy másik jótékony társulat mintegy a bibliaterjesztő társulat működését ellensulyozni akarván, rendes ujságlapokat nyomatott a vakok számára. Mások meg mindkettőn túl tenni akarván az egyptusi hieroglyfekhez leginkább hasonló betüket hozván alkalmazásba, minden addig létezőt a gyakorlatból kiszorítani iparkodtak. Ki nem látja be, hogy az ilyetén habár nemes szándékból eredő törekvések nemcsak célnélküliek, hanem nevetségesek is.

A stuttgarti bibliaterjesztő társulat nem feledkezett meg a vakokról, azonban működése csak is a mutatkozó szükséglet kielégítésére szorítkozik, s így működése teljesen okszerű. A lausanne-i intézet sajtója Helvétiában biblia és vegyes tartalmú könyveket nyomat. Hogy azon szellemi szükségletről fogalmunk legyen, mely a vakot olvasásra és szellemi foglalkozásra készti, a lausanne-i intézet hivatalos kimutatása ezen cím alatt „Deuxiéme Rapport sur l'imprimerie en relief à l'asile des aveugles de Lausanne“ 1868-ból kellő képet nyújthat. Hat év alatt 1861. September 30-tól — 1867 September 30-ig nyomatott 8925 kötet nagyobb részt fólióban, még pedig 6656 kötet bibliai tartalmú és 2269 kötet egyéb tartalmú könyv. Ezen itt elősorolt számú könyvekből eladatott 7 év alatt 3985 kötet 17263 és egy negyed frankon. „Az újjal való olvasás iránti kedv csakhamar kifejlődik a vaknövendékeknél, mert átalában a világtalan az ilyetén olvasásban lelki élvezetet talál és erkölcse nemesítésére hathatósan befoly. Valamely jó tartalmú könyv nagyobb becsben áll a vakoknál, mint az épszeműnél“ mondja az intézet igazgatója Hirzel. És mi is igazat

adunk Hirzelnek, de könyvet magyar vakjaink kezébe nem adhatunk. Amerika e téren is legtovább vitte. A párisi világkiállításon nem csupán tankönyveket minden szakból mutatott be, hanem Homert, Lamartinet s egyéb költőket roppant fóliánsokban. Mikor leszünk mi ott, hogy elbocsátott növendékeinket útravalóul nem Homérrel, sem Vörösmarty vagy Petőfivel, hanem csupán egy szív és észképző olvasmánynyal elláthassuk. Növendékeink s az intézet közt elbocsáttatásuk után minden kapocs, minden viszony megszünik, s nem ritkán azon hasznos oktatás és intések, melyeket a meg nem edzett növendék szive magával az intézetből kivitt, további istápolás nélkül elparlagiasodik s rajta minden kárba vész.

A kiknek szülei nincsenek, vagy róla gondoskodni, őt foglalkoztatni nem birják, maradjon az intézettel oly függő viszonyban habár az intézet falain kívül mint a drezdai vaknövendékek vannak valamely falu vagy kisebb városban kisebb nagyobb csoportokban elhelyezve, folyton az intézet őrködő szemei és anyai vezetése alatt. Így járnak el Amerikában, így Anglia több intézetében is, és megkimélik a szorosan vett ápoldai költségeket mindazokon, kik saját becsületökből meg bírják keresni mindennapi élelmüket s magokat tetemesben boldogabbaknak érzik, mint azok, kik örökre az intézet falai közt elkárhoztatva vannak maradni. Nézetem szerint ilyetén módon lehetne Klar Alajos a prágai vakok-intézete igazgatójának aphorismáját: „Der blinde will geführt mit eiserner Hand im sammtenen Handschuh“ a vakokra leggyakorlatibb módon és legkevesebb költséggel alkalmazni. Már a harmincas években akadtak szakemberek, kik a vakok érdekében szót emelve a vakokat szellemi ki-

képeztetésük tekintetében a népiskolákra utalták. Az eszme elméletileg különösen Németországban viszhangra talált, azonban a kérdés gyakorlati megoldásával német szomszédaink napjainkig adósak maradtak.

A népiskolák látogatásából a vakok előnyére kettőt vártak: először, hogy a vak a népiskolában szellemi ismeretekre szintúgy tehet szert, mint a vakok-intézeteiben s ez által a vakok-intézetei feladatát a népiskola tetemesen megkönyebítené, a vakok-intézetcinek hivatása pusztán valamely kézműi vagy zenészeti szakra szorítkoznék, s az intézeti tanfolyamok határidejét, szükebb korlátok közé lehetne szorítani, s ezzel kapcsolatosan az intézetek jótékonyságát nagyobb számu szerencsétlenen gyakorolni; minthogy a szorosan vett nevelési szempont a vakok fölvételénél kevésbé vagy épen semmi tekintetben sem jönne alkalmazásba.

Másodszor, hogy a vak gyermekkori éveit édes otthonában, szülei vagy rokonai körében töltheti s physikailag is jobban fejlődhetik, nem levén a népiskola szükebb körü tanrendje által egész nap szobázásra, ülésre kárhoztatva, mely körülmény elmaradván, fejletlen teste megedzését nagyban akadályozza.

Ezen szempontok vezették az illetőket akkor midőn a vakok szellemi kiképzését a népiskolák által elérhetőnek állították. Bécsben egy császári rendelet 1846-ben a vakoknak a népiskolába való fölvételét a többi iskolaköteles gyermekekkel egyaránt elrendelte. És mi volt az eredmény? Az osztrák néptanítók nem tudtak mit kezdeni a vakokkal a népiskolában, mitsem törődtek velük, átnézték az elmaradozást, míg végre egészen elmaradtak.

Poroszországban népszerü vakügyi művek osztattak ki időközönkint a néptanítók közt, hogy a vakok-

kal való bánásmódot elméletileg elsajátítván azoknak útmutatása mellett vezessék a vakot rendeltetéséhez; sőt 1854-ben Raumer porosz közoktatásügyér egy körrendeletében arra kötelezte a néptanítókat, hogy a vakgyermekek kötelező iskola látogatására szigorún felügyeljenek és őket nemcsak az épszemüekkel egyenlő oktatásban, hanem a mennyiben ezt a látérzék hiányánál fogva a vakok természete megkivánja, attól eltérő módszer szerinti oktatásban is részesitsék. Ezen rendelet sem tette fölöslegessé a vakok-intézeteit, de az intézet előljárói bevallották, hogy népiskolát látogatott vakgyermekekkel könyebben boldogultak és velük többre mentek. Boroszlóban mindkét tanító képezde növendékei kötelezőleg látogatják a vakok-intézetét, hogy a vakok nevelése és tanításának elméleti és gyakorlati titkait elsajátítsák. A nassaui kormány 1863. ujabban közrebocsátott egy rendeletet, mely a 6 és 10 év közt lévő vak és süketnéma gyermekeknek a népiskolákba való fölvételét elengedhetlenül megkivánja, s a négy év elteltével illető intézeteikbe fölvétetni rendeli. Mindezen rendeletek [a bécsi kivételével] tagadhatatlanul jótékonyan hatottak minden irányban, de azt még sem idézték elő, a mit tőlök leginkább vártak.

Az eszme legtüzesebb védőjére talált azonban Blanchet Antal orvostudorban, ki ilyetén című művében „Moyens de generaliser l'éducation des aveugles sans les sèparer de la famille et des voyants“ Párisban 1859-ben nagy feltünést okozott. Blanchet egyátalában nem barátja a vakok és süketnémák intézeteinek, s mindkét rendbeli oskolát a népiskola keretébe óhajtaná átültetni. Indokai inkább a kedély és szívömlengései, mint észbeli indokok. Szava azonban nem hangzott el a pusztában, mert a kormánykörökben is Blan-

chet hathatós pártfogásra talált. Igy vétettek föl Párisban, Marseill s Francia ország nagyobb városaiban vakok és süketnémák az épszemű tanköteles gyermekek közé. Csupán Párisban 1859. évben 90 süketnéma és vak gyermek képeztetett Páris elemi iskoláiban. Az eredmény tetemesen nagyobb volt mint Német országban, hanem azért a párisi vakok-intézetétől messze elmaradt s a kettő közt párhuzam nem vonható. Páris városa részint azon néptanítók külön díjjazására, kik a népiskolában a süketnémák és vakok oktatásával foglalkoztak, részint a szükséges felszerelésekre a mondott évben 3600 frankot költött; azonban az illetők sem kézműi, sem zenészeti szakban semminémű kiképzést nem nyertek. Ez tehát legalább a vakoknál a legfontosabb a szülők gondjaira maradt. De épen ebben rejlik a dolog bibéje, hogy a legtöbb szülőnek sem módja sem tudománya nincs hozzá, s épen a legszegényebb osztályhoz tartozók szerencsétlen gyermekeinek jövője az önfentartás, saját képzettsége utáni megélhetés szempontjából egy vonalkával sem mozdíttatott. E helyütt nézeteim nyilvánításában tisztán a vakokra szorítkozom, mert a süketnémák megélhetés dolgában habár egészen magokra hagyatva, nem mondom, hogy kedvező, de mindenesetre és minden körülmény közt előnyösebb helyzettel bírnak.

Blanchet azt hozta javaslatba, hogy a vakok közül mindazok, kik zenére kitünő hajlammal birnak úgy a franciaországi városokból mint falvakból a párisi conservatoriumba vétessenek föl s ott képeztessenek ki. Blanchet tehát már ebben az esetben megengedi, hogy a vakok a szülei házból kiragadtassanak s így természetesen önmaga iránt következetlen lesz; a többiekre nézve pedig azt mondja, hogy valamely mes-

ternél szerezzék meg kézműi kiképeztetésöket. Franciaország nagyobb városaiban erre kétségen kivül van alkalom. Csak arról az egy körülményről feledkezett meg Blanchet, hogy száz mester közül nem fog találkozni kettő sem olyan, ki minden díj nélkül vakot fogadjon műhelyébe s az ő kiképeztetésén évekig fáradozzék. Az inaskodási évek alatt a mesterek inasaiknak több hasznát veszik másutt, mint a műhelyben. Ezt egy mester sem remélheti a vaktól. A második körülmény, a melyről Blanchet szintén megfeledkezett: paedagogiai, és ez az, hogy ezer mester közül nem fog találkozni tiz, ki módját tudná ejteni annak, hogy miként vezesse be a vakot mestersége elemeibe, és kinek elegendő türelme és kitartása fogna lenni; hogy a legyőzhetlennek látszó nehézségek előtt el ne csüggedjen. Épen ezen körülmény szolgáltatott okot arra, hogy Franciaországban és Északamerikában képzett vakokat alkalmazzanak a kezdő vakok tanításánál és nevelésénél meglepő eredménynyel. Ujabban fölkarolták e rendszert az angolok s a németek egy része is, az iskolai, a kézműi és a zenészeti szakoknál egyaránt.

Azonban visszatérve Blanchet javaslatára be kell vallani, hogy Blanchetnek nagy érdemei vannak a vakok és süketnémák sorsa javításában, habár javaslata sok tekintetben minden gyakorlati értéket nélkülöz, de meg volt az a haszna, hogy két sajgó társadalmi sebet föltárt, s a közvélemény tekintete ismét a vakok és süketnémák felé fordult, s azok sorsát kitelhetőleg enyhíteni iparkodott.

Mint láttuk Blanchet eszméje nem új, ő csupán annak erősebb kifejezője, képviselője, megérdemli, hogy magyar szempontból néhány sorral hozzászóljunk. Az

kétségbevonhatlan tény, hogy a népiskolák látogatása által a vakokra erkölcsi és szellemi haszon háromlik. Bármily gyarló legyen az a népiskola, ha egyebet nem, legalább megtanul beszélni és járni, mert nem tulzok midőn tapasztalatból állítom, hogy bekerültek a pesti vakok-intézetébe 8 éves vakgyermekek, kik sem az egyiket sem a másikat nem tudták. Még azon esetben is ha jövője tekintetéből a kéregetésre volna utalva, hogy egy képtelen kifejezést használjak, szerencsésebb koldus lesz, ha tudja magát kifejezni és járni. A kiket pedig a szerencsés véletlen a pesti vakok-intézete falai közé vezérel, azoknak előmenetelük minden tekintetben meg van könyítve, ha már népiskolát látogattak, bizonyos fokú előismeretekre szert tettek. Én ezen alkalommal nem azon kérdést vetném fel, hogy népiskola-e vagy vakok-intézete? hanem azt, hogy pusztán népiskolai kiképeztetést nyerjen-e minden vak, vagy ennél többet, t. i. annyit, mennyit a jobb szervezetű vakok-intézetei neveltjeiknek nyújtanak. Ha a vaktól sem tagadom meg az emberi s a társadalmi jogokat, ha elismerem, hogy neki is annyi joga van az emberi méltóság társadalmi színvonalára magát felküzdeni, mint bárki másnak, ha a humanismust és kereszténykedést nem csupán in theoria valljuk, ha fontolóra veszszük, hogy épen mert vak, s az emberi természet egyik legnagyobb szervezti hiányával van megverve, s e hiányt s ebből származó fogyatkozásokat semmi mással pótolni nem lehet, mint nevelés és tanítással, még pedig szélesebb körü, hatványozottabb mérvü tanítással, mint mennyi szükséges ugyanazon cél elérésére az épszemüeknél, akkor nem mondhatok mást, minthogy a vakok erkölcsi és szellemi kiképeztetése a vakok-intézetei által történjék.

Ha azonban tekintetbe veszem a parancsoló szükséget, a lehetőséget, s az eszmének a mi körülményeink közti ki vagy ki nem vihetőségét, akkor a kérdést ketté osztom, és azt mondom, hogy népiskola és vakok-intézete. Tudom jól, hogy a legtöbb néptanító hazánkban nincs képesítve vakokat sikerrel nevelni és tanítani, de azt is tudom, hogyha a vakok népiskolai kötelezettsége soha ki nem mondatik, néptanítóink vaknevelészeti ismerete sohasem fog előbbre vitetni, mindig azon ponton fog vesztegelni, hol századok óta vesztegel. Azt is beismerem, hogy a vakok a legjobb népiskolákban a legkitünőbb néptanítók vezetése alatt átalánosan véve soha sem fognak oly előmenetelt tanusítani, mint egy hasonrangu vakok-intézetében; azonban semmi eredmény és középszerü vagy kielégítő eredmény közt nagy a különbség.

Nézetem szerint ez oly társadalmi kérdés, melyet a törvényhozás útján minélelőbb megoldani fölötte korszerű és kivánatos volna. A főnehézség nem a két három soros törvény meghozatalában, mint inkább abban állna, hogy a kivitelben micsoda erőkre lehetne támaszkodnunk. Azon néptanítóktól kik kenyerök javát megették [tisztelet becsület a kivételeknek] sokat várni nem lehet; azonban a fiatalabb nemzedék egy kis buzdítással, némi jutalmakkal serkentgetve még hasznos szolgálatokat tehetne. Áldozatok nélkül természetesen ez sem mén, hanem a ki célt akar, annak az eszközöket is kell akarnia.

Poroszországban, Franciaországban, Szászországban több ízben úgy a néptanítók mint a lelkészek közt népszerűn irt kézikönyvek osztattak ki, melyek a vakok nevelését, tanítását, a velük való bánásmódot tárgyalták. Nálunk e kézikönyvet a kormány által

szerkesztett és kiadott Néptanítók lapja pótolhatná; de a legjobb sikert várnám én a magyar és erdélyországi képezdék növendékeitől s a leendő néptanítóktól, ha alkalom adatnék nekik elméletileg és gyakorlatilag vakokkal foglalkozni.

Az elméleti ismereteket nagyon könnyen megszerezhetni, csak a gyakorlat nyújt nehézségeket. Ezen gyakorlati nehézségeket akként vélném elháríthatóknak, hogy vétetnék föl minden képezdébe egy legfölebb két alkalmas vak hol az ifjú képezdészeknek elegendő alkalmuk nyilnék felváltva a képezde igazgatója vagy valamely tanárának fölügyelete mellett gyakorlatilag foglalkozni. Az indítvány nagyon egyszerű és kevés költséggel kivihető. A vak ott helyben valamely jó erkölcsű kevésbé vagyonos családnál elhelyeztethetnék, s onnan járhatna be a meghatározott órákban a képezdébe. Ezen az úton én legalább azt hiszem tömeges kiképeztetést nyerhetnének ifjú képezdészeink a vaknevelészetben. Hogy a népiskolát látogató vakok könyveiről, vagy az országos intézetnek vagy az államnak gondoskodni kellene, az magától értetik s bővebb magyarázatra nem szorul, mert könyvek nélkül a legügyesebb tanító sem tehetne semmit. A közoktatás ügyér úr a képezdéket ellátta zongorákkal és hegedükkel, tehát a zenészeti szakmában is igen jó alkalom kinálkozik a vakok e szakbeli kiképzésénél tapasztalatokra paedagogiai ismeretekre szert tenni. A népiskolában nevelt vakokra nézve pedig nem maradna egyéb teendő, mint a jelesb tehetségüeket az országos vagy más vakok-intézetébe ha lesz fölvenni, s további kiképeztetésüket ott befejezni, a kisebb tehetségüek kevesebb előmenetelt tanusítók számára állítatnának foglalkoztató műhelyek, melyeknek felszerelési s egyéb költségei lehető

legkevesebbe kerülnének, mert az intézet főcélja volna a vakoknak csupán valamely kézműben való kiképeztetése. Az ilyetén műhelyekbe való felvételt csak egy elv az erkölcsi jó magaviselet elve volna hivatva szabályozni. Ezen thema fölött sokat irtak és vitatkoztak s az északamerikai vaknevelőknek 1853-ban New-Yorkban tartott általános gyűlésén minden amerikai vakok-intézetére a fenemlített elv lett a következő határozatban elfogadva: „Resolved That in the opinion of this Convention every Institution schould offer employement to all its graduated of good moral character.“ Igy gondolnám én legkevesebb költséggel és várható legtöbb eredménynyel a vakügyet magyarországban megoldhatni.

Vakügyi statistikai adatok

és

nézetek

a

magyar és erdélyországi

mindkétnemű vakok statistikai kimutatásával

megyénkint és városonkint.

Vakügyi statistikai adatok és nézetek,

a magyar és erdélyországi mindkétnemű vakok statistikai kimutatásával megyénkint és városonkint.

Már a tizenkilencedik század elején foglalkoztak a vakok statistikájával, gyűjtögetvén és összehasonlítgatván a nyert számokat, részint hogy arányszámukat megállapíthassák az épszemüekéhöz képest, részint hogy a kormányokat, a jóltévőket, a tudomány és a szak embereit figyelmeztessék ezen szerencsétlenek nagy számára.

Az első kisérletek a kezdeményezés nehézségénél fogva sem hozhatták a vakok statistikáját tisztába. Számos társadalmi fonákságra, az alsó néposztályok közt uralkodó babona, vakhit s egyéb káros szokások és a kuruzslás mindenféle nemére tették figyelmessé a kormány és a szak embereit, de a csapásnak számbelileg meghatározható nagysága iránt nem voltak képesek tájékoztatni senkit; mert az adatok gyakran csak egyes vidékek vagy nagyobb városok népessége köréből vétetvén, minden egyéb tekinteteket mellőztek. Az ilyetén módon nyert arányszám nem lehetett a valónak kifejezője.

Klein „Geschichte des Blinden Unterrichts“ című művében következő statistikai adatokra akadunk:

Bécsben 1804-ben 37552 szegény közt 42 vakgyermek találtatott 6—15 év között.

Párisban 68986 szegényre kik közjótékonyságból éltek 494 vak esett;

Poroszországban	1415	lakosra:	1,
Braunschweigban	1127	„	1,
Dánia és Norvégiában	1025	„	1,
Zürichi cantonban	1410	„	1.

Lombardiában 650 iskola köteles vakgyermek fordult elő 10—15 év között.

Miként ez adatok mutatják a vakok teljes megszámlálása nem mindenütt fordul elő, valamint a fővárosok vak contingenseiből a közép arányt megállapítani nem lehet, úgy Poroszország s egyéb államok arányszámai sem jöhetnek egy tekintet alá a két fővárosával, mert ezek adatai 1804-ből valók, amazok is pedig a jelen század második tizedének vége és harmadiknak első feléből.

A középszám a fenebbi adatok szerint az eltérő viszonyok arány különbözete folytán fel nem állítható: mert

Poroszországban	1541	lakosra esik:	1 vak,
Braunschweigban	1127	„	1, „
Zürichben	1839	„	1, „
Bécsben	194	„	1, „
Párisban	635	„	1, „

Dufau a jelen század harmadik tizedében Franciaország összes vakjait 40000 teszi, ezek közül 20000 vakon született.

Meglehet hogy a főszám sem alapszik a legbiztosabb adatokon, a vakonszületteké pedig teljesen ha-

mis; mert azért napjainkban nem igen fordul elő a szakértők közt vélemény eltérés hogy a vakok legkisebb része születik vakon, hanem később betegség, kuruzslás, gyógyítatlanság folytán lesznek vakokká.

A pesti országos vakok-intézetében 1865 és 1866-ik tanévben 70 növendék közt 6 vakonszülött és 1866—1867-ben szintén 6, 67 növendék közt; s ezen arány tudtommal Európa majd minden intézeteiben csekély eltéréssel fönáll.

Zeune a jelen geographus Belizárjában következő statistikai elvet állíta föl: a vakok számaránya az épszemüekéhez képest a különböző égaljak szerint eltérő.

A vakok számaránya apad a térítő köröktől a mérsékelt égövek felé, a hideg égövek felé azonban ismét növekszik.

A hőség és por, valamint a hideg és hó roncsolólag hatnak a látszervekre, mindazáltal az előbbiek kártékonyabb tényező a megvakulás előidézésében.

Ebből kiindulva és némely nem egészen helyesen fölhasznált adatok nyomán Zeune a következő táblázatot állapította meg: a 20—30 éjsz. szél. fok közt 100 lakosra esik 1 vak, 30—40° = $^1/_{300}$; 40—50° = $^1/_{800}$; 50—60° = $^1/_{1400}$; 60—70° = $^1/_{100}$.

Zeunet ezen táblázatokra úgy látszik Chorleroix atya vezette, ki beszéli, hogy Japánban a 30—40 szélességi fokok közt minden 300 lakosra 1 vak tehető; mert 10 millió lélekszám közt 36000 vak találtatott, tehát 277 lakosra esett 1 vak.

Jeddóban pedig oly roppant számmal vannak, hogy valóságos vak gyarmatot képeznek, saját főnök és hatósági személyzettel birnak. Az ország története az ő emlékezetükben van megírva, melyet egymásra

áthagyományoznak, s a japáni történet megkapóbb mozzanatait versekbe szedik, szavalják és dalolják.

Dr. Volkmár, ki Marokko, Tunis, Algir és Egyptusban 14 évet töltött írja, hogy Egyptusban a 20 és 30 szélességi fokok közt minden 100 lakosra 1 vak tehető, de azt is hozzá teszi, hogy Afrikában ötször több vak fordul elő a világos arcbőrüek mint hasonszámú négerek közt.

Humboldt nyilatkozata szerint is a sötétes arcbőrüek, mint a négerek és a rézszínű délamerikaiak a megvakulásnak kevésbé vannak alávetve, mint a fehér arcbőrüek.

Voltak ismét mások, kik némi ingatag adatokra és Zeune táblázataira támaszkodva közép Európában minden 800-ik embert vaknak tekintettek, mások ellenben minden 1245-et.

Hogy az utóbbiak a valószínűséghez közelebb jártak ki fog derülni az ujabban és több részletességgel eszközlött népszámlálás eredményeiből.

A meleg égalji égöv alá kivándorolt kaukázi népfajok a tropicus betegségeknek s a szembajoknak is inkább vannak kitéve mint a benszülöttek.

Dr. Volkmár saját tapasztalataiból ismerte az egyptusi szemlob (ophtalmia egyptiaca v. belgica) irtóztató áldozatait.

Európában egyes helyek és tartományoknak a vakokban való túlságos aránytalansága a fönebb nevezett egyptusi szemgyuladásban találja megfejtését, mely baj több kitünő szemész állítása szerint ragályos, s az állandó katonaságban, a laktanyázásban leli fészkét.

Belgiumban 1830-ki népszámlálással fölvétetett 4154722 lélek, ezekből 4117 vak volt, s ezek közül ismét 960 felnőtt ember, az összes szám mintegy ne-

gyede, kik mint katonák tengerészek a nevezett gyuladás áldozatai lettek.

Úgy hiszem, hogy elég nyomós adat Zeune táblázatainak megbizhatlanságára nézve.

Az egyptusi szemlob leginkább az állandó katonaság által importált csapás, mely legkevésbé folyik a mi országunk földrajzi fekvéséből.

Dr. Lippay Gáspár országos szemész saját tapasztalatából tudja, hogy ezelőtt 20 és több évvel a nevezett szemlob hazánkban csak esetről esetre ujdonságkép tünt fel itt ott; de mióta az állandó katonaság rendszere minálunk is oly nagy mérvben meghonosult, mint azt mindnyájan tudjuk; az egyptusi szemlob egy megfészkelt nyavalya lett, melynek nemcsak egyesek, hanem némelykor egész családok esnek áldozatul a szegényebb osztályu népnél.

A megvakulás okait nem csupán sőt talán legkevesbé a szélességi fokok egymástóli távola vagy közelsége módosítja; hanem a földtalaja, a föld fölületének mikénti képződése, állapota, nem különben égalji, társaséleti, népszokási és ipari káros befolyások, s egyéb a szélességi fokoktól eltérőbb viszonyok és állapotok lényegesben módosítják.

Azonban lássuk az ujabb és pontosabb adatokat a harmincas és az utána következő évtizedekből.

Poroszországban az 1831-ki népszámlálás 9212 vakot és az 1834-ki 9576 tüntetett fel, 13509927 léleknél, jutott körülbelül minden 1410 emberre 1 vak.

Klar Alajos 1834-ben Csehország lakosait 4111000-ben határozza meg; az összes vakok számát pedig 3900-ban; ebből esik 1045 lakosra 1 vak.

A berni cantonban 1836 és 1839-ben a vakok, és süketnémák bárgyúk és őrültek lehető legpontosabb

összeszámlálása elrendeltetett; az összeirás eredménye 216 vak, 1955 süketnéma stb. volt.

A vakok szám aránya az összes népséghez úgy viszonylott mint = 1: 1570; a süketnémáké pedig mint = 1: 210.

Az emeltebb a magasabban fekvő vidékek a hegyestájékok egyátalában kevésbé kedveznek a megvakulás okainak, kevésbé kinálkoznak a megvakulás föltételeivel; ha azok különben egészségesek, vagy egyéb társadalmi bajok által nem paralizáltatnak.

Az utóbb mondottakra vonatkozólag pontos adatokat szolgáltatott Poroszország Branschweig és a zürichi canton; mely utolsóban felhozott elvek szerint 1795 lakosra esett 1 vak, és pedig a leghegyesebb alpképződésű kerületben, egy kevésbé magasban 1681: 1, és a legkevésbé magas fekvésűben 1239: 1.

Az 1837-ki poroszországi népszámlálás hason eredményekhez juttatott.

Az akkor tíz tartomány vagy kerületre osztott Poroszország alább következő táblázatokban megerősíti a fennebb mondottakat.

Kerület	vak	népesség	arány.
Keletporoszorsz.	1192 —	1304654 —	1094 = 1·
Nyugatporoszor.	585 —	849500 —	1452 = 1·
Posen	759 —	1169706 —	1541 = 1·
Brandenburg	1023 —	1741111 —	1701 = 1·
Pomeránia	774 —	990285 —	1279 = 1·
Szilézia	2249 —	2679473 —	1191 = 1·
Szászkerület	1287 —	1564187 —	1215 = 1·
Westphália	840 —	1326467 —	1579 = 1·

Jülich Cleweb.	660 —	1193531 —	1808 = 1.
Alsó Rajna	855 —	1279509 —	1496 = 1.
	10224 —	14098423 —	1378 = 1.

Poroszorsz. hét lapályos kerületének 10298916 lakosa közt találtatott: 7869 vak, kik közül 1308 lakosra esik 1 vak. Ellenben a három leghegyesebb kerületben 3799507 lakosra jutott 2355 vak s ezek közül esik 1613 lakosra: 1 vak. A braunschweigi kormány által Lachmann kérelmére hét ízben foganatosított névleges megszámlálása a vakoknak teljesen igazolta a fönebb mondottakat.

Az 1840-ki hollandi, belgiumi és dánországi népszámlálás 1019 lakosra állapított meg eredmény képen 1 vakot.

Lachmann nagy szorgalommal gyűjtött adataiból a vakok arányszámát az épszemüekéhöz képest imígy határozza meg:

Magas vidékeken (2000′—8000′-ig) a tenger színe fölött 1500 lakosra esik: 1 vak; bérces tájakon (1000′—2000′) 1340: 1; lapályos vidékeken pedig (0′—1000′) 950: 1.

Magyarországban valamint Ausztriában noha a vakügy már e század elején meglehetősen fellett karolva, a vakok megszámlálása eddigelé el nem rendeltetett; mert a népszámlálás ily speciális szempontjait egyátalán szükségesnek nem tartván, igen természetes, hogy a kiktől ez függött nem is törődtek vele.

Azonban az összes civilizált államok tanuskodnak róla hogy ez nagy fontosságú és emberiségi ügy.

Mert nem lehet az az államra nézve közönyös, hogy tizennégy vagy tíz vagy hat hét ezer vak koldusa van-e, kiben ha tanítatlan és neveletlen marad,

ugyanannyi phisikai és morális állampolgár vész el, sőt elcsenevésznek mellettük ugyan oly számmal épszemüek is, mert köztudomásu, hogy minden vak koldust alkalmatlankodó s erkölcsrontó kéregetéseiben egy épszemű gyermek vezetni szokott. Ez indította a legtöbb polgárisult államot arra, hogy tegyen a dologról.

Tényleges adatok hiában nem marad egyéb hátra, mint analogiához folyamodnunk, s abból némileg a valószinűt kiböngésznünk.

E mellett azonban nem szabad szem elől téveszténünk a föld felületének mivoltát, a hegyes és lapályos területeket, a mocsárok lápok stb. befolyását, az életmódot a népnevelés állapotját, a különböző égalji és egészségügyi viszonyokat, a babona a kuruzslás hatásait, melyek nevezetes befolyást gyakorolnak mindenütt az ember organismusára s azt lehet mondani, hogy ők alkotják az embert.

Klein 1819-ben Magyarország és Austria összes vakjait 36000, Lachmann pedig 1842-ben 31345 lélekszámra tette.

Közép Európában és a civilizáltabb európai államokban 1245, mások szerint 1345 emberre esik 1 vak.

Ezen utóbbi arány szerint Pablasek után a birodalom lakóit 34300000 tevén, az összes vakok száma tenne 25400; magyarországéi pedig: 10370, mely számból 1350 lakosra esnék 1 vak.

Franciaországban Vatville báró 1861-ben közrebocsátott eredményes kutatásai nyomán 36,287014 lélekre esett 30214 vak, ez összegből 1201 lakosra esik 1 vak.

Már most ha ezen Franciaországi arányt alkalmazzuk Magyarország és Austriára; kapunk 28559 vakot, mely összegnek felét kétségen kívül Magyaror-

ság és társországai szolgáltatják; annyi nagyon valószínű, hogy Magyar és Erdélyország összes vakjainak létszáma a 13 és 14 ezer körül jár.

Bármily megdöbbentő legyen a Magyarországi vakok száma, nincs egyetlen okunk rá, hogy inkább hajoljunk a kisebb mint a nagyobb a valószínűbb szám felé.

Mert ne feledjük, hogy sem a népnevelési, sem a közegészségügyi, sem a talaji viszonyok s egyéb társadalmi állapotaink nem olyanok, melyek a sűrűn előforduló megvakulás okainak ellene működnének.

Tudjuk hogy a lapályos képződésű földtalaj mily nagy befolyást gyakorol a szem idegekre; Magyarország síkföldekben hiányt nem szenved, melyek közül csupán a két nagyobb 1400 négyszeg mérföldet foglal magában, melyek nem ritkán ártalmas gőzű mocsárok, ingóványokban ügyes bajos népünk pedig tudatlanság, babona és kuruzslási viszketegben bővelkedik.

A kopasz alföld homok és nem homok pusztái, a tudatlanság, a népünkben erősen nyilatkozó közöny, a mindenszerte elterjedt kuruzslás és gyógyítási viszketeg, a vallásos babona, melyekkel annyinak elkuruzsolják örökre szeme világát, mind nem oly állapotok, melyek arra indítsanak, hogy a Magyarországi vakok számát más országok vakjai arányszámainak alája helyezzük.

Mennyit tettek más államok évtizedek óta, hogy a nagymérvű megvakulás okozatait okaival együtt enyhítsék, míg oly eredményt érhettek el, mely a bemutatandó számokban hangosan nyilatkozik.! —

És mi történt nállunk? Semmi.!!! —

Most van az ország először oly állapotban, hogy kir. kormánya erre is kiterjesztheti humanus gondjait.

Hogy a civilizátiónak, a népnevelésnek, helyes közegészségügyi intézkedéseknek, okszerű bábászati rendszabályoknak mily áldásos befolyása van a szemek ép megőrzésére, azt a számokon alapuló tapasztalás minden kétségen fölé helyezte.

Az ujabb népszámlálás eredményei is mellettünk szólnak, mely szerint a magyarországi vakok számát 14000 alul nem igen kereshetjük.

Nagybritannia 28 millió lakosa közt találtatott 1851-ben 29092 vak; 962 lakosra esett: 1 vak. Angliában különösen a gyári városokban erősen volt képviselve a vakok létszáma a felnőttek közt.

Az 1853.	Würtembergi összeirás	= 1250 :	1	vakot
„ 1855.	Svéd és dán	= 1666 :	1	„
„ 1855.	Oldenburgi	= 2000 :	1	„
„ 1856.	Hannoveri	= 1666 :	1	„
„ 1858.	Szász	= 1666 :	1	„
„ 1858.	Norvég	= 555 :	1	„
„ 1858.	Bajor	= 2000 :	1	„
„ 1859.	Porosz	= 1649 :	1	„
„ 1861.	Hesseni	= 1207 :	1	„

tüntetett fel.

Mindenütt kedvezőbb fordulat tapasztaltatott, csupán Norvégország tanusít visszaesést előttem ismeretlen okokból.

Északamerika rövid harminc — harminchat év alatt a legelső népszámlálástól annyira elütő különben kedvező arányokat felmutatni képes a legujabb időkben, miszerint bízvást állíthatjuk, hogy e téren is Amerika Európánál sokkal irígylendőbb helyzetben van.

Az 1860-ki népszámlálás szerint 2499 lakosra esett: 1 vak.

Az aránykülönbség azonban a nagy respublica egyes államaiban tetemesen eltérő. Kansasban 10711 lakosra esett: 1 vak; Minnesotában 7044: 1; Oregonban 5829: 1; New-Jerseyben = 3230: 1; New-Yorkban = 2199: 1; és észak Carolinában = 1687: 1.

És így Amerikának észak Carolina nevű állama, melyben a vakság legnagyobb pusztítást visz véghez, mely a többi amerikai államokhoz képest a legnagyobb illetéket szolgáltatja, még ezen állam is kedvezőbb arányokkal dicsekedhetik, mint Anglia, Franciaország, sőt mint Poroszország is.

Végül az északamerikai legutóbbi népszámlálás eredményenkint írhatjuk, miszerint a fehérbőrű vakok számaránya az összes fehérbőrű lakosság számarányához úgy viszonylik mint = 1: 2468; a színesbőrű vakoké pedig az összes színes bőrüek számához mint = 1: 2610.

Humboldt tapasztalatokon alapuló nyilatkozatát az 1860-ki összeirás idézett számai is megerősítik.

A vakok kor és nem szerinti arányai szintén megfigyelésre méltó jelenségeket mutatnak fel.

A legtöbb Európai államban több fiú születik mint leány, de az élet további folyamában és különösen a 14-ik év után számbeli túlnyomósággal birnak a nőnemüek.

A vakoknál állandó számbeli túlnyomóság jellemzi a férfinemet.

Braunschweigban négy ízben végrehajtott névleges összeirás következő számarányokhoz juttatott:

Férfiak		Nők
134	—	123
136	—	134

149	—	146
143	—	134

	Férfiak		Nők
Poroszországban	—	5422	— 4802
Szászországban	—	176	— 148
Zürichben	—	90	— 73
Hollandban	—	1363	— 867
Belgiumban	—	2628	— 1498
Nassauban	—	172	— 116

Középszámítással 1000 vaknő mellett 1314 vakférfi sorakozik.

Egyes államokban mint Belgiumban a férfiak számbeli túlnyomósága különösen feltünik, ezek közt 960 katona találtatott mindnyájan az egyptusi szemgyuladás áldozatai.

Poroszországnak épen hegyesebb tartományaiban fordult elő a férfinemü vakok számbeli túlnyomósága, holott mindig a legkedvezőbb arányok mutatkoztak a vakok számarányaira nézve.

Ezen körülmény mondott tartományok számos gyárában leli magyarázatát, melyekben leginkább férfiak alkalmazva vannak.

A mi a vakok életkorát illeti, itt az épérzéküekétől teljesen elütő viszonyok merülnek fel. A vakok legnagyobb része 51 és 60 év közt él, mintegy 16%, a 41—50 és 61—70 közti évek nem sokban térnek el egymástól és még 13% bővelkednek; a 71 és 80 közti kor még majd 12% tartja magát; a 81—95 közti pedig még 3%. A 31—40 év közti 10%; valamivel erősebben jelentkezik a 11—20 és 21—30 év közti, mindegyik $11\frac{1}{2}$ %; az 1 és 10 év közti pedig csak 7%.

Nevezetes azon ellentét, mely a vakok és épszemüek népességi számarányában nyilatkozik; mert míg az épszemüek 1—10 év közt 23 és 25% jelentkeznek, 40—50 év közt a közép uton haladva 10%, azután lassankint fogy, úgy hogy 71—80 év közt 2% és 81—90 közt pedig csak ½ % mutatkozik: addig a vakoknál 1—10 év közt a népesség 17%, 11—20 közt 7%, 31—40 közt pedig 3½ % kisebb mint az épszeműekénél.

Azonban a 41-ik évtől a viszony megfordított, mert ezután a vakok népessége 41—50, 51—60, 61—70, 71—80 és 81—95 év között 3%, 8%, 10% és végre 2½ % százalékkal fölül mulja az épérzéküekét Lachmann szerint.

A vakok ügyével foglalkozók közül igen sokan tépelődtek a világ összes vakjainak számbeli meghatározásával, magától értetik, hogy ez hiú ábránd s számtani bizonyosságra nem emelhető.

Különböző hypothesiseket állítottak fel, melyek nézetünk szerint a fölemlítés érdekével sem birnak, mert a kérdést ép oly homályban hagyták mint azelőtt.

Az eredmény a hypothesisek szerint 15, 10, 7 és 3 milió volt. A négy közül melyik a valószínű meghatározni nem lehet.

A hány ország annyi különböző nemzeti szokás, élet és gyógymód, időjárás és égalji változás melyek egytől egyig kisebb nagyobb mérvben hatván az emberi organismusra, nagyon természetes, hogy annak egyes részeire is különbözőleg hatnak, az adott viszonyok közt.

Csak Európában magában a megvakulás okozatai mily sokféleképen nyilatkoznak, s az arányszámokban

magukban mily nagy a különbség p. o. Bajorország, Anglia és Norvégország közt.

Egy átalános kulcsot felállítani annálkevésbé lehet, mert Európa déli részeiről semmi adataink nincsenek, Afrika legnagyobb részéből semmi, Ausztráliából épen semmi s Ázsiából sincsenek, s melyek vannak nem oly természetűek, hogy azok után bizton számítani lehetne.

A mit tudunk az annyiból áll, hogy Afrikában és Ázsiában a vakok száma óriási nagy s a polgárisult világ vakjainak számarányával épen semmi párhuzam nem vonható. Ázsiában azon bajokon kívül, melyek Európában ismeretesek, még egyéb körülmények is, mint a háború embertelen viselési módja, a magán bosszú pusztítanak, a vakok számát óriásilag nevelik.

Vámbéry hazánkfia Ázsia vándorlásaiban ezt tapasztalta: „Még többet az akasztófához vagy a vérpadra vezettek, egészen közel hozzám láttam, hogy nyolc öreg ember a hóhér intésére hanyatt elterült a földön.

Ezen helyzetben összekötözték kezeiket és lábaikat s a hóhér sorban kiszurkálta szemeiket, mindegyiknek a mellére térdelvén, s a mint irtóztató munkáját végrehajtá, késéről a megvakított áldozat ősz szakálába törülgeté le a vért. A hadifoglyok ezen hajmeresztő büntetése egyébiránt nem tekinthető kivételesnek. Khivában, mint átalában egész közép Ázsiában nem tudják mi a kegyetlenség; ezen eljárást ott egészen természetesnek tartják, mivel azt a bevett szokások, törvények és vallás egyhangúlag helyben hagyják.“

Niboyet művének 44-ik lapján írja, hogy a vakok classicus hazájában Egyptusban a levegőben szállongó finom homok vakít meg legtöbb embert.

Perzsiában pedig a mindkétnemű vakok száma fölötte nagy korkülönbség nélkül, kik többnyire a szem és orrba betoluló legyek egy nemének esnek áldozatul.

Dr. Oroszhegyi Józsa saját tapasztalatai nyomán mégdöbbentő képét adja az Ázsiai s különösen Aleppóban uralkodó szembajoknak.

„Aleppó levegőjét egyátalán dicsérik. Én ezt nem tehetem. E levegő hatványául tekintik az ugynevezett Aleppói fekélyt, melynek bántalmaitól sem helybeli, sem jövevény nem menekedhetik.

E bántalom meglepi a kutyákat és macskákat is. A himlő helyett, melyet elég eszélyesen gyakorlatban levő oltás által óvnak, az említett Aleppói seb ragyázza a másképen szép arcuakat; különben az egészség hátránya nélkül.

Hanem a vakság s illetőleg szembetegségek oly sűrüek itt is, mint a többi Ázsiában. Kezdeti kútforrása mindenesetre a gyermekeknek festékkeli pepecselésében van. Minden tizedik egyént szembetegnek, minden huszadikat vaksinak, és minden harmincadikat vaknak lehet számítani.

Művem statistikai része már három év előtt meg volt írva és szedés alatt állott akkor, midőn a közlekedési ministerium statistikai osztályában 1870. évi Október hó 10-én a megyék és városok által végrehajtott összeirási lajstromokhoz hozzá férhettem. Művem azon részén mely hozzávehetőleg és csupán magánkutatásaim nyomán a magyarhoni statistikai viszonyokról értekezik egy betüt sem változtathattam, de nyiltan bevallom, ha lehetett volna sem változtattam volna rajta semmit; mert kutatásokon alapult sejtelmeimet az $18^{69}/_{70}$-ki népszámlálás eredménye fájdalmasan igazolta, és most már hü és pontos adatokkal

kezemben kétszeresen merem hangsulyozni, hogy a vaküg országos ügy, országos figyelmet s a törvényhozás és a kormány hazafias és lelkiismeretes gondjait igényli. A kép ugyan nem egészen teljes, melyet az alábbi táblázatok nyujtanak, mert hiányzik belőle több megye és város, melyek részint még be nem küldötték volt az összeirás eredményét, vagy beküldték, de hibásan, vagy feldolgozás alatt levén a minisztériumban, hozzájuk nem férhettem. A meglevő adatokból egyéb tanulságos összehasonlításokat is lehetett volna tennem, ha lett volna rá időm. Igy csak a legfőbbre kénytelen voltam szorítkozni. Az eredmény következő, hogy Magyar és Erdélyországban kerek számmal 789 lélekre esik 1, vak. És ha a hiányzó megyék és városok később közrebocsátandó adatai a számarányt kedvezőbbre nem változtatják, Magyar és Erdélyország összes vakjainak létszáma 17300 körül fog járni, a társországokéval pedig együtt majdnem a 20000 fogja elérni. Roppant magas szám, melyet leginkább népünk alacsony foku míveltségének kell tulajdonítani, minthogy mi nálunk a hegyes vidéki talajviszonyok sem jönnek tekintetbe, ott a vakok száma csak oly sürü egy két megye kivételével, sőt némelyekben még sürübb.

Vármegye vagy város	lakosság száma	vak: férfi v. fiú	vak: assz. v. leány	összesen	hány lélek re es 1 vak.
Abauj m. és Kassa sz. k. v.	166666	74	82	156	1068
Arad m. és Arad sz. k. v.	304713	177	119	296	1029
Árva m.	82364	49	52	101	815
Bács m. Szabadka Ujvidék Zombor sz. k. v.	576149	464	371	835	689
Baranya m. és Pécs sz. k. v.	283503	189	187	376	754
Bars m. Körmöczbánya Ujbánya v.	137191	75	69	144	952
Békés m.	209729	114	104	218	962
Bihar m. DebreczenNagyvárad sz. k. v.	555337	410	389	799	695
Borsod m.	195037	90	95	185	1054
Csanád m.	95847	63	54	117	819
Csongrád m. és Szeged sz. k. v.	207588	131	109	240	864
Esztergom m. Esztergom v. nélkül	56526	34	32	66	857
Fehér m. Sz. Fejérvár sz. k. v.	196234	117	91	208	943
Gömör m.	173438	104	125	229	757
Győr m. és Győr sz. k. v.	103637	60	73	133	778
Hont m. Bakabánya sz. k. v.	98166	60	49	109	900
Komárom m. Komárom v. nélkül	130834	86	75	161	812
Krassó m.	259079	207	174	381	679
Kraszna m.	62714	44	64	108	580
Liptó m.	79273	25	23	48	1651
Máramaros m.	220506	126	116	242	911
Mosony m.	75486	31	36	67	1126
Szakolcza sz. k. város	5278	4	4	8	659
Pest m. és Kecskemét sz. k. v.	520556	263	255	518	1005
Pest sz. k. város	200476	167	107	274	731
Buda sz. k. főváros	53998	30	30	60	899
Pozsony m. Pozsony, Bazin, Modor, N Szombat Szt. György sz. k. vár.	297402	200	169	369	805
Sáros m. Bártfa, Eperjes, Kis Szeben sz. k városok.	166292	70	92	162	1026
Somogy m.	289555	171	139	310	934
Sopron m. Kis Márton és Ruszt sz. k. v.	209050	130	125	255	819
Szathmár m. Felső Bánya Nagy Bánya. Szathmár Némethi sz. k. v	280568	165	144	309	907
Szepes m. Késmárk, Löcse, sz. k v. XV. Szepesi város.	169857	96	86	182	933
Temes m. Temesvár és Versetz sz. k. városok.	356174	261	200	461	772
Tolna m.	220740	146	119	265	833
Torna m.	23176	8	10	18	1288
Torontál m. Kikindai ker. nélkül.	350801	212	160	372	934
Trencsén sz. k. város.	3949	5	2	7	564

Vármegye vagy város	lakosság száma	vak: férfi v. fiú	vak: assz. v. leány	vak: összesen	hány lélek rees. 1 vak.
Turócz m.	45346	42	33	75	604
Ugocsa m.	67498	48	39	87	776
Ung m.	130032	108	103	211	616
Vas m. és Kőszeg sz. k. v.	331593	214	207	421	787
Veszprém m.	201431	142	143	285	706
Zala m.	333237	182	185	367	908
Zaránd m.	63882	103	81	184	344
Zemplén m.	292771	158	167	325	900
Zólyom m. Besztercze-Bánya, Breznó-bánya, Korpona, Libetbánya, Zolyom sz. k. városok.	101958	73	63	136	749
Jász. Kún Kerület.	215526	161	143	304	708
Kővár Vidék.	51744	55	37	92	562
Hajdu Kerület.	62914	40	40	80	786
Alsó Fehér m Abrudbánya, Gyula fehérvár, Nagy Enyed v.	223150	228	172	400	557
Belső Szolnok m. Dées, Szamos-Ujvár, v.	138307	127	108	235	558
Doboka m. és Szék város.	58734	44	43	87	675
Felső Fehér m.	58077	31	36	67	866
Vajda Hunyad v.	2597	5	1	6	433
Kolozs m. Kolozsvár és Kolozs vár.	190227	149	169	318	598
Erzsébet, város.	2550	3	6	9	283
Torda m. Szászrégen és Torda vár.	152691	111	109	220	694
Fogaras vidék. Fogaras v. nélkül.	78138	78	59	137	570
Naszod vidék.	52688	65	53	118	446
Aranyos szék	19680	9	10	19	1035
Csik szék. és Csikszereda v.	107285	37	29	66	1625
Három szék. Bereczk. Ilyefalva.	108725	122	105	227	478
Kezdi Vásárhely, Sepsi sz. György v. Marosszék. M. Vásárhely v.	92398	66	68	134	689
Udvarhelyszék. Oláhfalu, Székely-Udvarhely v.	98224	37	35	72	1364
Brassó város és Vidék.	83090	62	50	112	742
Kőhalom szék.	24095	12	13	25	963
Kőhalom város					
Besztercze vidék	27280	26	28	54	505
Szászváros szék és város	22479	14	14	28	802
Szerdahely szék.	19345	8	7	15	1289
Szeben szék és város.	86917	85	83	168	518
Uj egyház szék.	12390	5	6	11	2611
Összesen .	10964388	7308	6576	13884	

A megvakulás legátalánosb okai.

A vakság már magában véve a legnagyobb életcsapás a mi a halandó embert érheti s e csapást súlyosbítja a sors azáltal, hogy legtöbbnyire szegény, tudatlan ügyefogyott emberek görnyednek alatta.

Az összes vakok $^{11}/_{12}$ része tartozik vagyonosabb osztályhoz csupán, a többi vagyontalanul szerencsétlen, kétszeresen koldus, az emberek könyörületére szorult. De ne gondolja valaki hogy a szegénységből szükségkép folyik a szegény sorsú vakok nagyobb száma.

Tagadhatlan hogy a szegénység igen sokszor lehet előidézője a megvakulásnak, a mennyiben a szegény, vagyontalan ember betegségében sem magát sem családját az orvos rendeletéhez képest nem ápolhatja, lakását aként be nem rendezheti vagy meg nem változtathatja, mint azt a betegség magával hozná s így sok esetben a baj jobban elhatalmazhatik, mint ott, hol nemcsak az orvos tudománya, hanem egyéb életviszonyok is segédkeznek; de kétségbevonhatlan másrészt az is, hogy a megvakítás tényezői közt a tudatlanság, a kuruzslás, a közöny, az orvos teljes mellőzése, rendeleteinek meg nem tartása, a bábák lelkiismeretlensége és butasága a legfőbb tényező.

Nem célja e lapoknak a szemek orvosi gyógyítását leírni, az e munkácska s a szerző hivatása körén kívül esik, csak annyit akar népszerű modorban előadni, mennyit közegészségi szempontból minden lelkésznek minden néptanítónak és minden apának és anyának tudnia kell, hogy gyermekeiket illetőlég neveltjeiket előforduló esetekben óvhassák, ápolhassák, a nélkül, hogy az orvos teendőibe vakmerőn belevágnának.

A legtöbb ember megvakul: 1.) himlő, 2.) fekete hályog, 3.) különböző betegségek szemlobok, görvély, baleset stb; és 4.) a kisdedek szemgyuladása folytán; ujabb időben a legkitünőbb szemészek felfedezései folytán bebizonyult, hogy az iszákosság és a dohányzásnak mértéktelen használata szintén pusztitólag hat a látidegekre.

Vakonszülött csak nagyon kevés fordul elő, valamint az oly esetek is, hol egy atyának és anyának mind a négy gyermeke vakon születik a Zimmermann testvérek Pomernben, vagy a három Krug testvér Posenben a legritkább esetek közé tartoznak. Magyartanban úgy látszik gyakoribb: 3 Várkonyi, 2 Kalmár, 2 Frenkl testvér, s még mások, kikről személyes tudomásom van.

A vakon szülöttek különben sem igen tartós életüek s többnyire az agyrendszer lényeges hibáival jövén a világra még az első gyermek években elszoktak pusztulni.

A külső balesetek folytán megvakultak száma sem nagy a többiekéhez képest.

Ütés, szúrás, dobás, esés és lövés folytán megvakultak ugyan mindenütt előfordulnak, de szintén kisebb számmal.

A pesti vakok-intézete 67 növendéke közül 1868-ban baleset folytán megvakult kettő: 1 szúrás, 1 lövés következtében.

Sokszor előfordult az építkezéseknél, hogy egyik vagy másik munkásnak szeme megtelt mésszel, vagy gyerekek játék dobálódzás közben egymásnak tele hányták a szemét; a segélyre sietők azonban olaj helyett vizzel mosták ki a szemet, melynek igen termé-

szetes következése az lett, hogy az illető teljesen megvakult, mert a mészhez hozzájárult víz kiégette a szemet.

A himlő ojtás feltalálása által majd minden anyának alkalom és mód nyújtatott gyermekének szeme világát a himlő ellen megőrizni. És mégis hány szülő találkozik ki az orvosi tudomány egyik legnagyobb vívmányát a himlőojtást gyermekén végre nem hajtatja, hanem kiteszi azon veszélynek, hogy gyermeke minden pillanatban a legszánandóbb koldusok egyikévé válhatik. Külföldön a vakok egy hetede a gyermekeken kiütött és a szemben megfészkelt himlő folytán lesz vakká.

Mennyire mehet ezek száma Magyarországon megmondani adatok hiában nem lehet, de bizonynyal ezekben sem leszünk szegények.

Vannak szülék kik puszta majomszeretetből nem oltatják be magzataikat, hogy azon kis karcolástól és az ezzel járó sirástól meg kiméljék gyermekeiket, melyet az ojtás nekik okoz.

Ez aztán szívtelen balgaság!

Hány anya siránkozott egész életében szerencsétlen vak gyermeke nyomorú sorsa felett, melyet egyedül ő idézett elő, mert nem akarta annak a kis karcolásnak kitenni; mert a komámasszonyék és szomszédasszonyék kereplő nyelve s mindenféle ráolvasásai, pókjai és kenőcsei jobban tudják elhárítani a bajt mint az értelmes orvos, ki egész életét a különféle betegségek gyógyításában töltötte el.

A lelkészek és néptanítók feladata, elengedhetlen kötelessége felvilágosítani a népet, és oda hatni, hogy környezetükben, községeikben ne maradjon egyetlen egy gyermek sem ojtatlan; mert a felelősség Isten és

emberek előtt őket épen úgy éri mint a gondatlan vagy legtöbb esetben babonás a tudatlan szülőket.

A lelkészek és néptanítók nevelői és vezetői a népnek, s minden baj mely a népet tudatlanság vagy babona folytán éri, rájok vet homályt, őket is kötelesség mulasztással vádolja.

Teljesen tőlük függ, hogy himlő folytán megvakultak többé községeikben előneforduljanak, vagy csupán itt ott elvétve.

Ha meg nem fogamzik egyszer, be kell ojtatni másodszor, de minden esetben rajta legyenek hogy megtörténjék.

Egykor általános volt azon hiedelem, hogy a meleg rizskása élvezete vakító hatással bir; s e hiedelmet oly emberek is oszták, mint a világhírű bölcsész Kant. Ezen okból Kant soha sem élt rizszsel. Orvosok és szakkértő természetbuvárok ez álhiedelmet régen megcáfolták egy Bécsben tartott gyülekezeten, de volt köztük egy kisebbség mely állította és adatokkal bizonyította, hogy Oroszországban a nagy bőjt idején a szegényebb osztályú nép között igen gyakori a farkassötét vagy farkassötétség, melyet a rizsnek avas olajjal való élvezete szokott előidézni, a baj magában véve nem veszélyes, mert igen könnyen gyógyítható.

A vakok legnagyobb száma mint mondatott megvakul az ugynevezett ophtalmia neonatorum, ophtalmia blennorrhoicaban, az az a kisdedek szemlobjában, vagy mint népiesen mondani szokták a szemgyuladásban. A szakértők véleménye szerint a kisdedek szemlobja a legtöbb esetben, ha orvosi segély jókor vétetik igénybe sikeresen gyógyítható, és mégis ez azon baj, mely aránylag legtöbb áldozatot követel természetesen hogy leginkább a szegény sorsú emberek között. A

szegénység, a tudatlanság, a vele nem törődés, a babona mind egy kézre dolgoznak. Hogy közintézkedésekkel ellene lehessen működni a bajnak, ismerni kellene mindazon okokat, melyek valamely államban vagy vidéken a vakok létszámának szaporításához hozzájárulnak. De még az esetben is, ha ez okok nem mindig puhatolhatók ki, ha a leglelkiismeretesebb megfigyelés utján nem volna lehetséges a dolog nyitjára ráakadni, sok oly általános közrendészeti és közegészségügyi általános érvénnyel biró intézkedés tétethetik, melyek kétségtelenül a magyarországi vakok magas létszámát tetemesen volnának képesek leapasztani. Midőn e sorokat írom, szemem előtt lebeg Északamerika és Szászország. Amott harminc néhány év alatt majd egy harmaddal, emitt nem egészen két évtized alatt majd 40 százalékkal leapadt a vakok létszáma. Lehet sőt Amerikára nézve bizonyos, hogy e szerencsés eredmény létrehozatalában a kettőzött lépésekkel haladó népnevelésnek meg van a maga oroszlán része, Szászországban pedig a kormányi intézkedéseknek.

A cél tekintetéből mindegy, bármi módon éretett el, elszomorító csupán az, ha sem az egyik sem a másik tényező nem nehezkedik a latba. Rövid kivonatban ismertetni fogom e helyütt a szászkormánynak, 1850 és 1863-ban kibocsátot a bábákat kötelező rendeletét, melynek tulajdoníttatik legnagyobb részben a fenérintett eredmény.

Szászországban az újdonszülöttek hat hét alatt megkeresztelendők. Ha ezt a szülők elmulasztják, a bábák kötelezve vannak, vagy a helybeli lelkésznél vagy az illető hatóságnál jelentést tenni.

Ha a gyermek beteges állapota, különösen szembaja a gyermek lázas vagy bőrküteges bajai, a ke-

resztségnek hat hét előtti vagy a templomban való felvétele ellen szólnának, a bábának kötelessége figyelmeztetni a szülőket, hogy hat hétig várhatnak a gyermek megkereszteltetésével, vagy otthon is megkereszteltethetik.

Oly gyermekek szülei, kik az előbb említett két rendbeli jogosultsággal élni nem akarnak, és gyermekeiket hat hét előtt s a templomban kívánják megkereszteltetni, akaratjuk kivitelében erőszakkal meg nem akadályoztathatnak, de felelősségre vonhatók és megbüntethetők, ha eljárásukból a gyermekre bebizonyíthatólag kár háromlott. A bába kötelessége az ellenszegülő szülőket meginteni, vagy a helybeli lelkész által megintetni.

Végül szigorún tiltatík keresztelés előtt vagy után a gyermekkel kocsmákba csapszékekbe vagy bármely nyilvános helyekre, a keresztszülők lakására betérni, füstnek, pornak vagy egyéb ártalmas körülményeknek kitenni, a gyermeket elhanyagolni. Sőt ezekkel ellenkezőleg a bába kötelessége a bevégzett keresztség után a gyermekkel azonnal a szülői házba sietni. Legnagyobb fontosságot érdemel azonban a Szász kormány intézkedéseinek azon része, mely a bábáknak a szembajos kisdedekkel való bánásmódjára vonatkozik. Talán nem létezik bábasszony, kinek ne lett volna alkalma részint a tanfolyam, részint a magán gyakorlat ideje alatt szemlobos kisdedeket észlelni, mely szemlob a szempillák belső a szemgolyó felé fordított oldalán jelentkezik. A baj főkép az által ismerhető fel, hogy a kisded szeméből nagy mennyiségű genyszerű nyálka kiválik. Ezen kifolyó anyag veszedelmes és oly gonosz természetű, hogyha jókor orvosi segély nem érkezik, nemcsak a kisded megvaku-

lását, hanem magának a szemnek gyógyíthatlan elroncsolását képes előidézni. Minthogy a kisdedek első gondozása és ápolása majdnem tejesen a bábákra van bízva és sorsuk az ő kezökbe letéve, a bábák vannak első sorban hivatva s egyuttal kötelezve is, hogy a kisdedek testi egészsége fölött lelkiismeretesen őrködjenek.

A betegség ismertető jelei.

A kisdedek szemlobja születésük után néhány napra észrevehető. A szemszélek vörösödésével és a szempillák gyönge megdagadásával szokott kezdődni. Gyakran a szempillák egy nap alatt erősen feldagadnak, és vagy megtartják színüket, vagy rózsaszín vörösbe átcsapnak, melegek sőt forrók lesznek. A szempillák szélei szintén megdagadnak, vörösebbek lesznek, s mögülök ömlik többé kevésbé bőven azon sűrűs, fehér sárgás, vagy véres színű anyag, főképen ha a felső szempilla egy kissé felhuzatik, melytől a szempillák összeragadnak. Még ekkor a baj csupán a szempilla belső részén dúl, s a szemgolyó nincs bántalmazva. Ha azonban a baj önmagára hagyatik, s azon bizonyos maró geny eltávolítása gyakran nem eszközöltetik, vagy haszontalan házi szerek alkalmaztatnak, vagy a magyarhonunkban divatos cukorfuvás, s egyéb divatos kuruzslások vétetnek alkalmazásba, a szemgyuladás csakhamar a szempillákról a szemgolyókra veti magát.

A szem fehére csakhamar megvörösödik, megdagad s a szemgolyóra is elragad a gyuladás, előhártyája fehérsárgás színű és puha lesz, minek folytán megreped, a szem kifut s beáll a gyógyíthatlan vak-

ság; vagy fehéres foltok képződnek, melyek szemelgyöngülést, vagy ha nagyobb mérvben kiképződnek hasonlókép vakságot előidéznek. Minden bábasszony, ki a fönleirt jeleket valamely kisded mindkét vagy csupán egyik szemén észreveszi, meg lehet róla győződve, hogy veszedelmes szemlobbal van dolga és súlyos következményektől lehet tartani.

A betegség keletkezése.

A leirt bajt sok mindenféle körülmény előidézheti, p. o. füst, por, hőség, fülledt szobai lég, piszok, szennyes gyermek ruha. Leggyakoribb okozója ezen betegségnek azon maró természetű fehérfolyás, melyben egyik vagy másik gyermekágyas nő terhessége ideje alatt szenved. Szülés alkalmával a gyermek szemepilláira tapad belőle s a ragályozás könyen megesik.

Sőt gyermekágyas nők tisztulása, kik hasonló bajban szenvedtek szintén vészthozóvá válhatik, ha gyermek szemei valami módon illettetnek vele. De ragályos maga azon geny is, mely a lobos szemből kifoly. Ha ezen geny, szivacs, törülköző, mosdó vagy fürdő víz által az épszembe elszivárog, legyen az gyermek vagy felnőtt hasonló bajba eshetik.

A betegségnek a szülés előtti elháritása.

Minden bábasszony azon helyzetben van, hogy megtudakolhatja, vajjon a szüléshez közel álló nő szenved-e azon bizonyos nyálka folyásban, mely a fehérneműt feltűnőn foltossá, a közeleső testrészeket pedig fölötte érzékennyé vagy sebessé teszi. Ha tudomása

van róla, azonnal tegye figyelmessé a leendő anyát azon veszélyre, mely születendő gyermekét érheti, és utasítsa a továbbira nézve valamely szakértő orvoshoz.

A bábák gondja az ujdon született gyermek szemei tekintetében.

Minthogy teljes lehetetlen elhárítani, hogy szülés közben a gyermek szemébe azon maró nedv ne toluljon, a bába szent kötelessége a gyermeknek megfürösztése után, szemeit minden reá ragadt nyálkától megtisztítani. E végből a bábasszony tiszta langyos vízben puha szivacsot többszörösen mosson meg, nyomja ki belőle a vizet s aztán hegyét ismét tiszta langyos vízbe mártsa be s gyöngén törölje le a gyermek szempilláit. A műtét a szem külső szögletétől az orr szöglete felé történjék lehető gyönge vonásokban; kerüljön mindennemű nyomást vagy dörzsölést. Vigyázzon a bába a víz és a szivacs tisztaságára, s a bevégzett műtét után a szivacsot és kezeit jól mossa meg. Figyelmeztesse továbbá a bába az anyát, hogy több apró szivacscsal, vagy tiszta és lehető puha vászon darabkákkal lássa el magát, melyeknek egyedüli célja, hogy velük a kisded szemei tisztán tartassanak, s minden tisztogatás után szorgosan kimosassanak.

A bábasszony magatartása, ha a betegség beállott.

Mihelyt a bába észrevette, hogy a gyermeknek egyik vagy mindkét szeme a leirt bajtól ragályozva van, vagy annak jelei mutatkoznak, azonnal figyelmez-

tesse a szülőket a gyermeküket környező veszélyre, oly célból, hogy orvost hivassanak.

A bábasszonynak nem szabad sem üres biztatásokkal tartani a szülőket, sem házi szerekkel, mint a réti kömény gyógyítani a gyermek beteg szemeit büntetés terhe alatt. Az ő teendője csupán arra szorítkozzék, hogy utasításokat adjon a szülőknek a gyermek elragályozott szemeinek mikénti tisztántartására; s figyelmeztesse különösen arra, hogy a betegszemű gyermekről a baj másokra valamint a gyermekágyas nő által használt ruhaneműk folytán magára a gyermekre is elragadhat ha még ragályozva nem volna, a bepiszkolt ruhaneműknek a gyermeknél való használata főkép fej alá tétele által. Legyen gondja a tisztaságra és a gyakori gondos mosakodásra.

A beteg szemek tisztogatásáról.

Mihelyt a bába észrevette, hogy a fennevezett szemlob folytán a gyermek szemeiből genyes nyálka akár önmagától, akár az által, hogy szempillái kissé fölemeltetnek foly, adjon pontos utmutatást a szülőknek, a gyermek szemeinek tisztogatására, melynek gyakrabban s mindaddig történnie kell, mig geny mutatkozik. A tisztogatás következőleg essék meg. Dió nagyságú puha szivacs vagy összegöngyölt régi vászon darabkával, melyeket előbb langyos vízben jól meg kell mosni s a vizet belőlük kinyomni, a szempillák közt lévő geny letörültetik gyöngéden minden nyomás vagy karcolás nélkül, azután a szivacs vagy rongy ismét gondosan langyos vízben megmosatik, s a gyermek felső szempillája óvatosan fölemeltetik, mire a geny kitolul, ezt is hasonlókép lekell törülni, a szem-

golyónak minden zordonabb érintése nélkül, ismét megmosatván a szivacs, a gyermek alsó szempillája a mutató újjal kissé lefelé huzatik s az előtoluló geny letöröltetik. Lehet a szemet naponkint háromszor négyszer kiöblíteni, melynek imigy kell végrehajtatni. A tiszta szivacs langyos vízben megnedvesítve egy két ujjnyi magasságból három ujjal egyenletesen megnyomatik, minek folytán gyönge vízsugár szökell ki belőle, ezen vízsugarat a fölemelt szempillák hézagaiba irányozván, a szempillák alatt levő s különösen a szemnek orrfelé álló szögletéből a geny kiöblittetik. A szem tisztogatására használt vizet sem állati, sem anya tejjel, annál kevésbé szappanynyal szabad elvegyíteni. A szem kiöblítése alkalmával a gyermek szája nedves vászonnal befödendő, nehogy a szemből kimosott geny szájába toluljon. Ha csupán az egyik szem van ragályozva, a bába szigorún őrködjék a fölött, nehogy az egészséges szem ugyanazon szivacscsal tisztogattassék, melylyel az egészséges tisztogattatott.

Ha az orvos valami folyadékot rendel, melyet a szembe be kell csepegtetni, a szemek kinyitása azon módon eszközöltetik, mint a kiöblitésnél mondatott, de előbb mindig meg kell a szemet a genytől tisztogatni. Ha azonban a szempillák összeragadva vannak, mint ez reggel vagy alvás után szokott lenni, addig kell langyos vízbe mártott szivacs vagy rongy segélyével őket áztatni, míg szétválnak, a szempillák huzogálása vagy rángatása nélkül.

A kisdednek a világosságtól való megóvásáról, s egyéb teendőkről.

Noha a kisdedek szemlobja erős napfény vagy mesterséges világosságnak a szemekre való behatása által nem egy könnyen keletkezik, mindazáltal nemcsak a szembeteg kisdedeket, hanem az egészségeseket is óvni kell tőle, mert előidézhet egyéb kórokat, melyeknek szintén a megvakulás szokott következménye lenni. Azért a gyermek fekhelye úgy rendeztessék be, hogy a nap, a lámpa, vagy a gyertya fényének egyenes behatásától megkímélve maradjon. Nem szükség azért a gyermekágyas nő szobáját elsötétíteni, sőt nem is tanácsos, ha csak szembajban nem szenved, hanem a kis gyermek fekhelye valamely sötét szinű kendővel borítassék félhomályba. A kisded akkor se tétessék ki a teljes világosságnak, midőn szemei tisztogattatnak.

A bábasszony vigyázzon, hogy a gyermekágyas nő szobája ne legyen nagyon meleg, de hideg sem, fülledt rosz levegőjű, vagy erős szagú tárgyakkal megrakott. Ha a családban gyermekek vannak, ezeknek minden közeli érintkezése a szembeteg kisdeddel megakadályoztassék; különösen óvja a kisdedet attól, hogy az anyánál fekaljul szolgáló ruhanemek a kisded feje alá ne kerüljenek.

A bábák szoros kötelessége magukat mindenben az itt előadott utasításhoz alkalmazni, még oly esetekben is, midőn a kisded szembaja csekélynek látszanék, hanem egész befolyásukat mérlegbe kell vetniök, hogy szakértő orvos gyógykezelése alá kerüljön a kisded, s végül kötelességük az orvos rendeleteit tehetségük szerint előmozdítani.

Mily egyszerű és mily világos tartalmuak ezen utasitások, és hány ezer meg ezer anya létezik a világon, kinek legkisebb fogalma de még sejtelme sincs azon teendőkről, miket hasonló bajokban követnie kellene. Vagy lehetséges volna-e az, hogy anyák szemlobos gyermekeik szemeibe cukrot fújjanak, hagymával dörzsöljék, paprikát vagy mi több porrátört üveget hintsenek, mint azt nálunk a szerbek és oláhok teszik, Lippay Gáspár többször tett tapasztalata szerint, ha legkisebb fogalmuk volna a baj hordereje és veszélyességéről s szülei és emberi kötelességeikről. Népnevelés, a közegészségügy rendezése, törvényhozás és kormány egyesített tevékenységére van szükség, hogy népünk ujjá születve saját szellemi és anyagi érdekének legyen mindenkor hű és éber őre.

Párhuzam a vakok és süketnémák helyzete közt.

Ezen kérdést nagyon hamar el lehetne dönteni, ha azoktól kérnénk választ, kik a balsors egyik vagy másik súlya alatt szenvednek. Nincs kétség benne, hogy a vakok a vakságot mindig vagy legtöbb esetben elébe tennék a süketnémaságnak és viszont. Buda ostroma alkalmával 1849, a pesti vakok-intézete növendékei a nemzeti kormány rendeletéből a veszély elől Váczra szállíttattak a süketnémák intézetébe. Itt személyesen volt alkalmam a fenebb mondottakról meggyőződni. Kölcsönös vitáiknak eszmemenete, melyekben a kréta segélyével csekélységem szolgált közvetítőül, kizárólag egyik oldalon a látás, a másikon a beszéd és a hallásra szorítkozott; ebből merítették érveiket, s rendesen azzal váltak szét, hogy mindegyik

a maga állapotját előnyösebbnek találta. Mélyebb psychologiai észleleteket gyermekektől vagy korlátoltabb képzettségű fiatal emberektől föltételezni sem lehetett.

Ezen kérdés nem tudom ki által vettetett fel legelőször, a vakügyi irodalomban is helyet foglal s különböző szempontokból lett megvitatva. Két kitünő egyéniség Rodenbach vak, és Berthier süketnéma erre vonatkozólag így nyilatkoznak:

„a vakok (mondja Rodenbach) rendesen vidámak, míg a süketnémák többnyire szomorúk, a vakoknak a földi boldogságban való részvétük sokkal nagyobb mérvű, sem hogy állapotjuk előnyösbnek ne tartassék.“ Bethier meg így:

„A mennyire én tudom, nem létezik egyetlen egy beszéddel megáldott ember sem, ki nem kivánna inkább süketnéma mint vak lenni. Lehetetlen azon fájdalmas benyomást eltitkolnunk, melyet a vak külsejének látása bennünk fölkelt. Legyenek bár mosolygó ajkai, piros orcái, mégis képe ő a sírnak. Létele örök homály, s a világosság egy sugara sem képes meredt szempilláin áthatni. A halálnak gyászos áldozatja ő, melyet az élők közt s a legfényesebb nap közepette fel s alá kisért. A süketnéma élvezi a többi emberekkel egyaránt a szemek ragyogását, a virágok csillogó színeit, a természet és az élet legvonzóbb gyönyöreit. Nála a gondolat átlátszó, mint az üveg, alakja nemcsak rokonszenves, hanem az emberi méltóság bélyegével el van látva. Tartásában a függetlenség, szemeiben az érzés legfinomabb árnyalatai, erő és élénkség nyilatkoznak inkább, mint bárki másban. A süketnéma lelke nyilt leplezetlen, mert nem ismeri a kendőzés és a tettetés mesterségét, és bármennyit tanuljon, az ős természet eredeti bélyege rajta mindig jobban

fenmarad, mint más embertársaiban. Melyik éles látású szem veszi észre rajtunk első pillanatra szerencsétlenségünket?

„A vaknak mindenkor vezetőül gyermekre vagy kutyára van szüksége, és egy botra melyre támaszkodjék.

A süketnéma egyikre sem szorul. Ő önmagának elég s nem szorul egy nélkülözhetlen barátra, kiről csak Isten tudhatja, hogy barátja-e vagy ellensége?

Ha a vak fölényt gyakorol az épszeműre, ennek okvetlenül rabszolgává kell sülyedni, ha pedig az ellenkező eset áll be, mennyire szánandó a vak. A süketnéma keresztül kasul járja az utcákat, nyilvános helyeket egyedül, és utazik vízen és szárazon vezető nélkül. Szeme kitünő, a legkisebb veszélyt észre veszi és mindenütt jelen van. A nyilvános helyek gyakori látogatása veszélytelen szokásává lett a süketnémának; s egyébként a föld rázkódása eléggé figyelmezteti őt a kocsi közeledésére, és nincs rá példa, hogy süketnémát kocsi valaha elgázolt volna. És ha a süketnéma kevésbé boldognak érzi magát valamely hangversenyben mint a vak, de ezerszerte boldogabb a világ színpadán. Oh természet! minő toll volna képes bájaid varázsköltészetét leírni. A vak soha sem szerezhet magának a természetben nyilatkozó öszhangról fogalmat, mert azt semmi nyelv vissza nem adhatja, mert ezen öszhang annyival magasabban áll a zene harmóniájánál, mennyivel alantabb áll az emberi mű az isteninél. A kérdést társadalmi oldaláról tekintve, hogy melyik tehet hazájának hasznosabb szolgálatot a vak-e vagy a süketnéma? bizonyos, hogy a süketnéma az országgyülés padjain nem ülhet, mindazáltal irásban benyujtott tanácsával szintén szolgálhat.

Ha az ellenség a kapu előtt áll, a süketnéma csak úgy lőhet, mintha beszélni tudna. A vaktól ezt kívánni nem lehet, mert könnyen összelődözhetné saját honfitársait.

A süketnéma vízbe fuló vagy lángoktól veszélyeztetett embertársainak mentségére siethet, próbálja meg a vak, hogy a kettő közül valamelyikre vállalkozhatik?

Ha az ismeretek elsajátításában a vak azon előnynyel bir, hogy eszmekörét a hallás utján bővítheti, hogy általa az emberiség minden gondolataiba beavattatik, a süketnéma szolgálatára állnak a könyvek, kéziratok, érmek, a könyv és okmánytárak századokon át felhalmozott kincsei.

A szabad művészetek, a természettudományok, a vegytan el vannak zárva a vak elül, nem létezik tudomány, nem művészet a zene kivételével, melyet a süketnéma el nem sajátíthatna.“ Ezen vitákba szakemberek is belebocsátkoztak s az álláspontok különfélesége szerint véleményük súlyát majd az egyik, majd a másik fél előnyére vetették a mérlegbe; a többség mindazáltal a vakok hátrányosabb állapotját mondta ki. Zeune valamely ismeretlen íróval mondatja, hogy szegényül előnyösb a süketnémaság és gazdagul a vakság.

A vak keresetképessége rendszerint kisebb a süketnémáénál, s életszükségletei még is nagyobbak, a szegénység tehát rá nyomasztóbban nehezedik mint a süketnémára, ellenben ha a vak elegendő vagyonnal bir, a társadalom legtöbb örömeit megszerezheti magának.

A vagyontalan süketnémát szerencsétlensége keresetképességében kevéssé, de semmi esetre sem korlátolja oly mérvben, mint a vakot, minélfogva életszükségleteit könyebben fedezheti a nagy számú kéz-

műipar bármely ága által. Erre ugyan azt szokták válaszolni, hogy a gazdag süketnéma kincsei összes árán sem vásárolhatja meg az élet azon örömeit, melyet a beszéd, a társas élet képes a vaknak nyújtani. Ez nem szenved kétséget, de kérdem, hát a vak mivel pótolhatja azon roppant veszteséget, melyet a nap világa, a csillagok fénye, a természet mosolygó virágai, a természet változása, színpompája, az emberek sürgése forgása, az állatvilág mozgása furcsánál furcsább ugrándozásai, az alakok sokfélesége minden lépten nyomon nyujtanak, s melyeket a vak legnagyobb részben épen nem vagy csak fölötte homályosan észlelhet.

Jól mondja Dufau, hogy a mi az észbeli tehetségek kimívelését s az ismeretek szerzését illeti, a beszédet semmi sem pótolhatja, de a mi ismét a társadalmi viszonyokra a lét physikai szükségleteire vonatkozik, a látást semmivel sem lehet helyettesíteni. A bölcsészek a gondolkodás és a beszéd közötti kölcsönös összefüggést már régóta fölismerték, egyik éleszti és támogatja a másikat, beszélünk mert gondolkodunk, és gondolkodunk mert beszélünk. Beszélni s gondolatjait közölni tudni legalkalmasabb módja a szellemi erők gyakorlásának és fejlesztésének, s e tekintetben a vak hozzánk közelebb áll s az egész emberi nemmel bensőbb összeköttetésben látszik lenni, melynek megkülönböztető és lényeges ismejegyével bir, végül az emberi lényeg alapföltételeihez képest kevésbé tökéletlennek tünik fel. Ezen értelemben előnyösb a vak állapotja. Azonban a társadalomban, melyben kevésbé elszigetelt állást foglal el, s melylyel könyebben összeolvadhat mint a süketnéma, lényének szabad tevékenységét csak fölötte alárendelt fokozatban érvényesítheti. Itt úgy önmagának mint másoknak kevés hasznára

válhatik, s itt nyilatkozik a nagy hátrány. Mint ember a vak előnyben, mint polgár hátrányban van. A szerencse javai nagyobb részének a vakok birtokában kellene lenni, ez azonban nem úgy van, mert a vakok legnagyobb része az emberiség legalsóbb rétegeiből ujoncozza magát, mely körülmény nyomorúságát csak növeli. Aránylag több süketnéma van a vagyonos osztályuak közt, a vakok ott csak elvétve találtatnak.

Elvonva a tárgyat a bölcsészet s a puszta okoskodás teréről s felfogva gyakorlati szempontból, a vak minden tekintetben szerencsétlenebbnek bizonyul az élet majd minden körülményei közt a süketnémánál. A beszéd nagy előnye, s a gondolatoknak közvetlen kicserélése mely a vakot a süketnéma fölé helyezi igen sokszor forrásává válik a legsajgóbb fájdalmak és érzéseknek, melyekről mindenkinek fogalma lehet, ki a vakok beléletét figyelmes vizsgálódás tárgyává tette. A vakok kedélyének túlérzékenységénél fogva nem egyszer vérző seb ejtetik rajtuk a társalgás legártatlanabb folyamában. Ebben rejlik egyik főoka a vakok zárkozottságának és az épszemüektől való visszahúzódásuknak, s vannak pillanatok midőn a vak jobban szeretne nem hallani. Hogy a látás isteni adománya, a természet szabad szemlélete mennyire mögötte áll a beszéd és a hallásnak, azt puszta érveléssel aligha lehet eldönteni. Annyi azonban áll, hogy épen azon érzéki szervek által sujtatnak a vakok igen gyakran, melyeknek birása által bizonyos fölényben látszanak lenni a süketnémákkal szemben. Párhuzamot vonva a két szerencsétlen physikai következményei közt, a vak határozottan mostohább gyermeke a természetnek. A vakság rendszerint oly decomponálólag hat az egész test szervezetére, mely ellen egész erővel kell küzdeni

a nevelés által a gyakorlati életben. Számos betegségeknek alátvetve, melyek sehol sem uralkodnak oly gyakran, mint épen a vakok közt s a vakság közvetlen vagy közvetett kifolyásai gyanánt ismertettek föl. Agyrendszerük nagyon gyakran bántalmazva van a megvakulási processus által. És habár tény, hogy az örjöngő vak vajmi ritkaság, de annál számosabb köztük a kába, hülye s egyéb agyrendszeri működésben megzavart egyéniség. Mindezekhez hozzájárul a physikai és erkölcsi gyámoltalanság, mely őt mindeneknél nyomorúbbá teszi, s tulajdonképi szerencsétlenségét képezi. Az örökös függés mindenkitől a gyámság egy neme alá helyezi őket, melyből a vakok legnagyobb része soha sem nő ki, erkölcsi elhatározásukra is bénitólag hat s nem engedi meg, hogy a vak saját egyéniségét tüntesse fel az élet viszontagságos körülményei közt. Mit szóljunk kereset képességéről?! Tagadni nem lehet, hogy zene és tudományos ismeretekkel a vak pályáját megalapíthatja, azonban kézmű ipari tekintetben annyira mögötte áll a süketnémának, hogy e párhuzamot köztük vonni alig lehet. De nem folytatom az összehasonlítást végletekig, mert csak a gyakorlati élet adja kezünkbe a valódi kulcsot kettőjük megitélésében, a mi pedig két oly fontos szervi működés hiányát illeti, a látást és a beszédet s az ezekre vonatkozó boncoló és sorozó osztályozást, az rájok nézve nem bir értékkel még értelemmel sem: mert ignoti nulla cupido.

Kalaúz

szülők, néptanitók

és

emberbarátok

számára

vakgyermekekkel való bánásmódra

nézve.

Kalaúz szülők, néptanitók és emberbarátok számára vakgyermekekkel való bánásmódra nézve.

A nagy tömeg, melyet nézeteiben a puszta külsőség és felületesség vezérel, a szerencsétlen vak helyzetét fölötte balul fogja fel, s velük igen ridegen bánik el. De nem is vehető rosz néven ez a nagy tömegnek, midőn intelligens vagy legalább magát annak tartó egyénektől is oly nyilatkozatokat hallunk a vakok sorsa, hivatása, és képességeik felül, melyről mindent el lehet mondani, csak azt nem, hogy intelligens, hogy humanus, hogy tapasztalaton alapszik. A vaknak első megpillantása a legtöbb emberre szánalmas, könyörületre indító igen sokszor nyomasztó benyomást szokott előidézni, mely benyomás egyik okozója annak, hogy az emberek róla balul itéljenek.

Szabadulni kivánnak az első benyomás kellemetlenségeitől, s magára hagyják őt nyomorúságában, kinek egyéb hivatása és képessége sincs, minthogy kinyújtott kézzel a templom küszöbén alamizsnát kéregessen, vagy házról házra botorkálva a járók kelőktől egy két fillért önfentartására kicsikarjon.

Már eleve megtagadnak tőle minden képességet és száműzik őt a becsületes társaságból. Ily körülmények közt természetesen csak a társadalom salakja a társadalom pariái közt foglalhat helyet.

Hogy az ilyetén elemek közt tengődő vak, sem physikai sem moralis szempontból ki nem állja a birá-

latot, hogy mód nélküli durvasága és túlságos érzékenykedése, igen gyakran követelő fellépése által elidegenít magától mindenkit, az is természetes.

Azon puszta előitéletből, hogy a vak semmire sem képes, hogy a társadalom belőle semmi hasznot sem húzhat, hogy az emberiségnek csupán terhére és kiállhatlan nyűgére szolgál, gyermekkorától kezdve elhanyagoltatik nevelése, az öntevékenység a vaknevelészet sarkpontja nemcsak föl nem ébresztetik benne, sőt indokolatlan félelem vagy tudatlanságból elnyomatik vagy teljesen elhanyagoltatik. Ezek után itéli meg a nagy többség a többit is.

Pedig tagadni nem lehet, hogy voltak egyes kitünő vakok, kik önerejükből a bennök szunnyadó képességeket annyira kifejlesztették még mielőtt Haüy Bálint ez előtt nyolcvannégy évvel a vakok képeztetésének és polgári használhatóságuknak tantételeit föllállította és gyakorlatilag bebizonyította volna; ezeket úgy tekintették, mint gyéren előforduló természetfölötti tüneményeket, kikről következtetést vonni a többiekre legalább is képtelenségnek látszott. Maradt tehát minden a régi állapotban. A vak ezután is kényszerült az emberi méltóság alsóbb fokán helyet foglalni, türni az idétlen és meg nem érdemelt méltatlanságokat, türni csupán azért mert vak. Hazánkban a közvélemény tájékoztatására, helyreigazítására még sok tenni való van. A családokban, hol ilyen szerencsétlen vakgyermekek léteznek, irányukban a legferdébb eljárás követtetik. Vagy oly majomszerdtettel veszik körül őket, mely minden öntevékenységi képességet csirájában megöl, s a gyermek úgy szellemi mint physikai erői tönkre tétetnek, mielőtt fejlődésnek indulhatott volna;

vagy szándékosan mellőztetnek, minden gondoskodás és figyelmen kívül hagyatnak.

Számtalanszor halottam ilyen nyilatkozatokat szülőktől, „minek vesződtünk volna a szegény szerencsétlennel, úgy is elég szerencsétlen, aztán meg úgy sem volt reményünk, hogy valaha az intézetbe bejusson“ !

Az ember nem tudja hogy szánakozzék vagy boszankodjék-e rajtuk. Az bizonyos, hogy Magyarország sok ezer vakja, föl nem vétethetik egyetlen intézetébe, de az is bizonyos, hogy a szülők vannak első sorban hivatva szerencsétlen vakgyermekeik sorsán enyhíteni.

A majomszeretet vagy a teljes elhanyagolás még gyámoltalanabbá teszi a vakot, mint minőnek teremtetett. Csak a nevelés, folytonos foglalkoztatás, szellemi tehetségeinek fokozatos ébresztése és fejlesztése által edzik meg annyira, hogy lassan kivetközve eredeti gyámoltalanságából, először anyjától azután apjától, később a házbeliektől függetleníti magát, s képessé lesz mindannak megtételére, mit előbb sehogy s csak szülői vagy a házbeliek folytonos segélyével végezhetett. Sőt gondos útmutatás mellett könnyen viheti odáig, hogy nem szorul a házbeliek semminémű segédkezésére, sőt belőle válik a háznak hasznos tagja, ki számos házbeli teendőt minden felügyelet vagy segítség nélkül szívesen fog teljesíteni, mert a foglalkozás a vaknak legnélkülözhetlenebb erkölcsi tápja, testi egészségének, s physikai erői ruganyosságának fentartója, egyedüli óvszere a testi lelki elsatnyulás ellen. Ezt megtenni pedig szent kötelessége minden szülőnek. Azon vakgyermekek, kik a szülei háznál minden ápolást és nevelést nélkülözve a pesti vakok-intézetébe bekerültek, szomorú példáját adták a szülei lelkiismeretlenségnek és még szomorúbb bizo-

nyítékát képezhetlenségüknek. A mit a szülők nyolc egész tiz éves koráig elmulasztottak a gyermekbe beleojtani, azt a vakok-intézetei soha, vagy csak fölötte ritkán pótolhattak, hozhattak helyre. Európa és Amerika intézetei száz és száz esettel bizonyítják ezt. Innen van, hogy a civilizáltabb államok mint, Amerika, Anglia, Dánia, Franciaország, Szászorsság és különösen Poroszország szakemberekkel népszerű útmutatást irattak lelkészek, néptanítók és vakgyermekekkel biró szülők számára, hogy miként kell bánni a kisded vakokkal, miként kell bennök a szunnyadó erőket fokonkint éleszteni, miként kell a vakkal születésétől kezdve a serdülő korig célszerűleg bánni, sőt úgy családja mint az emberiség számára megnyerni, s az emberi társadalom számára belőle bizonyos fokig hasznos embert képezni a vakok intézetein kívül. Ezen útmutatás vagy vezérfonal a vakokkal való bánás mód iránt több ízben kormány költségén kinyomatva, ingyen kiosztatott azon családok közt hol vakgyermekek találtattak, s mert ennek reményen felüli jótékony befolyása csak hamar fölismertetett, Raumer porosz minister által melegen föl lett karolva, s Poroszországban mindinkább nagyobb mérvben gyakoroltatott, míg Amerikában és Szászországban egyes férfiak vándor tanítók módjára utaztattak a szülők felvilágosítása és tanácslására.

Művem jelen részének szintén ez a célja, buzdítani a szülőket és néptanítókat, tanácscsal szolgálni vezérfonalom által mindazoknak, kikben a humanus szív fölül emelkedik a fagyasztó közönyösségen vagy üres szánakozáson, s kik az emberiség szent érdekeiért a nehéznek látszóra is örömest vállalkoznak.

A csecsemő vakgyermek.

Valamint az épszemű gyermekekkel való bánásmód a korhoz képest különbözik, így kell annak a vakgyermekeknél is lenni. Általános szabályként veendő, hogy az épszemű és vakgyermekkel való bánásmódnak lényegesen egymástól eltérni nem szükséges. A nevelésnek itt is az a főfeladata, hogy a vakgyermek szellemi és physikai erői öntevékenységre fölébresztessenek; s csak az alkalmazott eszközökben van az eltérés. A nevelésnek már a szopós gyermeknél meg kell kezdődni. Az épszemű gyermek születése után hat—nyolcz hétre fölismeri anyját. Az anya iránti szeretet, s az édes anyának fölismerése első szellemi nyilatkozványa; s a mosolygó anyai arcnak mosollyal s feléje nyúló kicsiny kezével válaszol. Szeme által szerez magának ismeretet édes anyjáról. Nem így van ez a vakgyermeknél. Az örömtől sugárzó anyai arcot nem látja, annak mosolyát nem érzi, s így nem is viszonozhatja mert az ő szeme kicsiny lelkével mély homályba van borítva. A hallérzék az ujdon szülötteknél később kezdi meg működését mint a látás, mindazáltal a vakgyermekeknél ha teljesen el nem hanyagoltatnak mégis korábban, mint az épszemüeknél. Erre legyen az anyának legfőbb gondja fordítva. A mit a vakgyermek a látásban veszített, annak pótlására a hallérzék van hivatva. A vakgyermek első mosolya bizonyítéka annak, hogy az elhomályosult szemek dacára a szellemvilág derengő sugára lelkébe hatott. Ezzel egyidejüleg megkezdheti sőt meg is kell kezdeni, a tapintás érzékének fejlesztését. A gyermeknek gyakran kell kezébe adni apró tárgyakat melyek alak és

keménységre nézve változzanak. Az anya a vakgyermekkel többet beszéljen mint rendesen szokás. Igen kellemesen s egyuttal jótékonyan hat a vak gyermek hallérzékére, a doromb, harmonika, csengetyű, valamely síp, kis trombita, dob, kakuk, agyagból készült pacsirta vagy fülemile hangja. Mindezek oly tárgyak melyekhez a szegényebb sorsuak is könyebben hozzáférhetnek, s a vakgyermeknek hallás mint tapintás érzékét célszerűn és korán lehet fejleszteni. Az anyai édes hang ne csak szóban hanem dalban is minél gyakrabban nyilatkozzék, ez legyen a közeg, melylyel szeretetét a gyermekbe öntse s vele minél többször érezztesse. Sorsa feletti panasz hangoktól az anya tartóztassa meg magát, mert ezek a gyermek kedélyére nyomasztólag hatnak s azt zárkozottá mysticussá teszik, épen két fölötte hátrányos sajátsága a vakoknak, melyek ellen kitelhetőleg működni kell. A minő hangon beszél vagy dalol az anya gyermekéhez, oly kedély hangulathoz fogja megszoktatni kisdedét. Nyilván való dolog tehát, hogy az anyának önmagát le kell győznie, s bármily szerencsétlen legyen gyermeke, vele mindig nyájasan vidáman és jó kedvvel beszéljen.

Ebben áll a vakok-intézeteinek titka, hogy azokban a gyermekek vaksága a velük való bánásmódban nem érintetik, minduntalan nem figyelmeztetnek rá s egyátalában szerencsétlenségüket velük sem öntudatosan sem öntudatlanul nem éreztetik.

Az első év elmultával el ne mulassza az anya megtanítni gyermekét testének ismeretére; mert e nélkül a vakgyermek azt nem fogja ísmerni, vagy fölötte későn. Igen elszomorító allapot, midőn 8—10 éves vak gyermekek a pesti vakok-intézetébe fölvétetvén arról sem tudtak számot adni, hogy hány fejök

van. Ne is hurcolja az anya sokáig karjain, hanem a mint csúszni mászni tud engedje őt a szobában szabadon, ezzel megerősödését és csupán gyorsabb kifejlődését fogja előmozdítani.

A járásról.

A vak gyermek ha nincs elkényeztetve vagy teljesen magára hagyva, ép oly hamar megtanul járni, mint bármely épérzékű. Szabályképen itt is áll, hogy a mennyire a körülmények s a gyermek testi erejének minősége nem kivánják, a rendestől eltérés ne történjék. A vak gyermeknek is meg kell tanítni lábainak mi módon való használatát, ha mindjárt e tanítás több idő és fáradságba is kerül. Erősebb és hosszabb ideig tartó támogatás vezetésre szorul. Meg kell őt rá tanítni minő magasra emelje lábait, s vigyázni kell különösen, hogy lábait maga után ne vonszolja, vagy a talpát a földön ne csúztassa, mely hiba a vakok közös tulajdona. A járás több fontosságot igényel, mint sok avatlan gondolná. A járással kezdődik a vakgyermek függetlenítése anyjától, hozzátartozóitól s egyéb emberektől. A bátor, az egyenes járás annyira jellemzi a vakot, hogy járásából bizton lehet következtetni használhatóságára. Minél gyámoltalanabb valamely vak, minél inkább rászorul környezetére s legapróbb teendőiben külsegélyre: annál nyomorultabb, annál képezhetlenebb. Mert a vakság nyomorúsága nem annyira a vakságban, mint az ezzel járó gyámoltalanság és ügyefogyottságban áll.

Figyelni kell továbbá arra is, hogy lábait egyenesen ne rakja, se túlságosan kifelé ne fordítsa. E végből legcélszerűbb a vakgyermeket naponkint többször

mint a katonát egy helyben állítni, megindítani és ismét a helyes alapállásban megállítani. Mind ehhez nagy tudomány nem kivántatik, de annál több emberszeretet, jóakarat és kitartás. A józan anyai szeretet a legjobb útmutató, s a legtalálékonyabb tanító. És van-e oly anya, ki gyermekét nem szereti?! Meg kell szoktatni a vakgyermeket arra, hogy egyik kezét legcélszerűbben a balkarját kissé behajtva felső teste előtt vigye, mert csak így lesz képes elkerülni azt, hogy úton útfélen fejét valamely tárgyba bele ne üsse; s magától sulyos zúzásokat elhárítson. A vakok kezdetben csak kicsiny helyen mozognak s többnyire alácsüggesztett fejjel körben. Az első a bátortalanság jele, a második puszta rosz szokás.

Végig kell vezetni őt a szoba mind a négy szegletén többször, meg kell vele tapintatni a szoba minden butorát, s azután ugyanazon utat meg kell vele tétetni minden segítség nélkül, pusztán, az anyai szó után, ki előtte menjen, később pedig puszta hivásra. Ha ezen kis körutat elegendő biztossággal meg tudja tenni, fel kell vele kerestetni a szoba különböző butorait, de mindig más és más helyről, vagy szegletből. Mihelyt a vakgyermek jól megismerkedett az egyik szoba helyzetével és berendezésével, hasonló módon kell vele megismertetni a másikat, vagy ha több szoba nincs, a konyhát, kamrát stb. Már itt félannyi nehézséggel sem kell küzdeni, a további fáradozásnak gyümölcsét minden jó anya örömkönyüs szemekkel fogja élvezni. El ne maradjon az udvar, vagy ha van a kert bővebb ismertetése, mert csak itt fogja magát elemében találni a serdülő vakgyermek; azonban netáni gödrök vagy veszélyessé válható nyilások gondosan behányassanak, vagy elrekesztessenek. Ha vannak a házban

lépcsők, oda is el kell vezetni, s megértetni vele, hogy a lépcsőkön lábait fölváltva kell használni. Különben megszokja azt, hogy mindig csak egy lábbal rendesen a jobbal lép föl, s a balt utána húzza. Ezen szokás ha idejében nem figyelmeztetnek rá, annyira megrögzik bennük, hogy még felnőtt korukban sem lehet őket róla leszoktatni. A létrát sem kell kifeledni hasonló gyakorlatokból. A házban járás keléskor különös óvó rendszabályokat vagy figyelmeztető jeleket alkalmazni nem kell, mert másutt ilyenekre úgy sem fog találni. A legbiztosabb kalaúz a lassú figyelmesen hallgatódzó járás, lépéseinek viszhangi minéműsége.

Ha törékeny tárgyakat visz a vak, vagy egyik helyről a másikra átszállít, nem szabad azokat egyenesen maga előtt tartania, hanem oldalvást, hogy netáni odaütközés vagy összeütközés alkalmával védve legyenek, s a másik kéznek pedig a feltest előtt előre hajlott irányban kell az út biztonságáról tudomást szereznie. Ily fokozatossággal nem lesz nehéz vele az egész falu vagy környékét megismertetni. Azonban megjegyzendő, hogy nagyobb és különféle talajon történendő kirándulásoknál már botra van szüksége, melylyel a talaj minéműségével, árkok és gödrökről szerez magának tudomást.

Ha vezetővel mén egyenetlen talajon, maradjon a vak egy negyed lépéssel mögötte, járása így sokkal könyebb és biztosabb, ha azonban a talaj sík vagy nem nagyon göröngyös, legjobb ha vezetője mellett egy sorban vele lépést tartva és bele nem kapaszkodva szabadon lép, ez testének egyenes hordozására és szabályos magatartására nagy befolyással leend; némi bátortalanság mellett, nem kell a dolgot erőszakolni, hanem kövesse a vak vezetőjét lépéseinek viszhangja

után. Bürükön vagy szükebb áthidalásoknál, melyek minden korlát hián állítatnak vizeken vagy egyéb mélyedések fölött, a vak előrenyújtott botjával érintse a bürü szélét, s botja után induljon. Ezen módon minden veszély nélkül átkelhet keskenyebb padlózaton is, mert a szédülés veszélyének a mélység félelemgerjesztő volta által nincs kitéve. Ebben gyakorolhatja is magát akként, hogy a földre vagy két végén két téglára állított keskeny deszkán az átmenetet többször megkisérti. A figyelmes vak, ha nagyobb vagy hozzá hasonló tárgyakhoz közeledik, a lég erősebb áramlata folytán arca felé ezt azonnal észreveszi. Ily nemű próbákat kertben a fák között gyakrabban kell vele tétetni, vagy úgy, hogy menetközben három négy lépésre valaki szándékosan elébe áll. E próbáknak célja az, hogy a vak az eléje került tárgyakat megkerülni tanulja, mert csak így lesz képes az életben számtalanszor előfordulható összeütközések s ezekkel járó sérüléseknek elejét venni. A vakok játékai közben p. o. az ollónál vagy egyéb fogósdi játékoknál gyakran tapasztalhatni, hogy visszaugranak valamely testől, melyhez futásközben értek, mielőtt beleütköztek volna. A test által visszalökött légnyomása okozta hirtelen megállásukat. Leülés előtt a vaknak kezével végig kell simítni azon helyet, melyre letelepedni kiván, csak így háríthatja el mások és saját megkárosulását. Lehajlás vagy guggolásnál nem csak a felső test, hanem a térd behajlítására is okvetlenül meg kell szoktatni, egyik kezét mindenkor álla előtt tartván, nehogy fejét vagy arcát a szék, asztal lábaiba vagy egyéb kisebb tárgyakba üsse.

Valamely pénzdarabot vagy csengő tárgyat többször le kell előtte ejteni, míg a guggolást szabályszerűleg nem csinálja.

Tapasztaltatott hogy épen járás tanulás közben szokták a vakok fejüket nagyon lecsüggeszteni, mintegy közelebb akarván a hallérzéket lábukhoz juttatni, hogy a lépések kopogása után megitéljék, melyik lépés volt jól, melyik roszul téve. Ennek legsikeresb ellenszerét abban találták föl, hogy a vakot valamely falhoz vezetve egyenesen oda állíták, úgy, hogy sarkaival vállával és feje hátsó részével a falat érintve ott egy darabig állva hagyatott, s azután ezen állásból vele néhány lépés előre és néhány hátra tétetett.

Mert ezen lecsüggesztett fej nem jelent egyebet, minthogy a vak elfelejtette az egyenes állást; a mi kitetszik abból, hogy eleget próbál eleget iparkodik magát ismét az egyenes állásba visszahelyezni, de minden erőködése dacára nem sikerül. Látni nem lát, s a szülő vagy tanító egyenes állását zsinórmértékül nem is veheti, a beszéd, a hallás itt nem használ semmit, vagy igen keveset; nem marad egyéb hátra mint testének gépies odaállítása a falhoz, mint mondatott, annyiszor, a mennyiszer elfelejti s magát bele találni nem tudja.

A kezek gyakorlata.

Fölötte tévednek és nem járnak el helyesen a szülők, midőn vakgyermekeiket folytonos tétlenségre kárhoztatják, azt hivén, hogy a vak gyermeknek mindenben szolgálatjára kell állniok. Ezen balhit folytán a vakgyermek felnő a nélkül hogy öltözködni, fésülködni, mosakodni, enni szóval a legegyszerűbb dolgokat végezni tudná. A kezek legtöbb esetben pótolják a vaknál a szemet. Ezeket elhanyagolni gyakorlat utján ki nem képezni annyit tesz, mint a vakot még

nyomorékká is tenni. A testi zsibbadtság egy neme vesz rajta erőt, mely őt örökös semmitevésre gondolat nélküli merengésre kárhoztatja. Ezen állapotban egész órákat képes egy szögletben mozdulatlanul elüldögélni, vagy két három lépésnyi téren körben forogni.

A kezeknek ifjú korban történt elhanyagoltságát ritkán sikerül helyreütni. A folytonos tevéketlenség által a vak keze kicsiny, ernyedt s fölötte vékony csontú lesz; újjai pedig erőtlenek, s annyira hajlékonyakká s visszahajthatókká válnak, hogy az újj körmével a kéz feje könnyen megérinthető. A kéz és az ujjak markoló feszítő izom ereje teljesen hiányzik, kifejletlen marad. Ilyetén kezű vakgyermek, sem a kézimunkára, sem a zenére nem alkalmas, sőt még az emelkedett betüjű olvasásban sem képes valamire menni. Itt minden fáradság haszontalan, a legmegfeszítettebb szorgalom és törekvés sem vezet célhoz, vagy fölötte ritkán. Pedig igen sokszor lehet tapasztalni, hogy az ilyetén elhanyagolt gyermekek a legélénkebb szellemel, gyors felfogással vannak megáldva; de a test nem áll a szellemi tehetségek szolgálatjára, sőt épen a test hasznavehetlensége hasznavehetlenné teszi a lelket, megbénítja a szellemi képességeket. Sőt az ilyen gyermekek szellemi kiképzése a mennyiben ez a puszta hallérzék által eszközölhető, magára a gyermekre nem egyéb nyomorúságának fokoztatásánál. Ha sikerül benne tisztultabb fogalmakat fölkelteni, vagy őt rendeltetésének öntudatos ismeretéhez elvezetni, a nélkül hogy physikai tehetetlensége leküzdtethetnék: megnyilik előtte a tátongó űr, mely nemcsupán közte s egyéb épszemüek közt, hanem közte és saját életre való sorsosi közt létezik, nyomorúsága teljes nagyságáról meggyőződvén, magát fölötte sze-

rencsétlennek érzi; bánat, benső töprenkedés, sötét elzárkozottságban tölti napjait; élete a tengés egy neme, melyre csupán ernyedt tagjainak időközönkinti lanyha mozgása emlékeztet.

Ne gondolják az anyák, hogy a vakgyermek ellehet játék nélkül; sőt inkább ez nála életszükség. Mindenféle tárgyakat kell kezébe adni, már csecsemő korában, csupán arra ügyeljenek, hogy azok ne legyenek élesek vagy hegyesek, melyekkel magát könnyen megsérthetné, és hogy a tárgyak csak oly terjedelműek legyenek, melyeket kis kezével átfoghat. Csak ezen a módon lehet kezének a megkivántató ügyességet megadni, s a természet adta erőket benne megtartani és fejleszteni. Hasznos szolgálatot teendnek itt egyszerűn felöltöztetett babák, melyeknek naponkinti felöltöztetése és levetköztetése, úgy kezét mint szellemi tehetségeit élénken elfoglalandják. Talán azt kérdezi valaki, hát minők legyenek azok a tárgyak? A legszegényebb háztartásnál is száz és százfélékre akadhatunk; csak néhányat említek föl, s ezekről lehet következtetni a többire. Krumpli, bab, lencse, borsó, répa, káposzta, gabnanemek, mák és makfej, saláta stb. vagy gomb, csatt, gyűszű, topány, zsineg, bögre, szakajtó stb.

Ugyanazonnemű tárgyakból több példányt is kell neki adni, s figyelmeztetni őt rá, melyik nagyobb melyik kisebb, melyik puha, melyik kemény, melyik sima, melyik durva. Ki ne feledtessenek a házban előtalálható fafaragványok, minták stb. Ezen különböző tárgyak kevertessenek gyakran össze, s a vakgyermek válassza ki azokból egyenkint a kivántakat. Ha csak lehet, legcélszerűbb e tekintetben egy kis gyűjteményt mindenféle tárgyakból alkotni, melyben képviselve le-

gyenek a fa, vas, réz, üveg, agyag tárgyak, különféle szövet darabkák, golyó, kocka, és több szöglettel biró dolgok. Az alak különfélesége ugyanazon anyagból nagy fontosságot érdemel. Ezen sokféle apróságnak kiszedegetése, elrakosgatása s puszta névleges megismertetése annyira elfoglalja a vakgyermeket, hogy unatkozni épen rá nem ér, s igen korán megtanul különböztetni, és nem válik nehezére a gondolkodás. De az anyai szeretetnek itt megállapodni nem szabad. Midőn a vakgyermek tárgyait már mind, vagy nagyobb részét ismeri, az anya vagy más emberbarát egyenkint elfogja neki beszélni ezen apróságok hasznát, keletkezését s készítési módjukat. Tág tere nyilik itt az elbeszélésnek, melyet a vakgyermek egyenkint ismételjen, mert csak így lehet elejét venni a vakok szószegénységének s kifejezésbeni járatlanságuknak, mely ifju kori elhanyagolásból származik.

Legbiztosabb jele a vakgyermek ébredező szellemének a gyakori kérdezősködés. Az isteni szikra tért foglalt agyában, a szülőkön áll, hogy ki ne aludjék. Kérdéseire inkább rövid de világos mint kimerítő választ adjanak; csak zordonul vissza ne utasítsák a kérdezőt, mert a különben is önbizalmatlan vakot nagyon hamar le lehet hangolni. A tárgyak s különféle apróságok kiszedegetése és berakosgatása alkalmával legcélszerűbben megtanulhat a vakgyermek 1—100 vagy fölebb olvasni, s ha ezen túl esett és fönakadás nélkül tudja elmondani, ne mulassza el az illető a számokat vele visszafelé is elmondatni, apró gyermekeknél ez jó gyakorlat s az észt élesíti.

A hosz- és szélességi mértékkel is meg kell őt ismertetni. Legcélszerűbb e tekintetben őt egy zsinórral ellátni, melyen a lábak vagy a mérték még kisebb

jelei csomókkal vannak kitüntetve. Számos dologról melyet kezével el nem érhet szóval meg nem tapinthat ezen zsebében lévő zsinegmérték útján fog magának megközelítő fogalmat szerezni. Egy torony magasságáról fölötte nehéz benne képzeteket támasztani, ha azonban azt mondom neki tíz vagy tizenkétszer oly hosszú, mint a te ölmértéked zsebedben, csakhamar ki fogja feszíteni az udvaron, kertben vagy valamely más szabad helyen ölmértékét tíz vagy tizenkétszer, és meglehetős fogalma lesz a torony magasságáról. Oly épületek magasságáról egyébiránt melyeknek legfelsőbb vagy legalább felsőbb része megközelíthető, akként is szerezhet magának tudomást, ha oda fölvezettetvén alulról valaki fölkiabál, vagy ő csengő tárgyat onnan ledob, s mindkét esetben a hang mivoltára figyel; ha egynéhány ilyetén kisérlet után egy másik előtte ismeretlen toronyba fölvezettetik s az előbbinek magasságát szabatosan tudja, az utóbbiét hasonló kisérlet után nagyon megközelítőleg meg fogja mondani. Hallérzékök a vakokat ha az kellőleg volt mívelve e tekintetben ritkán csalja meg.

A súlymértékkel is jókor meg kell a vakot barátkoztatni. Ez vagy úgy történik hogy kezébe nyomunk egy fontot vagy pedig egy font súlyú egyéb tárgyat. Ha a súly tárgyi minéműsége gyakran változtatik, s nagyobb súlyú de általa elbírható tárgyakat mérlegelhet kezében, a tárgyak súlyának meghatározásába oly ösztönszerüleg bevezettethetik, hogy két kezében majd nem biztos mérleget birhat. Ha van a háznál mérleg, kezébe kell adni, s a vele való bánásmódot megmutatni. Ki kell terjedni a gyakorlatnak továbbá a kötelek, zsinegek, madzagok, fonalak és cérna vastagsága vagy vékonyságának megkülönböztetésére.

Ha léteznek vagy megszerezhetők házak, templomok, hidak, tornyok mintái kéreg pápírból, okvetlen meg kell azt neki szerezni, mert benső szellemi látköre csak ezek utján szélesbülhet, csak ezeknek segélyével lehet belőle a társadalom számára hasznos polgárt teremteni, és legfőképen keze és ujjai annyira fognak kiképeztetni hogy habár a szemek világát nem is pótolhatják, a vaknak mégis legtöbb esetben érző szemül szolgálhatnak, őt boldoggá s megelégedetté tehetik.

Sokan voltak azon téves hitben, hogy a vak finomított tapintással a színeket is megkülönböztetheti. Mindaddig míg a színek a világosság sugarainak productumai lesznek, azokat csak szemmel fog lehetni fölismerni.

Voltak mindazonáltal esetek, hogy teljesen vakok, kemény és sima tárgyakon fölismerték a színeket, miként lehet az? Minden szín azon tárgynak melyhez tapad sajátságos más színtől különböző tapintatot nyújt. Ezt vélték némelyek szín helyett a tárgyakon észrevehetőnek, azonban fölötte művelt és igen finom tapintási érzékkel biró vakok által még ennek a lehetősége is tagadtatik. A milanói vakok-intézete növendékei festett rongyokból különböző virágcsokrokat és virágfüzéreket készítenek, s Dr. Pollak állítása szerint a szines rongyokat ők magok állítják össze minden segítség nélkül. Miként lehet ez, a szakértő Dr. Pollak maga sem tudott róla számot adni.

Az izlés és szaglás gyakorlata.

Két rokon és egymáshoz közel álló érzék. Mindkettő a vaknak kitünő szolgálatára válhatik célszerű

gyakorlás és használás által. Némelyeknél e két érzék rendkívüli tökélyig fejlődik, másoknál ismét teljesen fejletlen állapotban marad.

Számtalan vak észrevételeit és tapasztalatait az izlés és szaglásnak köszöni, melyeknek gyakorta csodálatra méltó nyilatkozatait nem birjuk felfogni. Igy voltak többen, kik a kelme színét izlés utján megmondták. Az eljárás melyet a szín meghatározásában követtek fölötte egyszerű. A kelménck egy kis darabkáját a nyállal elegyítve szájukban tartották, vagy legfölebb egy kissé megrágták, s ezen kisérlet után megmondták a kelme színét.

Az izlésnek kifejlődését a mindennapi étkezés gyakorolja. Nem is kivántatik itt egyébb, minthogy a gyermeknek megmondassék ez savanyú amaz keserű ízű, a méz édes stb. De arra meg gondosan ügyeljenek a szülők hogy a vakgyermek ne vigyen mindent de különösen ismeretlen dolgokat szájába. Ezt leginkább akkor szokták a vakok tenni, ha tapintás által a dolog sajátságaiba be nem hathattak, segítségül veszik tehát az izlést is. Ettől óvni kell a gyermeket, nehogy ártalmas például maró tárgyakat tömjön szájába.

A szaglás érzékét is a vakgyermek legelőbb enni való tárgyakon gyakorolja. Az eledeleket melyeket otthon kap tanulja meg szagukról fölismerni, és pedig nyers és főtt vagy sült állapotjukban. Nyár idétt a különféle virágnemek vagy illatos növények, füvek, kivált faluhelyen bő alkalmat szolgáltatnak erre. Illatos virágokat gyorsan kell egymás után változtatni a nélkül hogy kezébe adatnának, melyeknek nevét a vak gyermek puszta szaglás után megmondandja. Igen hasznos különböző szagú tárgyakból és pedig úgy folyó mint szárazakból, gyűjteményt tartani, s azokkal a

mondott gyakorlatokat többször megtenni. A gyermekre nézve ez nemcsak tanulságos hanem fölötte mulatságos is lesz. Igy lassanként nem csak az eredeti illatok és szagok iránt tájékozva lesz, hanem a keverteket s az egyes szagok árnyalatait is tisztán megfogja különböztetni, minélfogva minden iránt a mi őt környezi élénkebb részvétet több érdekeltséget fog tanusítani s élete működése, valamint gondolkodása több oldalúvá válni.

Azon merev közönyösség, hogy ne mondjam érzéketlenség, melyet számtalan vaknál tapasztalunk, sok vaknak állítása szerint is, a dolgok teljes ismeretlenségéből származik. A mely arányban a vak ismeretei szaporodnak, szűk körre szabott világa azon arányban szélesedik; és értelmi fejlődésének gyarapultával mindig többet és többet felölel magába a nagy világból.

A hallérzék gyakorlása.

Már fenebb mondva volt, hogy a hallérzék rendszerint korábban fejlődik a vakgyermeknél, mint az épszeműnél. Minden zörej, minden nesz felé fordul a vak önkénytelenül, s ha már járni tud, utána mén sőt minden tárgyból mit kezébe kap hangot akar kicsikarni, még kenyerét is füléhez teszi. Innen van egy részt hogy számos vakgyermek nyitva tartja a száját, s lecsüggeszti fejét midőn kezeivel bármily csendes neszt okozó tételenyt visz végbe. Hogy ezen fontos és számos esetben a szemeket pótló érzék fölébresztését és annak folytonos ébrentartását már a vakgyermek csecsemőskorában meg kell kezdeni, szintén említve volt. Hogy ennek tovább fejlesztése, kiképzése és szakadat-

lan gyakorlása nélkülözhetlenül szükséges, bizonyításra nem szorul. Mert nem minden vakgyermek bir oly megkülönböztető hallérzékkel, hogy megtudná mondani, ha egy darab pénzt, vagy üveget, egy darab papirost vagy vékonyabb bőrt ejtek a földre, hogy melyik volt az üveg, melyik a pénz darab stb. De majd mindegyiknél lehet a hallérzéket odáig fejleszteni, hogy számos tárgyat fölismerend csupán azon hang, zörej, vagy neszből, melyet a tárgy leejtése vagy mozgásba hozatalakor okozott. Az arany ezüst és réz pénznemeket a vak igen jól megfogja ismerni hangjukról, sőt saját tapasztalatomból mondhatom, hogy több mint 40 különböző s egymáshoz nagyságra és vastagságra sokban hasonló európai államok pénznemeit puszta tapintásból két volt növendékem mintegy hét óra alatt oly jól megtudta különböztetni, hogy alig volt kétségben két három darab iránt. A házi tételmények egész sorozatát könnyen megtanulhatják fölismerni merő hangból, melyekben őket rendszeresen oktatni kell. Az éneklő madarakat, szóval mindazon tollas és egyéb állatokat, melyek dalolnak, fütyülnek, csiripelnek, bőgnek, ugatnak, hangot adnak, hangjuk szerint fogják megnevezni.

Figyelmeztetni kell jókor a vakot azon természettani tüneményre, s illetőleg változásra, mely ugyanegy ember hangját éri, ha egy nagy teremben vagy kisebben vagy szűk folyóson hallatja hangját.

A vak célszerűn eszközlött gyakorlatok útján hallérzékét oly fokra tökélyesítheti, hogy képes lesz valamely szoba vagy terem nagyságát valamely embernek tőle való távolságát elegendő biztossággal megmondani. A gyakorlatok úgy történnek, hogy a beszélőtől a vak három, hat, kilenc s több lépésnyire

eltávolíttatik, s ugyanazon mondatot mindig ugyanazon a hangon ismétli. A vaklénye nemcsak külső tekintetre mysticus, titokszerű, hanem igen gyakran külső cselekvényeiben az élet különböző nyilatkozványaiban is az. Tudjuk, hogy találkoztak többen a gyermekkoruk óta gondosan nevelt vakok közt oly egyéniségek, kik a hang után helyesen következtettek a beszélőnek physikai alkatára, nagyságára, sőt életkorát is megmondták. Az bizonyos, hogy a vak sok oly létező tüneményt észlel újj és hallidegei által, melyekre az épszeműek soha nem is gondoltak. A vakok a physikai világ számos mysteriumairól tudomást vesznek, s oly benyomásokat elfogadnak, melyek mi ránk nézve nem létezőkül tekintendők. Már Diderot is sejtette ezt, de magyarázatát ép úgy nem tudta adni, mint mi. Mi csak annyival vagyunk előbbre, hogy tudjuk azt, hogy ezen sajátságát a vakoknak rendszeres gyakorlás útján tökélyesíteni lehet, és hogy ismerjük ezen gyakorlatok módját; de ezeknek legnagyobb részét sem mi, hanem ők maguk a vakok találták fel. Valamely egyén szem és arc kifejezése egy épszeműre nézve tükörül szolgál itéleteiben, a vaknál ezen tükör a hang, melyet a tettetés sem képes egészen elhomályosítani. Zene, zörej, és egyéb lárma által a vak nagyon könnyen kiesik szerepéből a legismertebb helyen is, azért gyakrabban kell vele tétetni zörej vagy zaj közt meneteket oly helyeken, melyek előtte jól ismervék.

Mit teszek most? mi történik itt vagy amott? mit hallasz az ablaknál, az ajtónál, fönt, vagy alant? miféle madár énekel? miféle állat futott végig? melyik állat bögött? kinek a hangja, kinek a lépése ez? minő kocsi ment el mellettünk? terhes volt-e vagy üres? Ilyetén kérdésekkel kell a vakot szorítani fele-

letre s figyelmes észlelésre. Igen jó, ha az ilyen kérdések többek jelenlétében, kik egymással élénken társalognak tétetnek.

Száz és száz ilynemű és hasonló kérdésekkel, melyekkel a gyakorlati élet bővelkedik juthat a vak a hallás és megkülönböztető képesség azon finomságához, melyet annyi esetben megbámulunk s mely a szegény vaknak még több esetben valódi gyönyört, rideg magányában vigasztaló megnyugvást, és saját erejéhez az önbizalmat adja meg.

Egészen különbözik a közönséges hallérzék a zenészeti hallástól. Téves fogalom az, hogy minden vak született zenész. Minden vak szereti a zenét, mert a zene hallása ép oly sőt bensőbb gyönyört okoz neki mint bárki másnak. Sok ember szereti a virágot és gyönyörködik a szabad a szép zöld természetben. De azért nem mindegyik kertész, még csak nem is virágismerő, annálkevésbé füvész vagy természetbuvár. Ez nagy fontosságú a vakok-intézeteinek szervezeténél. Számos vakok-intézete szervezete, mely e téves nézetet osztotta, megsínylette azt. Ott hol alkalom kinálkozik és a vakgyermek zenészeti hallást tanusít, a vakgyermek tanulmánya és gyakorlatai körébe kell vonni a zenészeti képzést is. Való hogy falú helyen az alkalmaknak nem igen vannak bőviben, de tömérdek esetet tudok, hogy a zenészeti hallás fejlesztését ott is elmulasztották, hol annak szerét vajmi könnyen ejthették volna; s hagytak tönkre menni oly tehetségeket, melyek egykor ragyoghattak volna. Nincs veszedelmesebb egy vakgyermekre nézve a koldulásnál. A pesti vakok intézetébe néhány év előtt Szolnokról fölvétetett egy vakfiú, kinek minden, de különösen zenészeti tehetsége ritkitotta párját, s a fiút el kellett bocsátani, mert

boldogtalannak érezte magát, és készebb volt öngyilkossági kisérletre, sem hogy valamit tanuljon.

Egy másik kilenc éves Szegedről, testileg annyira elhanyagolt és képezetlen, hogy még természeti szükségleteit sem tudta végezni, de oly bámulandó zenészeti hallást hozott magával, mely szintén egyetlen a maga nemében.

Mielőtt egy betűt vagy egy hangot tanult volna, néhányszori hallomásból a hangrovatok közös éneklése alkalmával a zöngék teljes ismeretét elsajátította; s azok annyira bevésődtek lelkébe, hogy egyenlő könyűséggel megmondta ha egy, vagy öt, vagy tiz összhangzó vagy össze nem hangzó zöngét ütöttek meg vagy futamokat játszottak előtte. Azonban testi lelki nevelése 9 évig szünetelt, physikai erői sok időre megbénitattak. A többit a jövő mutatja meg.

Okuljanak a szülők, könyörüljenek az emberbarátok és tegyen a kormány.

Az Öltözködés, Étkezés és egyéb Teendőkről.

A rendnek még semmi ember sem vallotta kárát, a vakra nézve pedig kétszeres életszükség. Jókor kell az erényt a vakba bele nevelni, melyet az életben nem nélkülözhet. Erre eszközül önkényt kinálkozik az öltözködés. Az épszemű gyermeknek sincs kezdetben ínyére az öltözködés, ő is inkább türi az öltöztetést. Nem kell visszarettenni a kezdet nehézségeitől, apródonkint a vak is megfogja tanulni. Előbb utóbb úgy is meg kell tanulnia, ha a szülők önmagukat, másokat és vakgyermeküket arra kárhoztatni nem akarják, hogy még az öltözködésben is örökké mások terhére váljék.

Minél több dologra nézve függ a vak másoktól, és rászorul embertársai segélyére, annál szerencsétlenebb s annál kiállhatlanabb. A vaknevelés legfőbb célja, a vakot a mennyire csak lehet függetleníteni embertársaitól mindazokban miket önmaga által elérhet vagy megtehet, visszaadni önmagának, visszaadni a társadalomnak, s rajta lenni hogy létezése minél kevésbé váljék másoknak és önmagának terhére.

Mint mindent úgy az öltözködést is a legegyszerűbbel kell megkezdeni. Adassék a vakgyermek kezébe p. o. először a harisnya, vagy hol harisnyát nem viselnek a cipő vagy csizma. Mutattassék meg neki hogyan kell tartani a fölhuzásnál, szóval az első fogásokat, melyek valamely ruhanem felöltésénél okvetlenül szükségesek. Ezen első fogásokat mindaddig kell vele ismételtetni, míg jól nem tudja. Itt is a gyakorlat teremti meg a mestert. Sikerült neki nagy ügygyel bajjal az első ruha darabot valahogy magára rántani, ne röstelje azt az anya róla azonnal lehúzni s vele újra fölhuzatni. Első pillanatra kegyetlenségnek látszik, pedig épen nem az. Mihelyt egyszer sikerült a vaknak valami tétemény, félig behatott annak titkába. Ezen féltudományt abban hagyni, legtöbször annyit tenne mint a dolgot ujból kezdeni. Sehol sem találsz oly kiváló alkalmazásra azon magyar példabeszéd, hogy „addig üsd a vasat míg meleg," mint itt. A vakfiú vagy vakleány ruháira nézve, kinek magának kell öltözködni, csak annyi jegyzendő meg, hogy minél egyszerűbb szabású legyen, s a hátul kapcsoló ruhák mindkét nemnél legalább kisebb korukban gondosan mellőzendők, mert azokkal való bánásmód kivált fiatalabb éveikben sok bajjal jár. A nyakkendő, zsebkendő, kötény, és egyéb fehérneműek szorgos összehajtogatá-

sára rá kell őt szoktatni, s mindig egy állandó helyre tétetni. A ruhák összerakosgatását, a mennyiben a szülők magát a ruhát koptattatni nem akarnák papirral is megtaníthatják. Magától értetik, hogy valamint másnál úgy a vaknál sem célszerű a szűk ruha, de még célszerűtlenebb a túlságosan bő, míg bizton járni nem tud, mert könnyen felakad benne. A zsebek ki ne feledtessenek a vak ruhájáról, ezek nélkül az nem is egész. Ezekben hordja magával ő mindazon apróságokat, melyekre szüksége van, s minthogy foglalkozást okvetlenül szükségel, ha minden egyébből kifogyott, zsebeit keresi elő, ezen vakmuzeumokat, mint egy vak elnevezte, és ott feltalálja azt, mivel időtöltéseit űzheti. A vakgyermek gyakrabban tapogassa végig ruháját, annak gombjait, kapcsait, ha nincs-e hiány, nincs-e benne valami kár? Mert valamint a rendhez és illemhez hozzá lehet szoktatni, úgy nem törődik vele, bármily rongyos állapotban legyen, ha a rendszeretetet elmulasztották beleojtani.

Átalában meg kell jegyeznem a vakok öltözködésére nézve, hogy a vakok az iránt kevés, némelyek épen semmi hiúsággal sem birnak. Igen sok vaknál teljesen hiányzik a szép, vagy illedelmes külső megjelenés iránti érzék. Sok dolog előtte nem illedelmetlen, mert nem látja. Ha valamely ruhadarab eléggé óvja a hideg ellen, nem sokat törődik annak minőségével vagy szabásával. Az új öltönyt nem sokkal több figyelemben részesíti, mint a régit a kopottat; mert hiával van azon mértéknek, melyet a kettő közti viszony megitélésében alkalmazhatna. Ezen közönyösségi érzetet mely az öltözködés iránt mutatkozik okvetlenül le kell benne győzni, s kapcsolatba hozni a szeméremérzettel. A mindennapi tapasztalás számtalanszor bizonyította,

hogy kilenc, tíz éves vakgyermekek, kik a rend és tisztasághoz jókor nem lettek szoktatva, a szemérmesség iránt is nagyon kevés érzéket mutattak; nem mintha hiányzott volna belőlük, hanem föl nem ébresztetett, intés, tanítás és gyakorlás útján beléjök nem ojtatott. A fönebb mondottakból valaki könnyen azt következtethetné, hogy a vakok e szerint nem is tudják mi a hiúság, és hogy a szemérmesség köztük vajmi ritka madár. Épen nem. A vakok-intézetei mindenütt úgy nálunk is számtalan esetben bizonyítják, hogy a hiúság köztük csak úgy honol, mint másutt. A vakleányok itt is kiváltságos állást foglalnak el. Egy egyszerű szalagcsokor, vagy kendőcske épen annyi örömet szerez nekik mint másoknak a selyem bársony ruhák vagy ékszerek, sőt nagyon szeretnek szebben öltözködni mint engedve van. Csak annyit akartam a fönebbiekkel jelezni, hogy ha a rendes és tiszta öltözködéshez nem szoktattatnak, bárminő rongyos legyen a ruha, ők azt nem szégyenlik, mást akkor sem kívánnak, ha a régi darabokban szakadt le róluk. Ez ellen még a vakok-intézeteiben is huzamos ideig kell küzdeni. Tehát nem a külsőnek túlbecsülésére kell őket szoktatni, mert igen könnyen elkapatják magokat, hanem külső megjelenésük rendes és tiszta voltára. Beh rút vagy! Beh piszkos vagy! Oly kitételek, melyek egy jobb érzésű vakra kellemetlen benyomást okoznak. Ez már túl van a vakok természeti közönyösségén, melyet a vele nem gondolás még a külső szemérmetlenséggel is igen gyakran megtold. Tehát kell a vakot egy bizonyos fokig a hiúságra is fogékonnyá tenni, hogy igyekezzék külső megjelenésében elég tetszetősnek feltünni. Az első dicséretek, vagy e tárgyban hozzá intézett elismerő nyilatkozatok jó ideig semmi hatást

sem fognak rá tenni, mert egyátalán nem tud magának számot adni a dicséret okáról. De lassankint hozzá szokik, kezd neki a dolog magának tetszeni és alkalmazkodik az új rendhez. Ezek után már nem lesz közönyös azon itéletek iránt, melyek külmagaviseletére tétetnek. Ezzel pedig nemcsak a külső csín iránti érzék adatott neki vissza, hanem letétetett az erkölcsi nevelés egyik alapköve.

A legtermészetesebb evőeszközök az újjak. Minden vakgyermek ezeket használja evésközben, míg másra meg nem taníttatik. Igen természetes, hogyha még nem tudná, előbb meg kell őt tanítani a tányér, kanál, kés, villa ismeretére. Itt is előbb az evő eszközök fogásával helyes tartásával kell őt megbarátkoztatni, mielőtt azokat étkezésnél használatba venné. Ha az épszemű gyermek sok gondozást igényel, a vak bizonnyal még többet, az idomitást. A drezdai királyi vakok-intézetébe egy kisded korában megvakult, harminc éves egyén mutattatott be fölvételre a kézművekben való kiképzés végett. Ezen embernek kanálról vagy egyébb eszközökről fogalma sem volt, mert vagy anyja etette, vagy ő maga kézzel szájjal nyúlt a tányérába s egészen állatias módon költötte el az elébe tálaltakat; holott nem volt szellemi tehetségek hiában.

Annál kevésbé tudta a kanalat egyenesen tartani, vagy megkülönböztetni a kanál öblös és domboru részét. A kanalat szája helyett mindig a balfülébe vitte; s ilyenkor keserű könyekre fakadt gyámoltalansága fölött. Enni is kell tanítani a vakot, mert puszta látásból meg nem tanulhatja. Hosszabb ideig a vak étkezésnél csupán kanálra szorítkozzék. Azután menjen át a villára és ha e kettőt könnyen kezeli a késre. Mindegyik evő eszköznél mutattassék meg neki a fogás, a

tartás, annak a szájhoz való vitele és a karnak emelkedése vagy hajlása. Mindig jobb ha tányérja mély, mert nem oly könnyen tolhatja ki az eledelt a tányér szélein túl az abroszra, ennek meggátlása végett a vak balkezében mindig tartson egy kis darab kenyeret, mellyel az eledelt a kanálba besegítse. Hús vagy tészta nemüek mennyiségéről és hollétéről a vak villájával szerez tudomást, s egyátalán nem kell megengedni hogy azokban újjaival kotorásszon. A kés első használatánál kerülendő a hegyes végű kés, mellyel magát gyakran megszúrja, a tompa vagy kerek végű kés a husnemüek szétdarabolásánál ugyan azt a szolgálatot végezi. Később azonban, ha elegendő ügyességre tett szert, a hegyes végű kések vagy tollkésekkel is meg kell őt ismertetni. Merem állítani, hogy alig van eset a vakok-intézeteiben, mely a kés vagy tollkés használatából a vakokra jelentékenyebb hátránnyal járt volna. Maggal biró eledeleknél tányérjához tétessék csésze, vagy más tányér, melybe a magvakat belerakosgathassa. A magvaknak a tányérszélére való lerakosgatása nagyon kevés vaknak sikerül, s fölötte akadályozza őt az ilyennemű étel elköltésében. Figyelni kell arra, hogy ne fejével menjen az étel után, hanem a falatot kezével vigye szájához. Hogy ezen hibás fej és kéz tartástól mennyire nehéz leszoktatni őket még a vakok-intézeteiben is, kiderül abból, hogy még itt is nagyrészök több évig a fejével mén a kanál után.

A vizet is önmaga töltse a vak poharába. Nem kell attól tartani hogy az abroszra önti. Csak meg kell neki előbb mutatni, s meg kell vele előbb néhányszor próbáltatni. Ezt sokkal gyorsabban el fogja sajátítani, mint az étkezést, csupán a palack tekintetében arra fordítassék figyelem, hogy az ne legyen nagyon nagy,

vagy nehéz, mely akár egyik akár a másik oknál fogva nem esnék a vaknak keze ügyébe. Mikor van a pohár tele, vagy túltele, azt hangja mutatja. Erre a vakot csak annyiban kell figyelmeztetni, hogy jegyezze meg magának azon szintén elfogyni látszó hangot, midőn a pohár megtelik. Azt úgy teszük, hogy előbb magunk töltünk, s midőn elég, azt mondjuk tele! Aztán vele töltetünk, s ismét azt mondjuk, hogy tele. Csak néhányszor kell vele próbáltatni, hogy közönséges hallás mellett csakhamar önmaga legyen képes tölteni. De vannak vakok kiknek hallásuk rosz, s a hang különböző módosulatai iránt nagyon kevés fogékonysággal birnak, mi természetesebb, minthogy az ilyenek a poharat mindíg túl fogják tölteni.

Ezek a víztöltést nem végezhetik hallásukra támaszkodva, mert az igen sokszor cserben fogná őket hagyni, hanem kell végezniök a tapintás érzékére támaszkodva; t. i. megfogják a pohár legfelsőbb szélét a palack szája irányában s így töltenek lassan mindaddig, míg a pohár vize a pohár külszéleit tartó ujjakkal nem közlötte hidegét.

Ez a legbiztosabb jel, hogy elég. A rendkívül ügyetlen s kis korában elhanyagolt vak gyermeknek meg lehet engedni, hogy balkeze mutató újját az első izületig a pohár belső szélére dughassa, s ekként figyelje meg a pohár megtelülését.

Végül gyakorlásképen tétessenek pohártöltési próbák a vakkal csupán súly szerint, a hallás mellőzésével. Mert a vaknak sokoldalú kiképzése egyértelmű, önállóságának visszaadásával.

Ha a szülők, tanítók vagy emberbarátok nincsenek tisztában valamely dolog megtanításának módja iránt, kisértsék meg ők a megtanítandó cselekvényt

behúnyt szemmel megtenni, s ez lesz még a legjobb kalaúz további eljárásukban.

Fel kell használni minden alkalmat, és megragadni minden kinálkozó előnyt a vak szunyadó erőinek kifejtésére, csak ne történjék ez a kedély rovására, mely a vaknál szintúgy megköveteli a magáét mint bárki másnál; sőt a külvilágtól való elszigeteltségénél fogva a kedély világ követelményei még igényteljesebben lépnek fel. Jótékony befolyást fog a vakra gyakorolni, ha járni, kelni, beszélni s a mindennapi dolgok iránt magát tájékozni tudja, hasonkorú vagy valamivel idősb épszemű gyermekek társasága. Mondanom is fölösleges, hogy nem valamely vásott gyermekek társaságát értem, hanem jó indulatú és vidám kedélyű gyermekek társaságát. A mely vakgyermeket szülei mindig otthon maguk körében tartanak, s más gyermekek társaságában részt venni nem engednek, kedélyileg csakhamar eltörpül és megvénhedik. E mű folyamán már mondva volt, hogy a vak mysticismusra könnyen hajlik, és kedélyvilága olyatén borongós olyan sötét lesz, mint külső tekintete. Ki kell ragadni őt az egyhangúság kedélygyilkoló köréből, legyen ifjú az ifjak közt, örüljön velük a saját és az ő módjuk szerint, mire alkalma folyton szüleihez bilincselve nincs. Frissüljön fel kedélye azok közt, kiknek létezésök nagyobbára kedélyi, s a kik nem kényszerültek még a természetesség zománcát, sem külső illedelmi, sem nyomorúsági, társas állási szempontokból önmagukon megtagadni, a kik élnek, éreznek és örvendeznek úgy a mint isten és a bölcs természet legjobban tudniok adta. Testvérek, ha vannak ilyenek a háznál igen sokat tehetnek, de a tapasztalás bizonyítja, hogy idegen gyermekek mindig szivélyesebbek iránta. Ha van az illető

helyen még más vakgyermek is, ezek gyakori összejövetelei vagy együttes képeztetésük még hatályosabban előmozdítandja a kivánt sikert, csak ne szorítkozzék az kizárólag az ő kettőjük társaságára, mert az egyoldalúság a vaknál károsabb következményekkel jár, mint az épszeműnél. Fennhangú felolvasásoknál, melyek az ő értelme és fejlettségéhez mérvék, jókor hozzá kell szoktatni, az érdekeltséget a szellem kincsei iránt kicsiráztatni s folyton ápolni. Óvakodni kell olyan nyilatkozatoktól, melyeket más körülmények közt okunk volna akár megbánni akár szégyenleni. A vakok jobb emlékező tehetségénél fogva fölkapnak egyes szavakat vagy mondatokat, melyeket nem értenek, de épen azért szajkó módra ismételnek. Nem csekély zavarba jöhetnének a vakgyermek szülei, ha az nekik folyton előmondogatná azt, mit tőlük hallott de nem értett, s a mit tisztességes emberek előtt tőlük származottnak bevallani röstelnének. Azért kétszeresen vigyázni kell mindenkinek a vakgyermek előtt szavaira.

Rosz szokások elhárítása.

Mindig könnyebb valakit a rosztól megőrizni, mint a begyökeredzett roszat belőle kiirtani. Ezen sarkigazság a vakokra, (kik mindenhez szívós makacssággal ragaszkodnak, a mi az ő egyéniségükkel összeforrott s annak mintegy kinyomata,) különösen alkalmazható. A mit a vak egyszer szokásává tett, attól nem egy könnyen lehet eltéríteni, mert más szokás, más modor fölvétele a vaknak nagy megerőtetésébe kerül, kényszerülve van mintegy régi természetét újjal fölcserélni.!

Már pedig ez nem könnyű dolog.

A vaknak ezen sajátságát, melyet szerencsétlensége kimagyaráz, a szülőket nevelési kötelességeik tel-

jesítésére kétszeresen ösztönözhetné, a tapasztalás mindazáltal az ellenkezőt tanusítja. A mulasztást sohajok, a sors elleni kifakadásokkal vélik elüthetni, pedig ezzel csak rontanak, mert a vakot önmaga és mások előtt lealázzák, szerencsétlenségét és teljes hasznavehetlenségét a legsötétebb színekkel minduntalan eléje tárják, mi által őt önmaga és saját physikai és szellemi képességei iránt kislelkűvé teszik s végkép demoralizálják. Nem ezen az úton lehet belőle oly embert képezni, ki nemcsak önmagának, hanem másoknak is hasznára válhatik, s kinek külső, belső magatartását, viseletét, nyilatkozatait csak részvétből, humanismusból nem vetjük szigorúbb birálat alá. Tisztában kell lennünk az iránt, hogy mindazon dolgok és cselekvények, melyeket az épszeműek a látásból kifolyólag illedelmetlennek tartanak, a vakra nézve nem léteznek. A vak csak hallható illedelmetlenségeket ismer, melyeknek száma épen kisebb. A legtöbb tény, melyet az erkölcsi érzet illetlennek bélyegez a szemtől a látástól van véve. De épen azért, hogy a vak erről szeme útján magának tudomást nem szerezhet, kell őt intés, tanítás, folytonos figyelmeztetés által a szemérmesség és illedelem minden követelményei iránt fogékonnyá tenni, vérébe, természetébe beojtani. Mert addig míg kis gyermek, már csupán vakságánál fogva sok elnézésre számíthat, azonban meglett korában mindenki utálattal fog tőle elfordulni, a nélkül, hogy a szegény vak tudná miért; s ifjúkori elhanyagoltatásának mindig ő fogja megadni az árát. Mihelyt testi ügyessége és értelmisége annyira kifejlett, hogy az itt mondottakat meglehet vele értetni, az öltözködés és vetkezésnél nem csupán a gépies ügyességre hanem a szemérem, a külillem követelményeire is ki kell terjeszkedni. A

természeti szükségletek mikénti végzéséről gyakrabban adassék neki komoly halk hangon való utasítás, hogy hozzászokhassék azoknak tiszta s emberhez illő végzésére, és hogy leszoktattassék azoknak közönyös bárki előtt való beszéléséről, mert nem lehet tagadni, hogy a neveletlen vak e tekintetben a természetnek egyik fölötte nyers teremtménye. Az épszemű gyermek sem tanulja meg egyszerre, hogy miként kell magát a társaságban jövet, menetkor, szobába, templomba való belépéskor, utcán vagy egyéb nyilt helyeken viselni, annálkevésbé a vak. Az anya vagy a tanító türelme ki ne fogyjon, ha fáradozását rögtöni siker nem is koronázza. Csöppenkint fogamzik az meg benne, és mint az orvosság csak idővel hat. Hogy az embereket köszönteni, a szobába való belépésnél az ajtón kocogtatni, a beszélőhöz arccal fordulni, idősb személyek mögött és nem előtt helyet foglalni, ásítás, tüszentés vagy köhögésnél a szájat, orrot, kézzel vagy zsebkendővel befedni kell, hosszas tanítást s folytonos figyelmeztetést igényel. Csak ezen az uton lehet a vakot a legfontosabb érzék hiányának dacára az épszeműhöz külmagaviseletében közelebb hozni, s az emberi társadalomnak nem puszta könyörületből tűrt tagjává avatni. Némely rosz szokások csupán a vakoknál észlelhetők, melyek annyira természetükké válnak, hogy meglett korukban sem birnak tőlük szabadulni.

Álkiméletből nem lépni fel azok ellen, annyi volna, mint jövőjét tönkre tenni, az emberi társadalomban a legnagyobb mérvben tűrhetlenné, kiállhatlanná és igen sokszor utálatossá tenni. Ezen ferde s utálatot gerjesztő szokások egyike az, hogy számos vak valamelyik de legtöbbnyire mutató ujjával szemgödreibe nyomul, s ezen a szemidegeit izgató állapotban órákat

képes eltölteni. Bizonyos, hogy ezen erőszakos izgatás, a világosság által előidézni szokott ingert utánozni akarja, s többnyire olyatén vakok által követtetik el, kiknek szemében a fényérzet némi kis sugára fönmaradt. Azoknál, kik épen semmi fényérzettel nem birnak, vagy annyival birnak, hogy egy két lépésről észreveszik az eléjük került nagyobb testeket, a nélkül hogy meg tudnák különböztetni, csak kivételesen tapasztalható. Ezen rút szokás, ha jókor eleje nem vétetik annyira elhatalmazik rajtuk, hogy némelyek még evésközben is balkezük mutató ujját valamelyik szemgödörbe bemélyesztik. Az ilyennek szemgödrei fölötte mélyek, szemei beesettek, s úgy látszanak mintha szemei helyükből kitolattak volna; minden emberre kivált ha ujjával benn vájkál, kínos benyomást szokott előidézni. E rút hibától a vakot el kell szoktatni minden úton módon még a szigorúság alkalmazásával is. Ha szép szóra, intésre nem hajlik be kell kötni szemét kendővel. Ezt ugyan könnyen kijátszhatja kivált ha magára hagyatik, a kendő alatt bedugván ujját a szemébe. Azonban ezen huzamos kendő viselés a vakra nézve épen nem kellemes, sőt fölötte alkalmatlan, mert csökkenti az arc átalános érzésének egy részét. Ha pedig ez sem használna, össze kell kendővel kötni a kezét, hogy semmi módon ne tudjon újjával szemgödrébe jutni. Tagadhatlan, ez igen nagy büntetés, megfosztani a vakot egy időre keze használatától, de legtöbbször célhoz vezet.

Mások ismét ülés vagy állás közben folyton bojognak, körben forognak, vagy oly sajátszerű bakugrásokat visznek végbe, hogy ki ezeket nem látta, és meg nem szokta hajlandó volna őket veszélyes őrülteknek tartani. E föltünő sajátságok okait különbözőleg

magyarázzák, a legelfogadottabb a bojgás és körben forgásra az, hogy a vak mozgásait a távolba nem irányozhatja, tehát e végből a legbiztosabb de egyuttal a legkorlátoltabb tért szemeli ki magának, hol semmi veszélytől semmi összeütközéstől nem kell tartania. Azonban ezen magyarázat épen nem elégít ki; mert én a pesti vakok-intézetében huszonkét év alatt azt tapasztaltam, hogy ezen táncosok ferdeségei mint a vakok őket nevezik, a testi és szellemi nevelés elmulasztásának szomorú következményei.

Megengedem, sőt bizonyos, hogy a testileg elhanyagoltak azért bojognak vagy forognak körben egy helyen, mert gyámoltalanságuknál fogva nem igen éreznek ösztönt magukban kissé szabadabb mozgásra próbálkozni; de az is bizonyos, hogy testileg ügyes vakgyermekek szintén leledznek e hibában, még nagyobb számmal mint amazok; még is legbizonyosabb az, hogy testileg lelkileg jól nevelt, el nem hanyagolt vakgyermekeknél e rút szokást soha senki sem észlelte. A megvakulási processus gyakran kisebb nagyobb mérvben az agyrendszerre is kihat, s azt is bántalmazza. Ezeknél is rendszerint föltaláljuk mindazon visszásságokat, melyeket fönebb említettem; sőt ezekhez még szellemi idétlenségek is hozzájárulnak, midőn forgás vagy bojgás közben értelmetlen szavakat mormognak, vagy folytonosan egy szóval bibelődnek; s midőn ennek oka felől megkérdeztetnek, elpirulnak s épen semmit sem tudnak válaszolni, vagy azt mondják: „egy kicsit elgondolkoztam.“ Voltak esetek, hogy egyesek még az intézetben 3—4 sőt 5 évig is űzték ezen furcsaságaikat, végtére sok dolog ismeretére eljutván, úgy a test, mint a szellemet más módon is elfoglalni megtanulták, egészen fölhagytak velük.

Kézzel hadonázni a szem előtt kivált nyáron, midőn a nap süt, hogy a világosság sugarait hirtelen a szemelül elfogják és ismét visszabocsássák, vagy torzképeket vágni, különféle testi rángatódzásokat végbevinni, nem azon tulajdonságok, melyekkel a vak az épszeműre kellemes benyomást gyakorolhat. Ez az egyik oka annak, hogy sok ember visszatartja magát a vakok-intézetétől, gondolván, hogy ebben is a vakok mindazon külső gyarlóságok s ferdeségekben élnek, melyeket a közönséges életben a vakoknál tűrünk de megszokni nem tudunk. Mindezen kinövéseket nem szabad megtűrni a vakoknál, egyenkint lelehet nyesgetni mint a fattyúhajtásokat jóakarat és kitartással. Lehetetlen minden egyes dolgokra a vakok nevelésében kiterjeszkedni, elég az újjmuttatás, a többit a gyakorlat adja kezünk ügyébe; annyit azonban az eddig mondottakból is láthatunk, hogy mi minden az a mit a vaknak tanulni kell, és a mit az épszemű gyermek ösztönszerűleg egyszeri látás után elsajátít.

A vakoknak azon szokásából hogy a legtöbb dologról tapintás útján szereznek magoknak tudomást, önként következik, hogy az önfertőzés szerencsétlen bűnének sokkal inkább ki vannak téve, mert a test ingerlékenysége a vaknál szintén nagyobb mérvben van meg, mint másban. Nem tartózkodom kimondani, hogy azon vakok, kik ezen bűnt űzik, még gyenge korukban estek bele, midőn testileg lelkileg teljesen fejletlenek voltak. Öt, hat, éves gyermekeknél már tapasztalható volt; oly gyermekeknél, kiket szüleik önmagukra hagyva, az unalom, a semmitevés, a szobában maradásra kárhoztattak, s kikben a szellemi élénkség, a testi ügyesség külső foglalkozásban nem nyilatkozhatván, a gyermek kénytelenségből önmagába mélyedt, s

összes tevékenységének központja egyedül saját énje lett. Az unalom a vak legnagyobb átka. És e bűn physikai mint erkölcsi következményei a mily rettenetesek szoktak lenni, oly gyászos kimenetelüek a vakokra nézve. Nagy a szülők erkölcsi felelősége az ilyen szerencsétlenek elhanyagolásáért, kiket, lelkiismeretlenségük folytán kétszeresen sőt háromszorosan szerencsétlenné tettek.

Az értelem és emlékező tehetség gyakorlása.

Mindazon gyakorlatok és foglalkozások, melyek eddigelé a vakok testi és lelki nevelése előmozdítása tekintetéből mint célszerűek ajánltattak, nem szorítkoznak pusztán az érzékek tevékenységének egyszerű fölébresztésére, hanem bizonyos fokig az értelmi tevékenység közreműködését is föltételezik.

Jóakaratú s némi ügyességgel biró szülék önmaguktól számos esetben a vakgyermek foglalkozásának adhatnak oly irányt, mely tisztán az értelem az itélő tehetség megedzésére van számítva.

A tárgyak anyaga, alakja, minéműsége, keletkezése, használata, megegyező vagy különböző természetüek összehasonlítása, bírálata, a részeknek az egészhez való viszonya bő alkalmat nyujt az értelem kifejlesztésére. Az ilyen gyakorlatok nélkülözhetlenek és a nap sugarainak melegítő hatásával birnak, melyek lassankint érlelik meg a bimbót s fejlesztik ki belőle a teljes virágot.

Mutat a vakgyermek tudvágyat, nem kell azt benne elnyomni, ha néha alkalmatlansággal is jár, ha pedig tudvágya semmi, kevés vagy egyoldalú, kérdé-

sek vagy elbeszélés által föl kell benne ébreszteni s gondolkodásra késztetni.

Oly gyermek mely minden kérdésre hebehurgyán puszta igen vagy nemmel válaszol, még igen távol van az önálló szellemi tevékenységtől; a szellemi tunyaság békóiban szenved s az önálló gondolkodás és itélet csirái még nem fogamzottak meg benne.

Beszélje el a vak úgy a hogy tudja az előtte föl-olvasottat vagy elmondottat, s egyuttal mondjon fölötte birálatot. Nem is oly nehéz őt ebbe bevetni, mint első pillanatra látszik. Hogyan tetszik az elbeszélés? Miért tetszik vagy nem tetszik? Melyik része tetszik, melyik nem? Ilyetén kérdésekkel könnyen bele lehet őt a tárgyba bonyolítani s nézeteivel apródonkint megismerkedni. Ha hibás nézetekkel bir a gyermek, az nem baj. Senkinek sincsenek egyszerre helyes nézetei; és inkább birjon hibás, mint semmiféle nézetekkel vagy betanult nézetekkel. A téves nézetet kiigazítani, megjavítani mihelyt a gyermek nézeteinek nyilatkozatára birható mindig lehet, míg a semmi nézet, vagy betanult nézet csak arról tesz bizonyságot, vagy a gyermek önálló szellemi tevékenysége soha vagy fölötte későn lesz kifejthető. Ezen szellemi öntevékenységre a vaknak épen szerencsétlensége folytán nélkülözhetlen szüksége van. A járással megtanulja testét saját lábain hordozni, az önálló gondolkodással pedig összes bel és külműködését kormányozni, rendezni. Itt úgy mint amott a vak vezető kézre szorul, de úgy hogy időrül időre mindig több és több tere maradjon a szabadon való működésre s önelhatározásra. Az ismert helyeken vezető nélkül járjon, s önmagától gondolkodjék. A szellemi öntevékenységet mint a nevelés legfőbb célját jelentékenyen lehet a vakoknál előmozdítani a szám-

tan még pedig a fejbeli számadás által; melyet alkalmazott gondolkodástannak lehet nevezni. Az első kezdet a számlálással történik egytől százig. Meg kell vele ismertetni hogy számrendszerünk úgy fel mind lefelé tízen alapszik. Világossá kell előtte tenni, hogy tizenegy, tizenkettő, husz harmincz, nem egyéb, mint tiz és egy, tiz és kettő, kétszer tiz, háromszor tiz és így tovább. A tizedes számrendszer könyebb felfoghatására és érzékibb átnézetére segitségül szolgál az átalában ismert orosz számoló tábla melyet minden jóra való néptanító útmutatása mellett bármely falusi asztalos, ács, vagy faragó béres megcsinál.

Mihelyt a számlálást fenakadás nélkül százig vagy fölebb tudja a vakgyermek, ugyanazt visszafelé is kell vele gyakoroltatni. Azon nehézség, melyet ebben okvetlenül tanusítni fog, mutatja, hogy az észnek elég dolgot ad. Olvasson ezután páros számokkal fölfelé és visszafelé; p. o. 2, 4, 6, 8, 10, stb. 100, 98, 96, 94, 92, 90,; azután páratlanokkal: 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13; 11, 9, 7, 5, 3, 1. stb.

Az egyszeregyet a vakgyermek csak oly könnyen fogja megtanulni, mint az épszemű. De nem szükséges sőt nem is jó, hogy az egész egyszeregyet egy huzamban megtanulja. Számos apróbb összeadási míveleteket csinálhat, s azokban magát gyakorolhatja, mielőtt nagyobb szám tételekhez fogna. Mert az egyszeregynek puszta betanulása is válhatik merő gépies emlékezeti tanulmánynyá, ha a fokozatok nem tartatnak meg. Az olyan tanulmány, mely a gyermek értelmi erőit meghaladja, holt tudomány, s az értelem rovására túlságosan fejleszti az emlékező tehetséget. A fejbeli összeadás legkönnyebb és a mennyire lehet változatos feladványaival kell a gyermeket mindaddig foglalkoz-

tatni, míg az vérévé nem vált, mialatt az egyszeregy a „kétszer tiz az husz“nál szünetelhet. Tisztában kell lennünk az iránt, hogy a számolás nem egyéb mint különféle nagyságoknak vagy mennyiségeknek számokkal kifejezett kisebbítése vagy többszörözése. Mire való volna tehát megtanulni idő előtt, hogy kilencszer kilenc az nyolcvanegy, míg a rendes összeadási műveletben a húsz vagy harmincnál tovább nem jutott. A pesti vakok-intézetéből noha a számolásra kevés idő van szabva, ügyes számolók kerülnek ki; az itt következő módszer szerint taníttatnak a számolásban. Mennyi 1. meg 1.? = 2. Mennyi 2. meg 2.? = 4. Mennyi 3. meg 1.? = 4. Mennyi 2. meg 4.? = 6. Mennyi 2. meg 2. és még 2.? = 6. Mennyi 3. meg 3.? = 6. Mennyi 1. meg 5.? = 6. Mennyi 2. meg 5.? = 7. Mennyi 4. meg 3.? = 7. Mennyi 2. meg 8.? = 10. Mennyi 7. meg 3.? = 10. Mennyi 6. meg 4.? = 10. Mennyi 5. meg 5.? 10. Mennyi 10. meg 20.? = 30. és 2. az = 32. Mennyi 25. meg 25.? 50. meg 20. az 70, és 5 az 75. és így tovább. Az ilyen csekélységeket, hogy fárasztókká ne váljanak át kell vinni a gyakorlati életre, a gyakorlati életből vett példák iránt a vakok sok élénkséggel viseltetnek s azokon szívesen törik a fejüket p. o. Ha Jánosnak van jobbzsebében 5 gombja, a balzsebében pedig 4 gombja, hány gombja van összesen? = 9. Ha valaki elad két lovat, az egyikért kap 38 frtot, a másikért pedig 55 frtot, mennyit kap mind a két lóért összesen? 50 és 30 = 80, 8. meg 5 = 13, 80 és 13, az 93, tehát kap 93 frtot. Ha valaki vesz két tagban földet, s az egyik kerül 180 frtba, a másik pedig 152 frtba, mennyit kell mindkettőért fizetni? 180 és 100 = 280, és 52 az 332 frt.

A kivonást is a legkisebb mennyiségnél kezdjük. Mennyi marad ha 2-ből 1-et elveszünk? = 1. Mennyi marad ha a háromból 2-őt elveszünk? = 1. Mennyi marad ha 5-öt a 12-ből elveszünk? = 7. 5-öt a 22-ből? = 17. 5-öt a 32-ből? = 27. Mennyi marad ha 10-et a 25-ből elveszünk? = 15. 10-et a 35-ből? = 25. 10-et a 45-ből? = 35. Károlynak van 8 almája, Jánosnak pedig 5. Hány almával van több Károlynak mint Jánosnak? 5-öt a 8-ból marad 3; tehát Károlynak több van 3 almával. Ha valaki keres egy hónap alatt 65 frtot, és elkölt 48 frtot, mennyi marad még neki? 40-et a 65-ből = marad 25, ebből 8-at marad 17 frt. Ha egy földmívesnek terem 250 mérő buzája, s elad belőle 193 mérőt mennyi marad saját használatára? 190-et a 250-ből marad 60, — ebből 3-at marad 57 mérő.

Ha atyád ad naponként 2 krajczárt, mennyit kaptál 5 nap alatt? 10; 7 nap alatt? 14; 10 nap alatt 20; stb. Mennyi 3-szor 2, 5-ször 2, 7-szer 2, 10-szer 2? Egy itcze cseresnye 4 kr, mennyibe kerül 4 itcze? 16 krajczárba. Valamely házban van 10 szoba, minden szobában lakik 5 ember; hány ember lakik az egész házban? 10-szer 5=50 ember.

Mennyi 2-szer 50? 3-szor 50? Mennyi 2-szer 100? Mennyi 3-szor 200? Mennyi 3-szor 248? 3-szor 200 az 600, 3-szor 40 az 120, 600 és 120 az 720, 3-szor 8 pedig 24, tehát összesen 744.

Egy font vaj 68 kr, mennyibe kerül 5 font? 5-ször 60 az 300, 5-ször 8 az 40, tesz 340 kr vagyis 3 frt 40 kr.

Négy testvér közül mindegyik örököl 580 frt; mennyit tesz mind a négy öröksége? 4-szer 500 az

2000, 4-szer 80 az 320, 2000 és 320 az 2320 frt. Hasonlólag járunk el az elosztásnál.

Hányszor vehetsz el 2 almát 4 almából? 2-szer; hányszor a 6 almából? 3-szor; hányszor a 8-ból; 4-szer.

Mi a 4-nek fele? 2; mi a hatnak fele? 3; mi a 8-nak fele? 4; 10-nek fele? 5. Hányszor van meg 2 a 4-ben? 2-szer, 2 a 6-ban? 3-szor. Hányszor találtatik 2 a 3-ban? 1-szer és még marad 1. Hányszor vehetnek 3 diót a 9 dióból? 3-szor. Hányszor vehetnek 4 diót a 8-ból? 2-szer. Hány font sót kapni 24 krajczárért, ha 1 fontnak ára 8 kr? 8 a 24-ben találtatik 3-szor, tehát kapni 3 fontot. Mennyi ideig kell a munkásnak dolgozni, hogy 80 hatost keressen, ha egy nap alatt keres 4 hatost? 4 a 80-ban foglaltatik 20-szor, tehát 20 napig. Nyolcan keresnek együtt 240 frtot, mennyi esik egyre? 8 a 100-ban találtatik 12-szer és marad 4; a 200-ban 24-szer és marad 8, ehhez hozzá adva a 40-et lesz 48; ebben találtatik a 8—6-szor; igy lesz összesen 24 meg 6 az 30; tehát kap egy 30 forintot stb.

Az emlékező tehetség gyakorlása, egyáltalában el nem hanyagolandó a gyermekeknél s annál kevésbé a vak gyermekeknél mert a vak nélkülözi mindazon segédeszközöket, melyek az épszeműnek oly bőven rendelkezésére állnak. Iránt nem hordhat zsebében és ha hordana sem vehetné hasznát, a könyvet fel nem ütheti ha valamit egészen vagy részben elfeledett. A mit egyszer elfelejtett, ha csak a szerencsés véletlen által emlékezetében fel nem ujittatik, reá nézve el van veszve. Gyors és hű emlékező tehetség a vakok nélkülözhetlen könyvtára. Ritka eset, hogy valamely józan eszü és képzett vak gyönge emlével birna, sőt az

avatatlanok azt hiszik, hogy minden vak születése óta jó emlékező tehetséggel bir. Ez tévedés. A vakok az emle dolgában semmivel sincsenek előnyben az épszemüekkel szemközt sőt vaknevelészek állitják, hogy a vakok hátrányban vannak. Talán az ész egyik tulajdonságát sem lehet mesterséges módon annyira fokozni mint az emlékező tehetséget. A vakok az élet minden viszonyai közt sokkal inkább rá vannak utalva az emlékező tehetségre, mint az épszemüek. Innen van annak folytonos gyakorlása és innen az eredmény, hogy egy képzett vak létező tehetségével hasonfoku képzettséggel biró épszeműét alig lehet párhuzamba tenni. Azonban előfordulnak az emlékező tehetségnek sajátságos elfajulásai a vakok közt melyeknek minden rendkivüliségei dacára semmi hasznát sem lehet venni.

A pesti vakok-intézetében többen tüntek ki rendkivüli emlével, de különösen egy dunaföldvári fiú, kinek észjárása minden tekintetben hibás volt, emlékező tehetsége azonban olyan, hogy mindenkit csudálkozásra gerjesztett. Megtudta mondani hét éves időköz alatt mit evett mindennap, megmondta az év minden napját hogy hányadikra esett és viszont, elmondotta az egész természetrajzot elejétől végig fönakadás nélkül, de ha azt kérdezték tőle, hogy a természetrajz hány országra oszlik, vagy az emlősök hány osztályba soroztatnak, vagy hová tartozik az elefánt, ez már fölülmulta eszének minden határait, erre felelni nem volt képes. Az ily emlékező tehetségnek a semminél kevesebb a haszna; s nem is szabad azt ilyen irányban fejleszteni. Szabályként álljon, hogy az emlékező tehetség gyakorlásában a könyüről a nehezebbre és nem megfordítva történjék az előre haladás, és mielőtt a gyermekkel ujat tanultatnánk, a régit vele többször átis-

mételve szerezzünk magunknak arról biztos tudomást, hogy azt nemcsak jól tudja elmondani, hanem a kiejtésben a mondatok értelmét is kellőleg hangsulyozza. Mert nem annak veszi a gyermek hasznát a mit szajkó módra megtanult, hanem a mit jól megértett, vérévé átalakított és emlékezetébe visszaidézni képes, s bizonynyal így és nem másként értendő a tantum scimus quantum memoriae tenemus római szólam.

Mind az a mit a gyermek emlékezetének tárházába lerakni kivánunk, legyen érthető, az ő tapasztalata vagy képzelme köréből merített rövid erkölcsi mondatok, különösen az ő gyermeki kötelességeit és magaviseletét tartalmazzák, kivált ha rimekbe vannak foglalva a célnak leginkább megfognak felelni. Verses mesék, rövid gyermeteg imák és énekek, a szentirás némely fenköltebb de eléggé világos erkölcsi igazságokat tartalmazó mondatai észt és szivet egyaránt képezhetnek. Költemények, különösen balladák, harci vagy hazafias tartalmú dalok jó szolgálatot tehetnek. Óvakodni kell az erotikus tartalmúaktól, túlérzékeny idegzetét izgatni, megbocsáthatlan eljárás volna. Felolvasás alkalmával a gyermek tételről tételre mondja el a felolvasottat. Ezt annál inkább szükséges tenni, mert sok gyakorlat kivántatik hozzá, hogy valaki puszta látásból megtudja itélni, hogy figyel-e vak az olvasmányra, vagy gondolatnélküli merengésnek adta át magát, a mi a kezdő vakoknál oly gyakori eset. Úgy a közönséges beszédben, mint a felolvasásnál a láttam látni féle kifejezéseket nem kell kerülni; sőt úgy kell velük élni mintha épszemü gyermekkel volna dolgunk. A nyelvhasználat magával hozza, hogy érzéki észrevételeinket igen gyakran nézleteink gyanánt szoktuk megjelelni. Sok esetben pedig a látni vagy láttam szót

ki sem kerülhetjük, vagy csak erőtetve. A vak fülének meg kell szoknia mindazon szavakat és kifejezéseket, melyek a látástól kölcsönözvék. Ennek nem csupán a szóbőség szempontjából meg van a maga jó oldala, hanem azon másik és fontosabb szempontból, hogy a vak társalgás közben nem tesz különbséget a látni szó puszta nyelvtani és physikai értelme közt, annak valódi jelentését nem viszi vissza magára, nem juttatja eszébe épen legfontosabb érzékének hiányát, mert a mivel a multban tapintás utján ismerkedett meg, arra is azt szokta mondani, hogy láttam, s megkimélve marad nem egyszer kebele keserű érzéstől. Ez az oka, hogy a külföld számos intézetében irott táblák által figyelmeztetnek a belépő idegenek, hogy „a vakok fölötti részvét nyilatkozatoktól tartózkodjanak," mert kedélyükre egy átalán nem jól hat. Közönyössé kell tenni előttük a látni szót s annak minden származékát rendes használat által, mert egy épszemű legfölebb elmosolyodik a furcsa szokatlanságon, ha a vak szájából hallja, hogy de régen láttam önt, a nélkül, hogy reá kellemetlen benyomást gyakorolna. Nem különben van ez a színekkel. A vakot a színképződés titkaiba beavatni akarni, haszontalan fáradság volna. Még ha emlékezetileg megtanulná is, de fogalma róla akkor sem lehetne. Annyit azonban a vaknak is kell tudni, hogy a pipacs vörös és nem a varjú vörös, hogy nem a mész zöld, hanem a fű zöld, mert ha ezt a közönséges társalgásból nem volna alkalma megtanulni, a szegény vaknak legtöbb esetben hallgatnia kellene, csak azért hogy magát nevetségessé ne tegye s önmaga ne juttassa a hallgatók eszébe, hogy hiszen ő vak, a mi neki legjobban fáj.

A vakoknak iskolába való járatása.

Hazánknak a társországokkal együtt csak egy vaknevelő intézete van Pesten. Ezen intézet a magyarországban létező és képezhető vakoknak egy huszadát sem képes felvenni részint az alap csekélysége, részint a helyiségek szüke miatt. Mi történik hát a többivel? Otthon maradnak testi lelki elhagyatottságban s kénytelenek nélkülözni az iskola áldásait, majd a szülök hanyagsága legtöbbször tudatlansága, majd a tanitók részvétlensége, hideg közönyössége igen sokszor a vaknevelészetben való járatlansága miatt. Nem veszik fel őket a népiskolákba, mert a tanitó nem tudja mit kezdjen velük, és mert az épszemü gyermekek gyakori ingerkedéseinek ki vannak téve az ilyen vakgyermekek, azt még épen nem lehet türni, hogy egy vakgyermek miatt az egész iskola figyelme meglazuljon. Az első kifogást ha őszinte el kell fogadni, a másiknak azonban maga a tanitó oka. De az első kifogás alatt is sok esetben a tanitó személyes röstsége lappang. Azt senkisem kivánhatja józan észszel egy néptanitótól, hogy negyven, ötven vagy talán még több épszemü gyermeket elhanyagoljon egy vak miatt, kinek ő már körülményeinél fogva sem adhat oly nevelést, mint valamely vakok-intézete. Azt nem is kivánja senki. De az én csekély véleményem szerint joggal lehet követelni azt, hogy a mit a vakgyermek minden különösen ráforditott idővesztegetés nélkül a többi gyermekekkel együtt puszta hallomásból az iskolában elsajátithat, attól őt elzárni nem volna szabad. A törvény nem is zárja ki, de kizárja a gyakorlat.

Az ember természetében fekszik, minden dolgot a könnyebb végéről fogni. Nem hiszem, hogy volna

valami könnyebb egy néptanitóra nézve, ki retteg még a gondolattól is, hogy vakot tanitson, mint azt mondani, itt ugy sem tanulhat semmit mert nem tudom mit kezdjek vele. Az ilyenek akkor sem fognának sokat tenni, ha az ellenkezőről meg lehetne őket győzni. Ezen eszmék iránt a néptanitói közvéleménynek még ki kell magát forrnia, meg kell érnie. De a néptanitó sem pendül mind egy huron. A jobbakat tartva szem előtt, kik magasztos hivatásuktól bensőleg áthatva, a humanus civilizátió nagy érdekeit, felfogva mindennap nem ösztönszerüleg, hanem öntudatosan egy-egy porszemmel járulnak a nemzet fönmaradásának és a nemzeti lét biztositásának szent épületéhez, melyről az utódok fogják jövő sorsuk „lenni vagy nem lenni"-jét leolvasni, a néptanitók e választottjainak szántam ez egynéhány sort, melyben röviden megjelelni óhajtom az irányt, melyet követhetnek azon vakgyermekekkel szemben, kik a népiskola padjain szerencsések lesznek a polgári jogot megnyerni. Nemcsak én, hanem a külföld előttem számos évekkel kimondta és bizonyos fokig gyakorlatilag bebizonyította, hogy a népiskola a vak gyámoltalanságából igen sokat lefaraghat sőt több helyütt hol a vakok-intézetei a népiskolával kezet fogva egy célra közremüködtek nem egy szegényebb sorsu vakra nézve a népiskola az üdv forrása lett. Erre nézve nékem saját szerény nézetem van, melyet a pesti vakok-intézete ismertetésénél bővebben előadtam. Világosságot a vakgyermek lelkébe és életet tengő organismusába kell önteni, hogy jövője iránt csak némi igényeket támaszthassunk. Hol történjék ez? Talán otthon, midőn tudva levő dolog, hogy a vakok legnagyobb része az emberiség legszegényebb rétegeiből kerül ki. A szegénység pedig vajmi gyakran együtt

jár a tudatlansággal. Egy szegény és tudatlan ember méltán mondhatja szerencsétlen vakgyermekéről már most mit kezdjek vele. Egy ügyes néptanitó, egy jóakaratu lelkész, egy emberbarát tanácsa sok későbbi keserüségtől óvhatná meg a szülőket. Az ilyen vakgyermekek sorsa egész napi elzáratás, kivált nyáron, midőn a mezei munkák igénybe vesznek falu helyen minden kart. Ezen test és lélek emésztő magányban törpül a legtöbb vakgyermek olyan nyomorékká, minőkről a vakok-intézeteinek évkönyvei bőven beszélnek.

Test és lélekben elgémberedik a vak 1 ösztönszerü géppé válik. A szülők ezen elkorcsosulást majom szeretetükkel tetemesen előmozditják, nem engednek neki tenni semmit, hanem mindent ők tesznek helyette, még a falatot is szájába rakják. A pesti vakok-intézete ezen majomszeretet oly példáit is látta, hogy anyák kilenc éves gyermeküket az intézetbe fölvétel végett bemutatván azokat még rendesen szoptatták; s a gyermek alig kivánkozott más táplálék után: igen természetes, hogy a minő volt a táplálék, olyan volt a gyermek testi fejlettsége. Mindezen test és lélekgyilkoló visszaéléseket a vakgyermekek és azok szülőinél a népiskola van hivatva kiirtani. Mihelyt a gyermek tanköteles korba lépett s a szülők neveléséről nem gondoskodnak, mert vagy módjuk vagy tudományuk nincs hozzá, köteles legyen a népiskolát rendesen látogatni.

Egy vakgyermek a népiskolában sokat tanulhat s tanulhatnak róla az épszemü gyermekek. Alig hiszem hogy lehetne a tanitónak jobb alkalma ifju növendékei szivébe a valódi keresztényi szeretet a humanismus elveit hathatósban becsepegtetni, mint azon apró szi-

vességek, a gyermekre nézve minden teher nélkül járó tétemények, szolgálatok igénybe vételénél, melyekre a vak pályája kezdetén gyakrabban rászorul. A mivelt ember részéről a vak a részvét a szánalom egy nemével találkozik, mely rugója sokszor nemes emberbaráti tetteknek, sokszor átcsap egy sajátságos érzésbe, mely a vakot elviselhetlenné teszi, minélfogva kerülik. A durva a miveletlen népnél majd némileg sértegető ingerkedéseknek van kitéve. Hol volna jobb alkalom, mint a népiskolában a gyermeket gyakorlatilag szelidségre, emberiségre jobb bánásmódra oktatni mindenki de különösen a vakgyermek irányában. A tanitó kész anyagot kap a vakban kezébe, melyen növendékeit humánus emberekké formálhatja. Mennyi tere nyilnék ezenkivül az ügyes és jóakaratu tanitónak fajunk egyik fő hibájának az ázsiai indolentiának nyesegetésére, arról sokat győzhetnék meg, ki a szóban levő javaslatot komolyan megkisérlené.

Igaz, hogy a vaknak egynémely szakban való kiképzésére okvetlenül szükségesek oly segédszerek melyekkel csupán a vakok-intézeteirendelkeznek. Ezen segédszerek még ezelőtt húsz, huszonöt évvel Európa legtöbb intézetében még nagyban szerepeltek, mai nap több a felénél számüzetett s az eredmény ugyanaz vagy még több. A humbug kora mindenütt és mindenben lejárja magát. Nem tartották lehetőnek a számtanra a vakot másként megtanitni, mint az orosz számoló tábla segélyével. Mai nap ugyanazon szolgálatot megtesz nehány darab fácska, bab vagy kukorica szem, ezt ugyan minden faluban kaphatni, s a legtöbb vakgyermeknek a vakok-intézetében most már erre sincs szüksége. Tehát a számolást puszta hallomásból meg fogja tanulni többi társaitól, a nélkül hogy egy kraj-

czárnyi kiadás volna költséges készülékekre. Meg fogja tanulni az olvasást a hangoztató módszer szerint szintén hallomásból. A tanitó egy percet sem fog több időt vele eltölteni, mint bármely más gyermekkel. De hol vegyen olvasó kőnyvet? A vakok-intézetéből, melyről ott bővebben volt szó. A betük ismeretére a szülők már jókor megtanithatnák vakgyermeköket, és meg vagyok róla győződve, hogy sok szülő meg is tenné, ha tudná módját. Nincs benne semmi babonaság, elmondom, talán itt ott egy jó anya vagy apa, amott egy néptanitó rászánja magát megteszi és csodálkozni fog rajta, hogy hiszen az egész dolog nem is nehéz. Gombostükből rakjon ki betüket a varró vánkosba, ugy hogy a betü alakját csupán a gombostü fejek mutassák. Kezdje meg a legkönnyebb betünél az O-nál, vegye ezután az Ó-t, a mennyire lehet a további előmenetelben se tévesze szem elől az alakilag rokon betüket, következzék ezután az Ö, Ő, Ü, Ű V stb. A hozzá való gombostü készülék nem fog kerülni két krajczárba, s a vakgyermek tespedő szellemét már hatalmasan felrázta; órákra és napokra való foglalkozással ellátta. Ha a gyermek ügyes, meg kell vele próbáltatni, midőn már az egész ABC-t ismeri, hogy ő maga alakitsa betüit. Kezdetben nem fog sikerülni vagy roszul, de kevés segélylyel csakhamar ezen is túl fog esni.

A betük ne irott hanem nyomtatott alakjukban érzékíttessenek előtte, a kezdeményezés a római s az általunk is használt nagy betükkel történjék. A gombostük a varrovánkos valamely szegletében egy rakásban beszurkálva legyenek, honnan egyenkint előszedegethesse. Gombostüt szájba venni vagy tartani elővigyázatból meg ne engedtessék.

Egy szintén egyszerű és tartósabb módja a betűk érzéki előállításának a következő: keményebb tapintatú papirosra p. o. kóta papirosra rajzoltassanak le a betűk megfordított alakjukban, a betűk vonásai szurkáltassanak keresztül sűrűn, a papir másik oldalán készen vannak a vak által tapintható s ennélfogva olvasható betűk, hogy pedig a sok tapogatás által a betűk kidomborult oldala hamar be ne nyomódjék, kenessék be a papir azon oldala, mely a betűk homorú részét képezi vízzel melyben kevés mézga, vagy enyv lett felolvasztva. Úgy hiszem, hogy ez is elég egyszerű s kevésbé költséges.

Egy harmadik olcsó és könnyű készítés módja a vakok betűinek ez, közönséges krétát porrá kell vakarni és gummivízzel sűrű folyadékká keverni, ezen folyadékból kemény tollal irassanak le a betűk a papirra; az első rámázolás nem szokott elég érdes betüket előállítani, ha tehát megszáradt még egyszer végig kell futtatni a betükön a folyadékot s megszáradni hagyni, két legfölebb három ilyen műtét a betüket elég tapintható alakjukban ki fogja domborítani, melyeket a kevésbé gyakorlott újjú vak is képes lesz egymástól megkülönböztetni. Még ez sem babona!

Hasonló eredményhez juttat oldott kautschuk nyomdai festékkel vegyítve, melynek betüit nedves állapotjukban homokkal beporozzuk és megszáradni hagyjuk. Igy is lehet vakok által olvasható betüket előállítani. Tudom, sokan azt fogják mondani, hogy mindez sok bajjal jár. Baj, fáradság nélkül semmi sincs, és sokkal nagyobb baj a szülőkre nézve egy felnőtt neveletlen tanulatlan vak, mint azon apró fáradalmak, melyek tanításával járnak, sőt merem állítani mert tudom, hogy egy családnak nagyobb terhére

mi sem lehet, mint egy elhanyagolt vak. Előfordulhat ugyan számos eset, hogy a családban senki sincs, a ki írni tudna, s az itt leirt módszerek szerint a vakgyermek számára betűket készítene. Épen ezért szigorún kellene eljárni aziránt abban, hogy egy vak se maradjon el a népiskolából. Minden faluban legalább a tanító ha van, tud írni, ez csekély díjért vagy talán emberségből megfogná tenni azt, amire a szülők nem képesek. A legsikeresb módja azonban volna az, hogy a pesti vakok-intézete birna elégséges könyvkészlettel, melyből a népiskolát kötelezőleg látogató vakgyermek láttatnék el a szükséges olvasó könyvekkel. Ez iránt csak a kormány intézkedhetnék. Az olvasás tanítás a vakgyermek mutató újjának a betű, szó vagy sorokon való vezetéséből áll, a többi aztán magától következik. Sokan nem tudják felfogni ennek szükségét s ennélfogva tagadják hasznosságát. Pedig egy intézet szervezetének nyomorúságára bizton lehet következtetni abból, hogy minő mértékben van benne képviselve az olvasás, a szellem és azon gondolat ébresztő eszközök alkalmazása, melyeknek a kül és az ő szellemi belvilága közti közvetítőül keze, különösen mutató újja szolgál.

Ha a népiskolában a gyermekek irással vannak elfoglalva, a tanító adjon a vakgyermek kezébe olyan tárgyakat, melyeket még eddigelé nem, vagy nem tökéletesen ismert; néhány hozzá intézett kérdéssel; vagy egy két magyarázó szóval mindig ujabb és ujabb szellemi szikrákat gyulaszthat föl benne.

A nyelvtant a többiekkel fogja tanulni, csak az iránt legyen kellő tekintettel a tanító, hogyha a vakgyermeknek nincsen alkalma leckéjét valakivel felolvastatni, a lecke felmondásban ne őt vegye elő legelő-

szõr, hanem feleltessen többeket, mire õ is megfogja tanulni s bízvást fölhívhatja. A biblia, a vallástan, hazai történelem, természettan, természetrajz, mind oly tárgyak, melyeknek legnagyobb részét a néposkolában is alaposan elsajátíthatja, ha azok alaposan taníttatnak. Föl sem tehetem, hogy létezhetnék szülő, ki ne gondoskodnék vakgyermeke számára egy oskola pajtásról, a kivel a föladott leckét ismételve tanulgassa. Nézetem és tapasztalásom szerint abban rejlik a főbaj, hogy a vakok nem kényszeríttetvén a néposkolák látogatására, képezhetőségüket vonja a nagy tömeg kétségbe s elhanyagoltatnak.

Előadatik a népiskolában a mértani alaktan, a tanitó, a vakot nagyon elfoglalhatja és szellemi képességeinek fejlődését hathatósan előmozdithatja az által, ha a kezébe adott testek tértani sajátságaival azon határok közt melyeket a népiskola célja és tanulmányi kerete kijelölt, megismerteti. Csak ilyenkor fogja tapasztalni, hogy a szög, háromszög, négyszög, kör, lap, csúcs, függély a vakgyermek előtt ismeretlen fogalmak, melyeket alkalomszerüleg föl kell benne ébreszteni s tapintható tárgyak által homályba boritott szelleme előtt jelenitni. Ha a természettudományok előadása nem puszta szóbeli magyarázatra szoritkozik, hanem összeköttetik természetrajzi tárgyak ismertetésével, ezeket is kezébe kell adni, s figyelmeztetni mindazon természetrajzi tárgyak külső sajátságaira, melyek a tapintás érzéke által észlelhetők; hogy itt nem egy épszeműnek tapintás érzéke legyen mérvadó ugy hiszem, hogy az előadottakból eléggé világos.

A földrajz tanitásánál az érzéki jelenités kétségkivül több nehézséggel jár, azonban egy földgolyónak megtapintása ha az iskola ilyennel rendelkezik a vak

ismeretkörének számos ürét betölteni hézagait kipótolni képes. A sarkok, a világtájak, a földtengely, az egyenlitő meghatározására a vak olyan földgolyókon is képesithető, melyek tisztán épszemüek számára készültek. Tagadhatlan, hogy e célra legalkalmasabbak a berlini vakok-intézete volt igazgatója Zeune által föltalált relief földgolyók, melyek németországban a népiskolákban is célszerüségöknél fogva meglehetősen elterjedvék. A földrajz specialis részét p. o. a hazait, valamely hazai térképen akként tanulmányozhatja, hogy a térképnek országos, megyei határai, a folyók, hegyek, tavak, mocsárok, nevezetesebb városok vagy helyek vastagabb és vékonyabb tüvel kiszúrva mint a betük előállitásáról mondatott megjelöltetnek. Az ilyen térképek készitésénél is különfélekép lehet eljárni, mint ezt az összes európai vakok intézetei bizonyitják. Egyformaságra sehol sem találunk, mert itt csak a cél egy a földrajz tanulmányozása s a vak szunyadó tehetségeinek életre hivása több oldalu kiképeztetése, mire nézve az eszközök eltérők. Csupán azon körülmény vétessék figyelembe, hogy a képezetlen vak a térkép egyenlő jegyeit bajosan fogja tudni megkülönböztetni, azért a kezdőknél erről megfeledkezni nem szabad. Szurassék ki tehát a térkép úgy, hogy más pontok szolgáljanak a hegyek, mások a határok és mások a folyamok megjelölésére; például az ország határai egy más mellett futó két soros pontokkal, a megye határai hasonló nagyságu de egy soros pontokkal, a hegyek vastag pontokkal a folyamok egy soros, apró de sürü pontokkal, a tavak, mocsarak helyei egészen kipontozva, a nagy városok három ponttal, közép nagyságu városok két ponttal, kisebb helyek pedig egy ponttal jegyezve jelöltessenek meg. Itt is áll az hogy a vakok-

intézete volna hivatva e részben is a szükséges oskolai tárgyakat nagyban előteremteni, s olcsó pénzen vagy hol a szegénység nagy, ingyen szolgáltatni; mert saját tapasztalásomból tudok eseteket, hogy vakgyermekek szülei a pesti vakok-intézetéhez fordulván mondott tárgyak beszerzése végett s a pesti vakok-intézete nem volt képes nekik semmit sem adni, minélfogva kényszerülve voltak a külföldi intézetekhez folyamodni.

Irás tanítással nem kell bajlódni, mert nincs semmi haszna, haszontalan idővesztegetés; és habár volt időszak midőn az irással igen sokat gyötörték a vakokat, mai napság minden valamire való intézetből számüzve van. Azonban nagyon helyesen fognak a szülők cselekedni, ha módjukban áll egy szúrós betükből álló iró gépet szerezni vakgyermeküknek számára, melylyel a gyermek vakok módjára írhat s az általa irottat bármikor el is olvashatja. Ilyen gépeket legközelebb kaphatni a bécsi, linzi, münchcni és boroszlói vakok-intézetében. Pesten hiába keresne valaki vakoknak való taneszközöket, az intézet saját használatára sem bir elegendőt teremteni. A kik a mértan főbb elveivel vakgyermeküket megismertetni óhajtanák, a boroszlói vakok-intézetében megkaphatják mindazon készülékeket, melyek segélyével bizton célt érhetni. Ezeknél jobbat vakok számára még senki sem készített. Föltalálójuk és elterjesztőjük a boroszlói vakok-intézetének igazgatója Knie János volt, maga is gyermekkora óta vak több tudományos műnek szerzője, kár hogy áruk egy kissé borsos, harminc tallérnál többe kerülnek. A mértan Knie mintáival nem lehet rendszeres tantárgya minden vakok-intézetének, ez inkább a jobbmóduak magán tanulmányozására szorítkozzék.

Legjobb és legolcsóbb térképek a vakok felsőbb szellemi kiképzésére beszerezhetők a párisi, a lausami és az amsterdami intézetekből; mi Pesten ezekkel sem szolgálhatunk.

A vakok játékai.

Minden kornak meg vannak a maga időtöltő, unaloműző játékai, a gyermekkor kiváltsággal bir hozzájok a vakgyermekeknél életszükségletté az összerű nevelés elengedhetlen tényezőjévé válnak.

El ne kárhoztassátok a vakgyermeket az örökös szobai levegőre, ne kényszerítsétek tétlen ülő, álló vagy fekvő helyzetre, mert kislelkű vagy tudatlan eljárástok a vakgyermek lassú meggyilkolásával egy értelmű. A vakság már önmagában a legnagyobb csapások egyike, melyek az embert e földi vándorlásában érhetik, és e csapás nem marad elszigetelve azon érzéken, melyet összerombolt, hanem kiterjeszti senyvesztő összezsugorító hatását mint a polyp az egész test szervezetére. Átkos befolyása van az egyén vérmérsékére, egészségére, azon physikai mozgás s egyéb testi gyakorlatok hián, melyektől egy józan szülő sem fogná épszemű gyermekét visszatartani, s melyekre a vakgyermeket rá kell tanítani, bevezetni, szükség esetében még kényszeríteni is. A vakgyermek természeténél fogva nagy hajlammal viseltetik a nyugalom iránt, és e külső magaviseletében oly gyakran észlelhető nyugalom a szakértők előtt baljóslatu előjelnek vétetik az ő szellemi aluszékonysága, physikai petyhüdtsége, s teljes használhatlansága iránt, mely nagy ritkán csal. Míg az épszemű gyermekek játékaik közben inkább az ifjúi hevély mérséklésére önmegtartóz-

tatásra intendők, addig az ilyen élete kialudt vérszegény vakok mulatságainál is oly fárasztó egyformaságot, oly kimért lassúságot tapasztalunk, mely az élettan minden törvényeivel ellentétben áll; még sétáikat is mások vezető akaratjának vetik alá, melyben minden lépésök automatszerű. Sokan közülök soha nem is futottak, azt sem tudják, hogy mit tesz futni. Ebből származik azon főbaj, hogy a nedvek forgása és a vér képződése tökéletlenül s fölötte hiányosan megy végbe, hogy a vizenyős alkatrészek elhatalmozódnak, mely előidézője különböző hajszáledényekben a test hiányos táplálásának. A nyirkos vérmérsék uralkodóvá lesz s a bőrküteg gyakori. Innen a sok görvély, mell és egyéb bajok, s az ezekkel járó erkölcsi levertség.

Dr. Ballos'eros és dr. Lachmann évtizedeken át szerzett tapasztalataikkal megegyezőleg bizonyitják mindezeket, az egyoldalúság vádja alá nem eshetnek, mert mindketten szakértő orvosok és hosszu ideig amaz a madridi, ez a braunschweigi vakok-intézetének volt igazgatója és orvosa.

Dr. Georgi a vakügy egyik nagy tekintélye, a drezdai királyi vakok-intézetének harminchárom évig, mély belátásu igazgatója ide vonatkozólag ezeket irja: „a mily fontos, hogy a vakgyermek korához mért kézi foglalkozással elláttassék, ép oly fontos hogy minden áron megovassék bizonyos tompa elmerüléstől s öntudatra ébresztessék álomvilágából; de nem kevésbé fontos, hogy e szerencsétlen teremtés el ne kárhoztassék csendes egy helyben maradásra, nedves, büzhödt szobai levegőre. A vakgyermekek igen gyakran szenvednek görvélyben; de semmi nem szolgáltat több anyagot ezen betégséghez, a nedves szoba büzhödt légkörénél. Ezen körülményből könnyen lehet kimagya-

rázni azon tüneményt, hogy a vakgyermekek lélegző szerveik, azon nyugalom folytán, melyre fejlődési korszakukban kényszeritetnek elmaradnak és ki nem fejlődhetnek. Mi természetesebb, minthogy gyönge a tüdők ki nem fejlett szervezetére halálos kóranyagok lerakodván, gümőket képeznek; hogy minden csekély elkerülhetlen meghülés a beteg szervezetét támadja meg, s mint tüdőlob lép fel s igy megveti alapját azon bajnak, mely előbb utóbb pusztitó tüdővésszé elfajul stb.“ Az épszemű gyermek ily természetellenes kényszert nem tűrne. Az első tavaszi napsugár, az enyhe tavaszi lég, a puha zöld gyep, s a természet ezernyi látható és hallható szépsége és kelleme, kicsalja a szabadba, mihelyt saját lábain járni kelni képes.

Nem ugy a szegény vakgyermek, kinek csupán valósíthatlan vágyai nagyobbak mint gyámoltalansága, kit jobb ösztöne szintén szárnypróbálgatásra késztet, de csakhamar szárnya szegetten visszasülyed szellemi tompultságába és physikai ájultságba. És nincs mellette egy szerető anya, egy jó testvér, egy könyörülő pajtás egy okos apa, a ki rajta segitene. Nincs mert ha volna, a vakgyermek ily nem emberhez illő állapotra el nem jutott volna. Valamely szeglethez bilincselve szelleme is körül fátyolozva marad mint szeme, melyből a szellemi élet jelenségeire következtetni nem lehet mert azokban nincs élet, onnan a halál az éjképében beszél; és szülei más uton éleszteni nem tudják vagy nem akarják. A növény elcsenevész napsugár és világosság nélkül, csupán a vakgyermek el ne pusztuljon? Ki vele a szabad a szent természetbe, had legyen istennek ő is egyenjogú teremtése s javainak részese. Legyen gyermek többi gyermek társaival, vegyen részt ártatlan örömeikben gyermeteg vidámságukban, bohó

tréfáikban, ugrándozásaik és futkározásaikban, a ti gondatok csupán, hogy óva legyen a veszélytől.

Semmi sem hat kifejlődésére behatóbban, mint hasonkorú pajtásainak társasága. Ne fosszátok meg tehát a vakot játékaitól, sőt inkább szerezzetek neki alkalmat, mert a játék a vakgyermeknél nélkülöztetlen életszükség. Azonban a gyermek játékai korával változnak, ezen szabály alul a vak sem képez kivételt. A következő sorokban azon mulattató részint edző és mulattató játékok leirásával fogok röviden foglalkozni, melyek a vakok közt leginkább elterjedvék s általok haszonnal üzhetők.

A tornászat.

Nem bocsátkozom a tornázás hasznosságának bizonyitásába, mert üres szalmát csépelni egyáltalán nincs kedvem. A civilizált világ a tornászatot a testi nevelés és edzés céljából oly vívmánynak nézi az összerű paedagagia keretében, mely egyedül van hivatva a napról napra satnyuló emberiséget a physikai elkorcsosulástól megmenteni. Számos oldalról kétely támasztatott a tornászatnak a vakok-intézeteiben való célszerüségéről, csakhogy e kételyek rendesen olyanoktól származtak, kik vakokkal soha specialiter nem foglalkoztak vagy vakokat tornászni soha sem láttak, vagy pedig puszta ellenmondási viszketegből csupán azért, hogy a szakemberekkel szemben nekik is legyen valami nézetük. A tiszteletre méltó Klein János a bécsi császári vakok-intézetének alapítója s majd negyven éven át igazgatója már 1819-ben Lehrbuch zum Unterrichte der Blinden cimü művében melegen ajánlja a vakoknál a tornászat rendes meghonosítását s külö-

nösen a könnyebb katonai menetek és katonai gyakorlatok, behozatalát. Ezektől várta a vakok ferde összegörnyedt testállásának helyreállitását a csámpás kifelé álló lábak kiegyenesítését. Később e célból a vakok számára külön tornászati művet is irt, melyre szükség egyáltalában nincs, mert a vakok kivételével azon tornászati műveleteknek, melyek neki iramodást, vagy mint a nagyobb ugrásoknál, melyek a látást okvetlenül szükséglik mindent tehetnek és tesznek is. Hasonló nézetben van dr. Lachmann is (Über Einrichtung und Verwaltung von Blindeninstituten) Hientsch vakügyi művében saját tapasztalatából a tornászatot szükségesebbnek állítja a vakoknál mint az épszeműeknél, s e fölött józan eszű ember nem is kételkedhetik. A legtöbb vak mondja szerzőnk sokat ül, s keveset mozog, mely körülmény egészségükre a lehető leghátrányosabb. Megrekednek és elromlanak a nedvek, innen van annyi sok vaknál a görvély és egyéb mirigy bajok, csontjaik, ízmaik és szálágaik gyöngék maradnak, szintén összezsugorodnak. Innen származik bizonytalan járásuk, rosz test különösen fejtartásuk csüggeteg, félénk természetük

Az ilyen vak tekintete a legtöbb emberben szánalmas érzetet ébreszt, többnyire saját kárára. Az ilyen vakoknak mindenekelőtt rendszeresen állni, járni, mozogni kell megtanulni, de ez leginkább a tornázás és rendes testgyakorlás által elérhető, kiváltkép ha az intézetben magában kevés testi mozgásra van alkalmuk.“

Dr. Georgi a drezdai királyi vakok-intézete finövendékeiről mondja, hogy a tornázás szemlátomást jó hatással van a fi, de nem a leánynövendékekre nézve.

Ennek bizonynyal nem a tornázás az oka, hanem más valami, a mi az éleseszű Georgi figyelmét elkerülte.

Száműzve van a tornázásból mindaz, a mi pusztán külsű mutatvány, fitogtatás vagy a nézők bámulatának előidézésére van számitva. A test-gyakorlatok csak arra szoritkoznak, hogy a test egészségét, erőteljes kifejlését előmozdítsák, s a test helyes maga tartásában utmutatóul szolgáljanak. A drezdai vakok-intézetében soha semmi baleset nem fordult elő tornázás alkalmával. Fohleutner, Klein utódja Bécsben erősen hangsulyozza a tornázás szükségét, s az ő ajánlatára lett rendszeresítve s behonosítva a berlini királyi vakok-intézetében Flottwell minister által.

A vakügy jelenkori legnagyobb tekintélye a l'instituteur des aveugles szerkesztője a párisi vakok-intézetében tnnulmányi igazgató Guadét „De la Condition des Aveugles en France“ cimű művében a vakok physikai nevelését illetőleg mondja: „az épszemű gyermek természetszerűleg több mozgást teszen, mint a vak. Az épszemű gyermek azonfelül a test magatartását az emberi természetben rejlő utánzási ösztönnél fogva azoktól eltanulja, kik között él, a mit jónak talál, azt elfogadja, a mit helytelennek vél, azt elkerüli. Ezen önképzési forrás a vakra nézve nem létezik. Minthogy az ilyetén nevelés, melyet én természetesnek nevezék, az épszemű gyermek javára többet tesz mint a vak javára, kell hogy a paedagogiai nevelés a vakot több figyelemben részesítse, mint az épszeműt; és mennél jobban el lett hanyagolva a vakgyermek, annál több fáradságot kell ráfordítani a paedagogiai nevelés utján, hogy helyreüttessék az, a mi a szülői házban elmulasztatott.“ Moldenhaver János a kopenhágai

vakok-intézetének igazgatója, ki Európának 1858-ig minden létezett intézetét meglátogatta s nagy lelkiismeretességgel tanulmányozta, fájdalmas kifejezést ad tapasztalásán szerzett abbeli meggyőződésének, hogy a tornázás több vakok-intézetében s egyáltalán a vakoknál nagyon mellékesnek tekintetik, holott ő azt föltétlenül szükségesnek s elkerülhetlenek tartja; de a mi a legsajátszerűbb, hogy a tornázás célszerűsége iránt a szakértők majd mind egy véleményen vannak s csakis a módozatok iránt térnek el többé kevésbé mind a mellett a vak nevelés ez ága oly nehezen bir általános érvényre vergődni.

A sok közül még csak egyet idézek Dr. Matthiást, mert több rendbeli e tárgyba vágó cikkeiben ugyanazon eszmének ad kifejezést, melyet én a pesti vakok-intézetében oly gyakran fájdalom sikertelenül hangsulyoztam és sürgettem, hogy t. i. a tornázás az első lépcső a vaknak a kézművekhez való kiképeztetéséhez, s hogy azt nem mulatságból két három hónapig hetenkinti két órában kell tanítani, hanem az év minden szakában naponkint fiúknál és leányoknál egyaránt. „Tornagyakorlatok általános célok tekintetéből írja Matthiás ugymint testi erőre való szertevés, kellem a test magatartásában és hordozásában, továbbá azon okból is szükségesek, mert a célszerű testi kiképzéstől függ a vakok taníthatása és használhatása a kézműi szakokban, sőt többé kevésbé szellemi kiképeztetésük, mert sok vak természeténél fogva idegenkedik a mozgástól és a testi tunyaságra hajlammal bir. Ez teszi őket betegekké soktesti bántalmakat idéz elő, s legközelebbi oka a hypochondriának és melancholiának. Egy intézet növendékei sem rendelkezhetnek elég séta idővel, ezt tehát a tornázás által kell pótolni.

Különösen fontos a tornázás a nőnemű vakokra nézve, mert ezek foglalkozásaik közben többet ülnek mint a fineműek s e miatt jobban ki vannak téve a púposodás és elgörbülésnek. stb.“ De talán már túl is mentem a tekintélyekre való hivatkozásban, csupán néhány megjegyzésre szorítkozom, melyet személyes huszonkét éves tapasztalatomból merítettem. A pesti vakok-intézetében mondott idő alatt nem ismertem egyetlen egy növendéket sem, kit eredménynyel képezni lehetett volna akár a zenében akár a kézművekben, kinek testi nevelése otthon elhanyagolva testi ügyességének hiányai az intézetben a tornázás által helyre nem pótoltattak; ha ez nem sikerült, a szerencsétlen növendék hiába töltött éveket az intézetben, nem lett belőle semmi; és nem ismertem növendéket, ki már szülei házból hozott vagy az intézetben szerzett testi ügyességét a mondott két szakban ne tudta volna érvényesíteni, ha volt benne a haladás iránti érzék, jóakarat és csak középszerű szorgalom. Legjobb kézimunkásaink és legjobb zenészeink kitünő vagy jó tornászok és viszont. Hogy azonban a tornázás a kedély felvidámítására is mennyire hat, kitetszik abból, hogy a pesti vakok-intézete növendékei a torna órák alatt folyton nevető és tréfás hangulatban vannak, és ritkán pajzánkodnak annyit, mint a tornázás alatt, még az élcelés s a csipősebb fulánkok osztogatására is rákerül a sor. Az önfertőzés rút bűne ellen nincs sikeresebb gyógyszer a tornázásnál. Nagy hiánya az bármely vakok-intézetének, melyben a tornázás rendszeresen mint az összerű nevelés egyik lényeges része meghonosítva nincs.

Második a tánc. Micsoda? Hát a vakok táncolnak is? Igen bizony táncolnak, még pedig rendkívüli jókedvvel. Hogy a tánc rendes tantárgyként be-

hozassék valamely vakok-intézetébe, azt különösen hangsulyozni nem kívánom, már csak azért is, mert a tánc a tornázáshoz képest mindig egyoldalu testi gyakorlat marad, melynél a szenvedély kiváltképen a leányoknál mindinkább előtérbe nyomul, s e miatt azt észszerűleg és célszerűleg intézni mindig bajosabb feladat, hanem csak annyit kivántam jelezni, hogy szülők, kiknek módjukban áll vakgyermekeiket táncra tanítani, ha megteszik, helyesen fognak cselekedni, a vakok-intézetében pedig időnként engedtessék meg nekik a maguk módja szerint való ugrálás egy—két óráig. Amsterdam, Hannover, Boroszló és Koppenhágában a tánc rendes tantárgy; ugyanezen és még tőbb más külföldi intézetekben az úszás is; melynek jó hatását a test összes szervezetére, de különösen a kifejlődésben levő tüdőkre úgy hiszem senki sem vonja kétségbe. Azonban nem minden helyiség bir alkalmas vízzel az úszásra, s a tornázáshoz képest igen költséges, a legtöbb intézeti pénztár nem birja meg. Csak is annyiban hoztam emlékezetbe, hogy a hol van rá alkalom és költség, el ne hanyagoltassék.

A harmadik azon játékok közül, melyet a vakok ha van módjuk benne nagy előszeretettel űznek, a kúpjáték (Kegelspiel.) A vak önmaga állítja fel a kúpokat s annyira képes magát azok eltalálásában és ledobásában begyakorolni, hogy az ügyes épszeműekkel is képes versenyt játszani; e sorok irója ezt saját tapasztalatából tudja. Az iránydeszkát mely a kupoda elején középütt a földbe van illesztve kezével de legtöbbször lábával megtapintja s a szerint foglal állást és kilöki a golyót a deszkától vett s gondolatában képzelt egyenes irányban. Ezen mulatság nemcsak a testet hatalmasan edzi, hanem a vakra nézve valóságos

szellemi gymnastika. Nem kerül sokba, minden intézet állíthatna egyet. A pesti vakok-intézetében volt, most nincs.

A negyedik a mankózás vagy falában való járás. Ez tulajdonképen a tornázás egy specialis része, melyet helyén lett volna ott megemlíteni. Azonban a mankózást a vakok épen nem tekintik tornázásnak, bár mennyire bele fáradnak. Ettől még azok sem vonakodnak, kik egyébként a tornázástól ha lehetne szívesen ki vonnák magokat. Mert ők nem maradnak a puszta falában való járásnál, hanem egész hadjáratokat intéznek egymás ellen, feloszolva magyar és német hadcsapatokra, vagy pandúr és zsivány seregekre. Az elrendezkedést rendesen úgy intézik, hogy a vereség majd mindig a németséget és a zsiványságot éri. Valóban bámulandó ügyességet birnak némelyek közülök kifejteni mankózás közben. Oly gyorsasággal futnak forognak ugranak és lökik a homokba társaikat, mintha kézzel lábbal szabadon működnének. Némelyik egy mankón körültáncolja társait s a szabadon maradt kézzel ugratja le őket mankóikról. Ő Felsége egy látogatás alkalmával a pesti vakok-intézetében a mankózás iránt tetszését különösen nyilvánitotta.

A ki falában járni próbált, az fogja tudni, hogy mennyire veszi igénybe a kar és a láb izmait s csontjait. Legczélszerőbb a mankózást esti órákban lefekvés előtt űzni ugy egészségi mint moralis szempontból. Egy ilyen harcjáték után a gyermek ugy alszik mint a bunda, nem bántja az álmatlanság, nem vesz tudomást káros testi ingerekről, tiszta marad teste és lelke. A mankózás is otthonos volt a pesti vakok-intézetében, azonban néhány év előtt ez is ok nélkül kiküszöböltetett.

Ötödik a karika dobás. Ennek készüléke egészen olyan mint az épszeműeké. Egy magasabb helyen megerősített zsinór vége sodronyból készült s' rá illesztett karikában végződik, s a szoba falának valamely részén egy kapocs vagy gamó alkalmaztatik. A gamó helyét a vak tapogassa meg, s azon irányban lódítsa a karikát melynek bele kell akadni. Néhányszor dobás közben lehet kezét vezetni, hogy a kellő irányt annál jobban megjegyezhesse magának.

Hatodik a Lottojáték. Ennek készüléke a rendes használatban levőtől eltér. A számjegyeket tartalmazó táblák fatáblákból vagy kéregpapir táblákból készíttessenek melyeken a számok emelkedettek azaz tapinthatók legyenek. A négyszögletü takaró üvegtáblácskák nem használhatók, hanem minden szám alatt kis lyukacska furassék, melybe a vak befogja tenni fából vagy ércből készült jegyeit a kihuzott számok megjelölésére. Erre ismét legalkalmasabbak s talán legolcsóbbak az eltördelt gombostük, melyeknek csupán a feje s a fején alól egy kis része maradt meg. Ha a vakok egymás közt játszanak természetes, hogy a kihúzandó számoknak is tapintható alakkal kell birniok.

Hetedik a kockajáték. A kockajáték a vakokra nézve a legmegközelíthetőbb, ha a kocka mezői mélyedten, a rajta levő szemek pedig emelkedetten vannak készítve, vagy ugy is használható a kocka ha a mezei emelkedetten szemei pedig jól bemélyedten készítvék. Maga a játék mód nem szenved semmi változást.

Nyolcadik a dominojáték. A dominojáték táblái egészen a kockajáték jelzése nyomán készittessenek.

Kilencedik a malmozás. Ennek készítésénél akként kell eljárni, hogy ott, hol a vonalak egymást keresztezik, mélyedések, a kövek középpontján pedig csapocskák vagy apró szögek alkalmazandók, melyek a mélyedésbe beillesztetvén, a kövek félretolását megakadályoztatják.

Tizedik a pufjáték. Ezen játék csak annyiban igényel külön készüléket, hogy az állások párkányzatosan az az úgy csináltassanak, hogy a kövek eltolását kiemelkedő helyzetükkel megakadályozzák.

Tizenegyedik az ostáblázás. Ennek kivitelénél kettőre kell ügyelni. Az első az, hogy a kövek elmozdítása lehetetlenítessék, a második, hogy a kövek megkülönböztető jelekkel láttassanak el. A mi az elsőt illeti az ostábla fehér mezei mélyedten a feketék pedig emelkedetten állítassanak elő, vagy amazok rovátkosan, ezek pedig simán, középütt mélyedéssel. A kövek központjai hasonlag birjanak egy oldalon mélyedéssel, a másikon egy kis csapocskával, mely a fenemlített mélyedésekbe beilljék. A különböző sziņű kövek könnyebb megkülönböztethetése végett a fehérek sima a feketék rovátkos szélekkel látassanak el.

Tizenkettedik a sakkjáték. Első ki sakkot a vakok közt rendkivül ügyesen játszott Baczkó Lajos volt, egy magyar születésű, kitünő tudományos neveltetésű egyén, ki azonban tudományos készültségét ide haza értékesíteni nem birván, kivándorolt s Poroszországban mint tanár egy katonai növeldében nagy sikerrel működött. Tanárkodásának ideje alatt irta meg Poroszország történetét hat kötetben. Egy másik művet is irt: „Über mich selbt und meine Unglücksgefährten, die Blinden“, mely 1807-ben Lipcsében jelent meg s ebben mondja magáról, hogy a sakkozást

mint vak nagyon sokra vitte, azok kik vele játszottak, azt tartották róla, hogy a sakkjátékban ritkítja párját. Füredy László a pesti vakok-intézetének volt tanára, hat éves kora óta vak, szintén kitünően játszott sakkot, s e sorok irója nem egyszer kedvteléssel nézte, mint mattolta meg ellenfeleit, kik sehogy sem tudták felfogni, hogy miként játszhatik egy vak sakkot oly ügyesen.

A sakk figuráit valamint a fehér és fekete mezőket ez ostoblánál adott utasítás szerint kell készíttetni, hogy mindaz a mire reflectálni kell a tapintás által is megkülönböztethető legyen. Fő kellék a vakok sakkozásánál az, hogy minden sakfigura alul kifúrva, és a sakktábla minden kockája kis szöggel ellátva legyen, melybe a sakkfigurák beillesztetnek. A vak minden húzás után megtapintja a sakktáblát, hogy a játék állásáról magának tudomást szerezzen, de ezen folytonos tapintgatás csak addig tart, még magát egykissé begyakorolta, ha ezt elérte, nincs rá szüksége hogy minden huzás után az alakok hollétét fürkésze.

Egy másik módszer szerint a vakjátszó képzelme nagyobb mérvben vétetik igénybe. A sakktábla összes kockái számokkal jelöltetnek meg egytől egész hatvannégyig.

A vak ezen módszer szerint minden egyes mezőre eső számot emlékezetében tartja, oly annyira, hogy bármely mező felemlítésénél a rá eső számot, és bármely szám fölemlítésénél a mező helyzetét emlékezetében jeleníteni képes. Az ezen módszer szerint beosztott sakktáblánál az ellenjátszó minden huzás után csupán a mező számát fogja megnevezni, melyre a figurát áthelyezte. Egy valaki például 26-ot mond, már ebből a vak tudja, hogy ez a negyedik sor második

mezeje. Ebből látható, hogy az ezen módszer szerinti játék a gondolkodó tehetségét előveszi, s azért csak a képzettebbeknél alkalmazható. Legjobb a kettőt összekötni ugy, hogy a tapintás érzéke a képzelemnek segélyére szolgáljon. Ha a sakktábla megszámozása nem ugy vitetik keresztül, hogy a számok egytől fölfelé egész hatvannégyig futnak, hanem minden sor első kockája egyes számmal jelöltetik meg s e szerint minden sor 8 számot kap, a számjelzés ezen módja által a sakktáblán bizonyos szabályosság keletkezik, melynek folytán a vak ugy a sakkjáték megtanulásában, mint annak játszásában tetemes könnyebbségre talál. Mert a páratlan számu sorokban a fekete kockákra páratlan számok esnek ellenben a második, negyedik, hatodik és nyolcadik sor fekete kockára páros számok esnek. stb.

Az épszemű játszó az ilyen jelzésű sakktáblánál minden huzás alkalmával két számot nevez meg, t. i. a sor és a kocka számát, p. o. 5, 4, annyit jelentene, hogy az ötödik sor negyedik kockájára tétetett a huzás.

A fönebb előadott módon készítendők a tücsökjáték és a várbevétel játszó táblai, melyek hasznos és kellemes szórakozást képesek nyujtani a vaknak, kinek mulatságai szerencsétlensége által egyébként is fölötte korlátolva vannak. Ne fosztassék meg tehát legalább azoktól, melyekben részt vehet, és a melyekben való részvételt a vak nevelés tudományának mai színvonala lehetővé tett. Hogy az elősorolt játékokon kivül még számos társasjátékokban is részt vehet a vak, az magától értetik. Egyes szavak, vagy szórejtvények felfejtése az ugynevezett „schenken und einlogiren," a „blinde Kuh," a „ne néz hátra jön a farkas," mind

oly játék nemek, melyek elhangolt kedélyének ruganyosságát növelhetik s ártatlan örömek részesévé tehetik. De legfigyelemre méltóbb az, hogy a vak néhány játékot eltanulván, önmaga gondolkodik ujabbak feltalálásán vagy azoknak önnön magára való alkalmazási módozatain, s gyakran meglepőn sikerrel.

Tizenharmadik a kártyázás. Magától értetik, hogy a vak csak oly kártyával játszhatik, mely tapintható jegyekkel el van látva. Ezen jegyek apró tűszúrásokból állnak, melyek a kártya hátlapjára akként alkalmaztatnak, hogy az érzékelhető szurott pontok ne a kártya hátlapján, hanem igen természetesen belső felén legyenek tapinthatók. A vakok kártyáinak jelzése nagyon különböző módon történik. Másként adja Dr. Guillié, másként Niesen, másként Braille, és ismét másként Knie. Hosszadalmas volna mindegyik rendszerének taglalásába ereszkednem, itt közlöm Knie rendszerét táblás kimutatásban, mely Németország legtöbb intézetében otthonos s mely alapul szolgált a pesti vakok-intézetében meghonosult kártya jelzésnek.

Vörös.

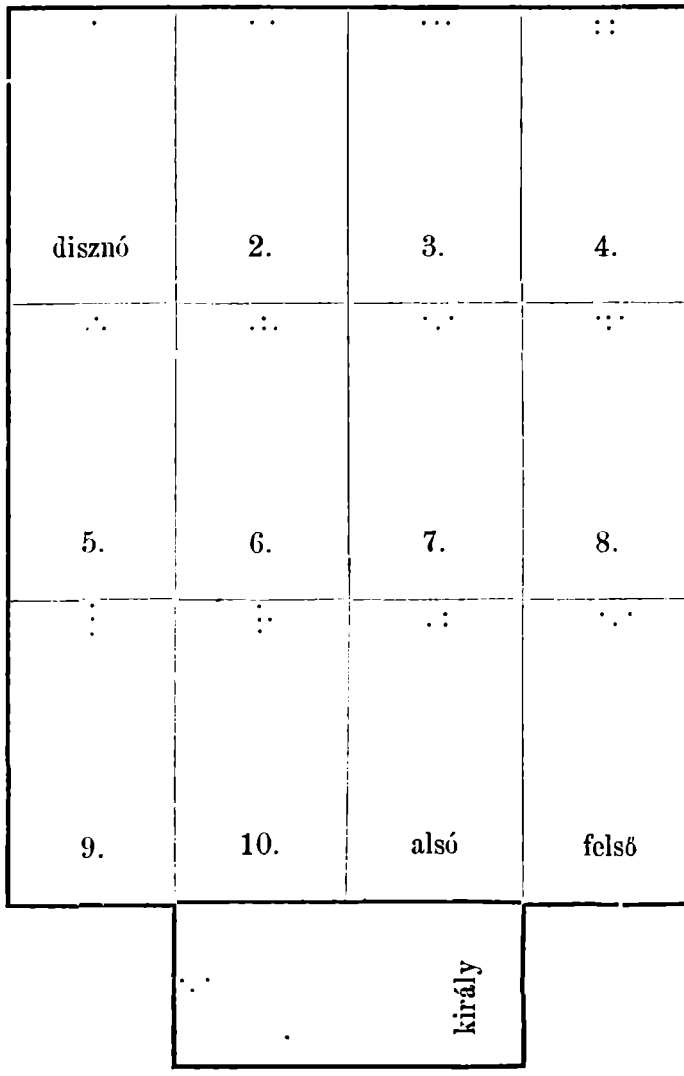

Tök.

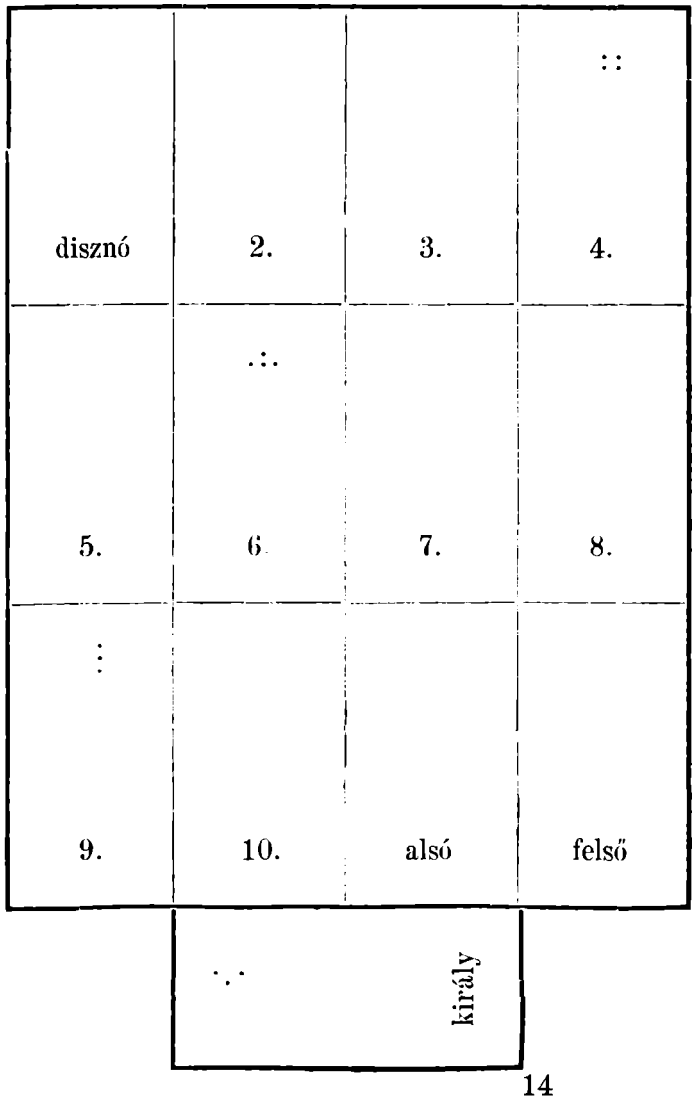

14

Zöld.

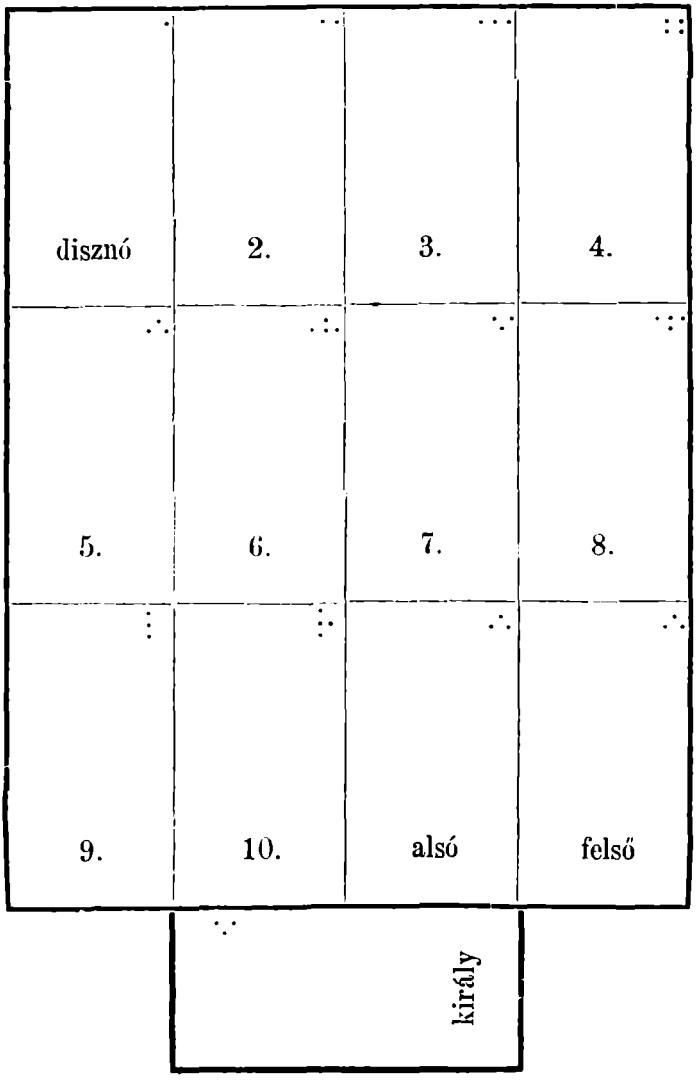

Makk

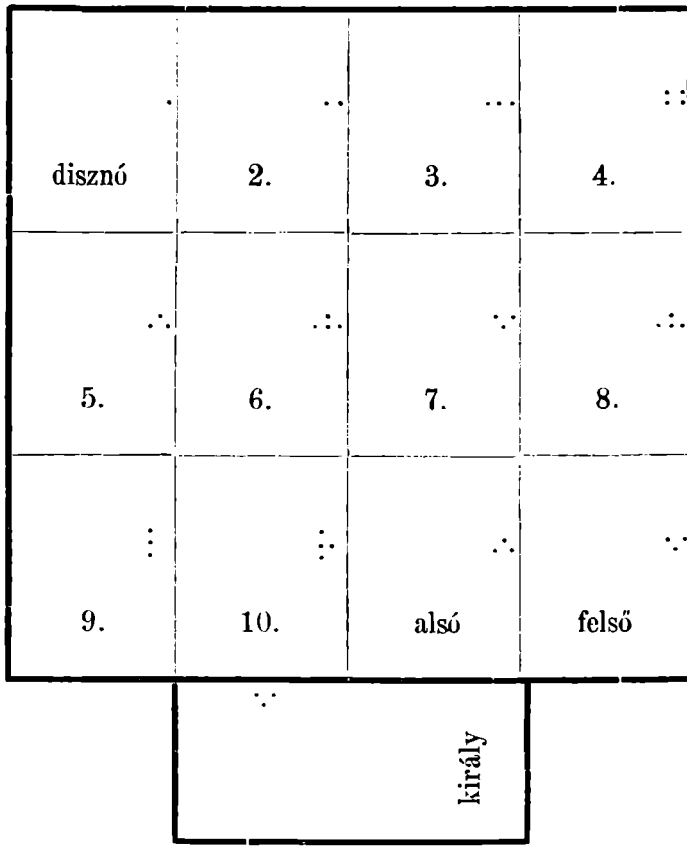

Mondtam, hogy a vakok kártya jelzése különfélekép módosítható, s ebben egyformaság nem létezik, és nézetem szerint nincs is rá szükség. Csupán az iránt kell figyelemmel lennünk, hogy játék közben oly kártyákat használjunk, melyeknek jegyei a vak előtt ismervék és hogy e jegyeket ok nélkül ne változtassuk. A pesti vakok intézetében a következő jelzés van használatban:

Vörös	Tök	Zöld	Makk.
disznó	disznó	disznó	disznó
király	király	király	király
felső	felső	felső	felső
alsó	alsó	alsó	alsó

Vörös	Tök	Zöld	Makk
tizes	tizes	tizes	tizes
kilences	kilences	kilences	kilences
nyolcas	nyolcas	nyolcas	nyolcas
hetes	hetes	hetes	hetes

A nevelés hatalmáról.

A süketnéma és vak Meystre Eduard.

A következő sorok szabad fordítása és helylyel közzel kivonata a „L'instituteur des Aveugles“ című vakügyi folyóirat 1856 évi April havi 7-ik számának. Süketnémaság és vakságban szenvedni, oly irtóztató csapás, melylyel maga a természet csak fölötte ritkán sujtja az embereket, s a szakirodalom csak nagyon kevésről vett eddigelé tudomást. Valóban megdöbbentő, hogy ember létezhetik, ki három oly fontos érzék, mint a látás, hallás és beszéd hiával legyen, de megdöbbentő és egyuttal lélekemelő azon körülmény is, hogy találkoztak oly nemes és rendkívüli bátorsággal biró férfiak, kik az ily háromszoros nyomorék emberi lények nevelésére, kiképzésére sikerrel vállalkoztak. A vaknak egy nagy értékü érzéke hiányzik a látás, de megmarad a hallás, a beszéd, a tapintás, melyeknek segélyével utat törhetünk magunknak homályba borított lelkéhez. A süketnémánál hiányzik a beszéd, de megmaradt a látás, a tapintás, melyek közül különösen az elsőnek fontosságát a süketnémák képzésénél a gyakorlat igazolja.

A kezdet nehézségeinek legyőzésében a vaknál segédkezik a hallott élő szó a süketnémánál pedig a látás. Miként értessük meg magunkat vele, ki szavunkat nem hallja? Mi módon adjuk kezébe a különféle tárgyakat megismertetés végett, midőn azokat nem látja? Micsoda uton módon adjon kifejezést akaratjának kivánságainak, midőn azokat sem a látástól kölcsönzött jelek által, sem a beszéd segélyével mások tudomására juttatni nem képes. Egy ilyen lény nevelésére vállalkozni, heroikus vállalat. És még is találkozott néhány

évtized előtt két férfi Amerikában Bostan városában Howe, és Helvétiában Lausanne városában Hirzel, kik nem riadtak vissza az óriási nehézségek elül, s amaz egy Bridgemann nevű leányt, emez pedig egy Meystre Eduard nevű fiút adott vissza az erkölcsi és munkás életnek. Mi Meystre Eduard fejlődési fokozatait fogjuk, mint minden tekintetben rendkivül tanulságos jelenséget figyelemmel kisérni.

A szép genfi tavat uraló magaslaton, mely egy panorámát tár föl az Alpoktól a Juráig, emelkedik a Lausame-i vakok Asiluma. Ha valaki ezen Asilum helyiségeit meglátogatja, itt is ott is vidor kedélyü és örömtelt arcu fi és leánycsoportokat fog találni, kiknek vidám kedély hangulata jobban tanuskodik az íntézet mibenlétéről, mint a hivatalos kimutatások. Azonban egy barminc éves fiatal erős alkatásu, közép termetü ember arca különösen feltünik. Magatartása szilárd szintén katonás; magasan hordja fejét s időközönként a napfelé fordítja, mintha merészen kivánna bele tekinteni. A himlő által nagyon megragyázott férfias és kifejezett arcvonásai értelmes és okos lelket tükröznek vissza, az üres szemgödrök dacára; ez a süketnéma és vak Meystre Eduard.

Született Lausanneban 1826. évben November 25-én. Öt testvér közül ő a legifjabbik és legszerencsétlenebbik legidősb testvére azonban szintén születése óta süketnéma. Apja ügyes de rosz erkölcsü ácsmester volt, s családját egészen elhagyta. Ellenben anyja kitünő női tulajdonokkal megáldva, a balsorssal nemesen küzdött.

Eduard születésekor erős és egészséges volt, azonban tizenegy hónapos korában himlő folytán elveszté hallását s ennek következtében néma maradt.

Hét éves korában egy gyermek pajtása göbecscsel töltött fegyvert sütött el arcába, s mindkét szemét kilőtte. Rettenetes lelki állapot volt ez a gyermekre nézve s rövid időre eszmezavarba esett. A baleset első napjaiban kivánta, hogy szerencsétlenségének okozója hallálal bűnhődjék, lecsillapítására megértették vele, hogy a gyermek meghalt, de akkor meg azt követelte, hogy vezessék ki a temetőbe s mutassák meg neki a sírját. Anyja semmit sem tudott tőle megtagadni és kivezette a temetőbe egy ujonnan hantolt sirdombhoz s a gyermek boszújában tombolt fölötte. Egy évvel később elébe vezette szerencsétlenségének előidézőjét, Eduard fölismerte őt és örömében reszketett.

Ez idő óta Meystre anyja házánál volt elfoglalva, székek és egérfogók készítésével. Midőn felcseperedett időről időre a szomszédba eljárt fát fürészelni vagy hordani. Ilyen foglalkozás közt látta őt először Hirzel, a lausannei Asilum igazgatója. Meystre megmutatta neki kezét mintegy mondani akarván, hogy mennyire tönkre van téve a kemény munkától. Az egyetlen érzéknek ily kiméletlen rongálása Hirzelre nyomasztólag hatott, melynek eszközül kellett volna szolgálni meglevő tehetségei kifejlesztésében.

Tizennyolc és hat hónapos korában vétetett föl Meystre Eduard 1845-ik évi Jun. 10-én a lausannei vakok Asilumába.

Tizenyolc hó mulva Hirzel a fiatal süketnéma és vakról egy jelentést bocsátott közre melynek veleje a következőkben foglalható össze.

Meystre csakhamar megbarátkozott uj környezetével s néhány nap mulva az egész házban minden vezető nélkül fel s alá járt s kelt.

Az első szempillantásra észre lehetett venni hogy Meystreben a süketnémák tulajdonai túlnyomóságban vannak, minden mozdulata nemes és határozott míg a vakok átalában véve nehézkességet és bizonytalanságot árulnak el. Legkisebb fényérzete sem volt s jobb fülének hallképessége semmi, a balfüllel nagyon erős zaj vagy éktelen sivításról némi tudomást vett. Tapintási érzéke biztos, de nem birt azon finomsággal, mely a vakokat jellemzi. Szaglási képessége semmi különöst nem mutatott. Ilyen volt testi lelki állapotja Meystre Eduardnak midőn a lausamei Asilumba fölvétetett. Hogy a gyermeket valamely tárgy ismeretére megtanítsuk, akként szoktunk eljárni, hogy megmutatjuk neki a tárgyat és megnevezzük azt. Meystre-nel a tárgyat meg kellett tapintatni és módot találni a tárgyhoz nevet csatolni s azt lelki tudomására juttatni. E célra Hirzel szétszedhető abc-t készített, mert az áthelyezhető betük megkönyíték a tárgynak összehasonlítását a szóval. Hirzel ráspolyt adott Meystre kezébe, s azután kezét rávezette a ráspoly szóra, innen ismét a ráspolyra és viszont; azután Hirzel szétszedte a szót és megértette vele, hogy most állítsa ő össze, ugy mint eleinte volt. A negyedik leckénél fűrészt adott Meystre kezébe és a „fűrész“szót. Hogy Meystre az első leckét jól megértette, kitünt abból hogy lázas örömmel forgatta a két tárgyat kezében és mindegyiknek nevére az összeállított két szóban rámutatott. E feletti öröme oly nagy volt a tanítványnak, hogy több napon át folytonos ízgatottságban maradt. Ezen időponttól kezdve Meystre a leckék alatt nem unatkozott, sőt azokat benső örömmel látogatta. Bizonyos számú hasonló gyakorlatok után magának Meystrenek kellett az egyes betűket rekesztékeikből előszedegetni s az ismert tár-

gyak szavait összeállítani; ezen uton megismerkedett az egyes rekesztékekbe elhelyezett betük helyiségével és az abc sorrendjével. Hirzel Meystrenek, ily fokig való előmenetelelét arra használta föl, hogy őt de l'Épée betürendszerével megismertette. Ezen eredményhez három hét alatt eljutott naponkénti egy legfölebb két óra alatt, a nap legnagyobb részét esztergályosságban töltötte el, melyhez ö maga kivánkozott s reményen felüli haladást tett. Felbátorítva Hirzel ennyi eredmény által, most még nehezebb munkába fogott s növendékét beszélni kezdte tanítani. „Meystre egyik kezét mondja Hirzel mellemre tevém s a másik kezére irányoztam lélekzetemet, megtapintattam vele nyakamat azon pillanatban midőn az a betüt kimondtam; s jelek által arra ösztönzém őt, hogy hasonlag lélekzetet véve a légcsőt rezgésbe hozza, igy vettem ki belőle az első önhangzót az a-t és o-t. Azonban két hét alatt nem birtam vele különbséget tétetni a francia ai és a vagy o között. De el nem csüggedtem. Az a és o magánhangzók az önhangzók közt két főhelyet foglalnak el s a beszéd legfőbb elemeit képezik, a többi önhangzók csupán árnyalatai a mondott kettőnek.

Az a-nak mintegy származéka az e, é, i, az o-nak pedig az ú, ő, ű. A nyelv önkénytelenül bizonyos fokozatokban emelkedik midőn az a, e, é, és i önhangzókat kimondjuk, ellenben mindig lejebb ereszkedik az o, u, ő és ű kimondásában. Az a és a vele rokonbetük kiejtésénél az ajkak megtartják természetes helyzetüket s mindinkább közelednek egymáshoz, míg az o és az ezen betüosztályába eső magánhangzók kiejtésekor az ajkak az o betü alakját veszik fel s összehuzódván fokozatosan csucsosodnak.

Hirzel négy fokozatosan kisebbedő hasábkát csináltatott, melyek közöl az első a száj azon nyílásának felelt meg, midőn az az a betüt kimondja, a második az e-nek, a harmadik az é-nek, a negyedik az i-nek felelt meg. Ezen hasábkákat aztán Meystre fogai közé tette és vele az illető önhangzókat kimondotta: Az o betü categoriájába eső magánhangzók kimondását pedig négy gyürű segélyével érte el, melyeknek nagyságát a száj nyilásának nagyságához alkalmazta midőn a mondott o, u, ő, ü betüket kimondjuk. Mindezen önhangzók kimondása sikerült, hanem csak hosszas és fáradalmas gyakorlat után. A mással hangzók kiejtését már kevesebb nehézséggel sajátította el. Hogy Meystre kitartását tanulmányai iránt fokozza megtanította őt e szóra ami, (barát, pajtás) igy hívták egyik iskolatársát, és valahányszor Meystre kimondotta az Ami-t, Ami feléje jött. Ebből meglepetve észre vette, hogy a beszéd segélyével az emberekkel távolról is érintkezhetik. E fölötti öröme rendkivüli volt s ezen pillanattól kezdve társait nevükön szólongatta s mindazon szókat, melyeket tudott fenhangon mondogatta. A szótól a mondatra való átmenetel nem kisebb nehézségekkel járt. Hirzel itt is tudott a legyőzhetlennek látszó nehézségeken diadalmaskodni kitartás s nem ritkán lángeszü módszerével és számtalan gyakorlatokkal. Mindez három hónap eredménye volt. „Itt mondja Hirzel növendékem a fejlődés egy uj korszakába lépett, melyről helyes fogalmat csak ugy szerezhetünk magunknak ha életének különösen erkölcsi viseletének némely előzményeivel megismerkedünk.“ Négy hó mulva fölvétele után Meystre valami kis pénzdarabot lopott. Kezdetben egész határozottsággal tagadta tettét, azonban a tolvajlás bevallására kényszeríttetvén, azzal mentegette

magát hogy a dolog oly csekély miszerint szóra sem érdemes. Hirzel elvette kését és szivarjait, melyeket zsebében hordott, s egy szobában elzárta, hol őt figyelemmel kisérhette.

Az ablakon megkisérlett kimászni, de a vasrostély által megakadályoztatott, ekkor az ajtó kifeszítéséhez fogott, de ez sem ment, ujabb kisérletet tőn egy szöggel az ajtó lakatját lecsavarni, de ez sem sikerült; utoljára neki esett a závár vasának s ezt visszatolván, az ajtó nyitva állott előtte. Innen a műhelybe ment, ellátván magát szivarral és gyufával s aztán visszatért fogságába. Kérdőre vonatván ujabb kihágása iránt, erősen állította, hogy ki sem lépett szobájából; a szivarok ellene bizonyítottak, mire ő azt válaszolta, hogy az ajtó önmagától kinyilt, végre bevallott mindent. Midőn Hirzel őt máshelyütt akarta elzárni, dühhel vetette magát rá és őt visszaűzte. Hirzel mindaddig zár alatt tartotta, míg meg nem szelídült. Ezután soha többé nem lopott. Egy idő mulva Meystrenek minden gondja az új év napja lett, mindegyre azt emlegette, hogy az új év éjjelét evés és ivás közt szokás eltölteni.

Minél inkább közeledett az új év napja, annál izgatottabb lőn, minden gondolatja, minden vágya oda volt irányozva, s nem volt mód benne materialistikus gondolatait fejéből kiverni. Újév napján anyja meglátogatta s kivitte az intézetből és estefelé ő maga visszahozta. Néhány perc mulva, noha az ajtók mindenütt jól be voltak zárva sehol sem volt megtalálható; mintegy négy órai keresés után a városban egy kocsmában esti 11 óra felé ráakadt Hirzel bortól egészen elázott állapotban.

Másnap a kihallgatás alkalmával midőn azt kérdezték tőle, hogy miért és hogyan távozott el a házból, azt válaszolá, hogy nem tudott rögtön társaira ráakadni, minélfogva nagyon unatkozott s egy ajtót nyitva talált, a jó alkalmat eltávozásra használta fel. Mondanom sem kell, kogy hazudott. Másnap újra elővétetvén, bevallotta, hogy a nyolc lábnyi magas falkerítésen osont el, s minden vezető nélkül mintegy hatszáz lépésnyire eltávozott.

Tettetének vétkes voltát beösmerni vagy megbánni állhatatosan vonakodott, és noha egész nap el volt zárva, még másnap reggel is makacskodott s ellenszegült. Csak nagy nehezen szánta el magát Hirzel, hogy Meystre csökönösségét testi fenyítékkel megtörje, mert csak néhány nappal hallotta szájából, hogy embert verni méltatlan dolog.

De megmaradt elhatározása mellett, s az eredmény igazolta eljárását. Meystre rövid idő mulva ismét új hazugságon kapatott rajta. Egy boros pince előtt sétálván, hol a bor gondozásával foglalkoztak, határozottan tagadta Hirzel előtt, hogy nem ivott belőle, noha ivott.

Hirzelt fölötte kezdé aggasztani Meystrenak a hazugsághoz való nagy hajlama. Hirzel megmagyarázta neki, hogy a becsületes ember nem hazudik, leiratta és kimondatta vele a h a z u g s á g szót, aztán elzárta és a szót kezébe adta. Meystre több ízben megtapintgatta a szót és gondolkodni látszott. Egy óra mulva belépett hozzá mestere, s őt fölötte levertnek és szomorúnak találta. Meystre főhibája gyökerében meg volt támadva, a mint a h a z u g s á g szónak értelmét felfogta.

Ezen eset azon gondolatot érlelte meg Hirzelben, hogy növendékébe a vallásos eszméket becsöpögtesse, melyeket eddigelé szándékosan elkerült. Midőn Meystre a közös teremben imádkozó társairól beléptekor tudomást vőn, tréfát üzött társaiból; egyszeri útbaigazítással a tréfának eleje vétetett. Egy alkalommal fiatal vaktársait összekulcsolt kezekkel találván, azt kérdezte tőlük, hogy vajjon a nappal beszélnek-e? de ezek azt válaszolák neki, hogy egy emberhez hasonlóval beszélnek, ki nagyon magasan lakik. Egy kis vártatva azt kérdezte, Meystre társaitól, hogy nagyon kell-e kiabálniok, hogy magukat azzal az emberrel megértessék. Kis idő mulva ismét azt a kérdést vetette föl, hogy halandó-e az az ember, mint a többiek.? Nagy tisztelettel volt áthatva a nap iránt, annak jótékony és kellemes melege miatt, s háladatosságát azzal nyilvánitá, hogy kijelenté, miszerint nem szabad a napot ököllel fenyegetni.

Az 1846 év tavaszán ismertetett meg legelőször az istenség eszméjével. Ki teremti a gabonát? kérdé Hirzel; a nap válaszolt Meystre.

És ki teremté a napot? Már erre Meystre nem tudott válaszolni, míg Hirzel a helyes utra az istenre rá nem vezette. Öröm boritotta el arcát, s a tisztelet és meglepetés váltakoztak rajta. Meystre oly természetesnek találta azt, hogy minden tárgynak legyen egy külön szerzője, hogy kevésbé ütközött meg az isten mindenhatóságán, mint a molnár tehetlenségén, ki nem képes gabonát teremteni s ez utóbbi oly emberként tünt fel előtte mint „kinek kezeit levágták.“

Ez időben kezdett megismerkedni az igék ragozásával. Az első mondat melylyel az igék ragozásába fogott ez volt: az ember gondolkodik. A lel-

ketlen dolgok nem gondolkodnak. Az imádkozó ember az istenről gondolkodik. Minél tovább haladt ez uton, arckifejezése annál nemesebb kifejezést öltött. Magasabb röptü eszmék fölkelték szellemét s anyagias társalgása lassankint levetközé a göröngyöst önmagától kezdett fenhangon lefekvés előtt imádkozni, imája e mondatka ismétléséből állott: Je pense a Dieu" Istenre gondolok. Meystre elmélkedéseiben még igen gyakran összehozta az istent a nappal. Nagyon szerette volna tudni, ha vajjon az utóbbi keletkezésekor csak oly nagy volt mint a gombostü feje, vagy mindjárt kezdetben jelenlegi terjedelemmel birt-e? és hogy az isten gömbölyded alaku-e mint a nap, és hogyan birja magát a mindenség világ ürében fentartani. E tárgy körüli eszme füzése önkénytelenül eszembe juttatá Cicerónak De natura deorum cimü értekezését, mondja Hirzel. De azt is többször megfigyelte Hirzel, hogy a természeti jelenségeket személyesítette, igy egy erős északi szél alkalmával, mely több napig tartott azt kérdezte, hogy „nem fáradt-e még el a szél?" A gondolkodik igen számos kérdésnek szülő anyja lett. Megtudakolta, hogy gondolkodnak és álmodnak-e az állatok és hogyan beszélnek? Gondolkodnak és beszélnek-e a gyermekek születésük óta, vagy arra is meg kell őket tanítani? A tagadó válasz melyet kapott nagyon elszomorította őt, s azt válaszolta, hogy fül, szem és fogakkal ellátott de gondolat nélküli fej nem ér semmit. Azért a gyermekek előtte kevesebb belső becscsel birnak, mint a felnött emberek, s ezen nézetét egy két éves holt gyermek megtapogatása alkalmával ki is fejezte. Komolyan kérdezte egy a holt gyermek mellett álló személytől, hogy szándékozik-e sírni, s a nélkül hogy a választ be

várta volna mondá, hogy ez a kis gyermek még nagyon keveset gondolkodott, hogy halála könyekre érdemes volna. Meystre környezetének oly jól ismerte jellemét „szokásait és tehetségeit mint Hirzel mondja„ hogy mindegyikhez olyaténnemű kérdést intéz, melyre a kérdezett legjobban tud felelni.

Uj növendékek fölvételénél megtapintgatta azok kezét és fejét s az első tapogatás után ítélt értelmi képességeikről. Tizenyolc hó alatt az esztergályosságban oly előmenetelt tőn, hogy ellenzőket, kereteket, tokokat és dobozokat ízléssel s oly meglepő pontossággal készített, melyek bármely épszemű kézművesnek becsületére váltak volna. Kézimunkájának jövedelme ez időben tartási költségeinek harmadát födözte. A mondat füzésben néha eredeti de nem következetlen sajátságokat tüntetett fel, így mi irunk helyett mondá mi tollazunk „nous plumons,“ ön hazudik helyett ön hazugságol „vous mensongez.“ Ez idő tájban közlekedési eszközeit Hirzel egygyel meggyarapította, az irott betűk alakjára megtanította, melyeknek alakját kezébe rajzolta vagy táblára s aztán kimondotta vele. Hang cikkelyezése már ekkor elég tiszta volt, s olyanok által is nagyjából megérthető, kik nem voltak kiejtéséhez hozzászokva. Erkölcsi gyarapodását legjobban jellemzi a következő eset. Mintegy egy év mulva Meystre tolvajlása után, az intézet egyik vaknövendéke másik társától néhány pénzdarabot lopott.

Sorra kikérdeztetvén a növendékek, Meystre komolyan kinyilatkoztatta, hogy ártatlan, és hogy az ártatlanság érzete őt boldoggá teszi, és hogy soha sem fog lopni, mert az isten ismeri gondolatait. Kevés idő mulva egyik társát vette elő, hogy nem ő-e a tolvaj.? Ennek késedelmes felelete gyanut keltett benne, s mi-

dőn tagadta rákiáltott: hazugság! isten! s a gyermekre valóban kisült tagadott bűne.

Ugorjunk át néhány évet és lássuk hat év mulva minő erkölcsi és értelmi fokon fogjuk találni Meystret.

Hirzel Meystre nevelésével kizárólag nem foglalkozhatott s azért a számolás megtanítását egy ügyes és fölötte értelmes vaknövendékére bizta, ki utóbb a lausannei intézet kitünő tanítója lett. Ezen vaktanító is föntartott a nevelészek számára néhány érdekes adatot Meystre életéből. Gyermek korában látott egy kopasz embert, kitől annyira megijedt, hogy elfutott. Tanítója megértette vele, hogy a korral fogynak az ember physikai erői, hogy az érzékek elgyöngülnek és hogy a gondolatok lassan lassan szintén elfogynak.

Meystre rendkívül megindult a hallottakon, s azt kérdezte, hogy vajjon minden ember tehetségei megfogyatkoznak-e vénkorában. A halált mondja tanítója mint az emberek nagy része, fölötte félelmes dolognak találta. Ugyanezen időtájban Meystre két nyolcadrétű lapot birt emlékezetében megtartani. Lassan olvasott, mert a folytonos kézi munkával való foglalkozás tapintási érzékét megkeményítette, relief betűkkel percenkint husz betűt írt. Hirzel fölszólítá őt, hogy beszélje el gyermekkori emlékeit és Meystre keze alól csakhamar a következő sorok kerültek ki, melyeket lehető hű fordításban iparkodtam visszaadni.

„A kis gyermek.“

„A kis gyermek egyedül (valószinüleg) magától látta a holdat. A hold és a csillagok nagyon szépek. A nap igen szép. Egy kis vak, süket és néma gyerek nagyon szeretni a jó anyát. Isten teremtette a

kis fiúkat és leányokat, és halakat (kik) laknak a vízben, és a madarakat melyek énekelnek és fészket csinálnak.“ Meystre az esztergályosságban napról napra nagyobb előmenetelt tőn, oly ékszer szekrénykéket, óratokokat és állványokat készített, melyek a londoni 1851. és a párisi 1855. világkiállításon becsülettel megállták helyüket.

Ugorjunk ismét néhány évet át s állapodjunk meg 1855-ben, midőn Meystre épen 10 évet eltöltött a lausannei Asilumban. Most már nem Hirzelt, sem fiatal vaktanítóját, sem tanuló társait nem fogjuk beszéltetni, hanem egy angol figyelmes észlelő utazót, ki a fönírt évben a lausannei intézetet meglátogatta.

Három év előtt ismerkedtem meg Meystre Eduarddal, az első benyomás mit rám tett midőn előtte mint egy fal előtt álltam, nagyon lealázó majd fárasztó volt, mert semminémü közlekedési eszköznek nem voltam birtokában. Mindenekelőtt megmutattam magamnak kézi alphabetjét, megtanultam jelképes beszédjét, és hozzászoktattam fülemet Eduardnak a szók kiejtésében való hangoztatásához. Akadtak ugyan olyan emberek is, kik őt azonnal megértették. Igy megismerkedtem nemcsak Meystre egész lényével, hanem Hirzel ur módszerével is, minélfogva képes voltam új és elvontabb ismereteket vele közleni.

„Elvezettem őt több ízben a muzeum természettári osztályába és itt megtapintattam vele a főbb osztályok kitünőbb példányait. Mindenütt gondosan megvizsgálta az állatok karmait és fogait, ha vajjon a húsevők osztályába tartoznak-e vagy sem. Egy tehén csontváza jó alkalmul szolgált az összehasonlító bonctan főbb elemeit előtte kitárni. Egy kitömött s két fejü borjutól melyeknek mindegyike jól ki volt fejlődve,

megijedt s reszketni kezdett s abboli nézetnek adott kifejezést, hogy még csak ez a valódi fene vad, s azt kérdezte tőlem, hogy két gyomra van-e? Az ethnologiai muzeumban nehány gyilkoló eszközt kezébe vevén azokat kegyetlen, gonoszoknak nevezé. Midőn társai Napoleon háboruit hévvel elbeszélték ő kezét mellére tette, és mondá: és a lelkiismeret? A történet első elemeibe is bevezettem, melyről eddigelé még semmi fogalommal sem birt. Megmutattam neki a kő, bronz és vaskorszak több ezer éves földben többnyire sirokban talált gyüjteményeit, elvezettem őt egy Meroving ezer éves sírjához, melyben annak csontváza őriztetik, mindez őt nagyon érdekelte, csak az emberi koponyákon észlelt erőszakos zúzások vagy lyukak hozták ki sodrából. A telet Bernben töltvén, az én Meystre barátomnak új év napjára kalácsot küldtem egy levél kiséretében, melyet a berni vakok-intézete növendékeivel nyomattam. Itt közlöm Eduard válaszát melyet minden segély nélkül irt.

Lausanne, szerdán 1855 évi Január 24-én.

Kedves Uram!

Köszönöm önnek a doboz kétszersültet és a négy lapos levelet, melyet nékem küldött, nagyon jól tudtam elolvasni levelét, nekem sok örömet okozott, betéve megtanultam, rég ideje már, hogy kezét nem érintettem magam gondoltam e levelet, ön Bernben lakik, ön nemsokára visszajön.

Isten önnel kedves uram.

Meystre Eduard.“

Azonban fejezzük be e rendkivüli emberről szóló sorainkat, a ki a tizenkilencedik század neveléstudományának legbámulatosabb eredménye valóságos dia-

dala gyanánt tünik fel előttünk s szorítkozunk csupán néhány lélektani jelenség megemlítésére, hogy az alaprajznak határozottabb szinezete legyen. Hirzel egykor azt kérdezé tőle, hogy mi az értelme a szegény és a gazdagnak. Eduard leírt egy embert, kinek jó ruhái és zsebei tele voltak pénzzel, s a ki bőviben volt az enni valónak, ez volt a gazdag; és egy másikat, kinek rosz ruhája, üres zsebe és kevés enni valója van, ez volt a szegény. És te mondá Hirzel, hová tartozol a gazdagok vagy a szegények közé. Eduard homlokára ütött és azt mondá: gondolkodom, s kevés idő mulva válaszolá: nem vagyok szegény, mert dolgozom. A legnagyobb bölcsészhez méltó felelet, mely korunk összes nemzetgazdászati törekvéseit magában foglalja. Anyja halálakor nagyon meg volt hatva s gyakran beszélt róla. Ő beszélte el, hogy nagyon sokáig volt beteg és nagyon öreg volt, és hogy keményen kellett dolgoznia, hogy szegény anyját pénzzel elláthassa. Ez utóbbi szavai mindenki szemébe könyeket csaltak. 1854-ik év telén bizonyos aggodalom lepte meg, melyet a kenyér drágasága okozott, de ez aggodalom nem saját személye hanem nővére és annak gyermekei miatt lepte meg, kiknek nem volt elegendő kenyerök. Angol utazónk újév napján utószor látta a mint két kenyérrel megrakodva és süteménynyel tele tölt zsebekkel nővére házába sietett, hol őt a nővér és az unokák ölelő karokkal várták.

A tisztelt előfizetők és adakozók névsora.

Abeles Adolf
Abeles Samu
Adamovich J. kanonok 2 pl.
Adler Hermann
Adler Hermin
Adler Lajos
Almássy Zsigmond gr.
Altschul S.
Andriska Mihály
Dr. Barach Zsigmond
Baross Gábor
Báthory Nándor
Bengyel György
Benitzky Attilla
Benitzky Mari
Bernát Elemér
Berách Zsigmond
Bogisich Lajos
Borsothy József
Bossányi Just Amália
Breitner Zsigmond
Brenning Ferencz
Brettschneider Ignácz
Buchta János.
Csanak József
Császár Jánoky Piroska
Chorinsky Miksa gróf
Chorinsky Miklós gróf
Dajka Ignácz
Deutsch Rozália 1 frt
Dömötör Pál
Ekkel György
Enyedy Miklós
Eigel Jenő.
Fábian Ignácz
Fauzer Antal
Fischer Károly
Friedenstein Henrik
Formágyi Ferencz 5 frt
Fuchs Amália
Gallé Albert
Glaszner Flórián
Gold Regina
Goldberger Ernesztin
Gomperz Náthán
Groszmann József
Gruber Iván
Dr. Gurovits T.
Gutheil Adám 2 pl.
Hajnal Terézia
Halbauer testv.
Hirsch Ignácz
Hunyady Béla
Illés Antal
Immervoll K.
Iván Endre

Jálits.
Janikovits Alajos prépost
Jánoky Viktor
Jaskoda C.
Joób Madocsányi Clementin
Kanda István pl.
Karácsonyi Guidó gróf 2 pl.
Kálmán Imre
Kanizsay Pál
Katinczky János
Kallater J. A.
Kaufmann és Neugebauer
Keményfy
Kerstinger István
Kopp József
Koch Károly
Kohn Sámuel
Kokai Pál
Dr. Kövér Kálmán
Kubinyi Bertalan
Kurrländer Antal
Klenovits Ferencz
Kreutzer Ferencz
Kruplanits István
Lakatos József
Langer János
Lenner Antal
Lipcsey Lajosné
Lipcsey Mór
Lipcsey Tamásné
Lichvárik Mihály
Lopusnyi F. kanonok 5 pl.
Marczibányi A. cs kir. kamarás 5 frt.
Madocsányi Pál 2 pl.
Madocsányi Imre
Majoros József
Mang István
ifj. Mangh Ferencz
Mangh Ferencz
Mazovetzky János
Matavovszky
Melassin Dániel
Meluk József
Menyhardt Antal
Mendler B.
Mezőssy Imre
Mezőssy László
Mezőssy Menyhért
Molnár János
Molnár Rezső
Morán János 1 frt
Mittelmann M. és fia
Mirth Antal
Nagy Gedeon
Nagy Ignácz
Nagy Károlyné
Nagy Soma
Névery Sándor
Orosz Sándor
Orlitsek János
Paksy János
Pávay Józsefné
Peterdy Károly
Pfann Ferencz
Pfeiffer Ignácz
Platthy Kubinyi Irén
Plesch János fiai
Preuszner József
Pogány Ferencz
Pollitzer
Purits Jakab
Puskás Pál
Ragályi Istvánné
Rakovszky Vagyon Judith
Rakovszky Károly
Rakovszky Géza
Rakovszky Aladár

Rothmann Izrael
Rózsahegyi István
Szabó Alajos
Szabó Demeterné
Szalay Günther Terézia
Dr. Sántha Ferencz
Szecsey János
Sebetzky András
Székely József
ifj. Szentiványi Márton
Szévald Moritz
Szendi
Sikkó Endre
Szina Simon br. 30 ftr.
Sollner Isidor
Schossberger A.
Schossberger Bernáth
Schönfeld József
Szutsits József
Spitza Károly
Stadler Ferencz
Steger István pl.
Stern Katalin
Steiner István
Schwarz Antal
Schwarz Gyula
Schwarz Horhy Katalin
Takátsy István
Tomasits Miklós
Tutschner Mari
Ultz János
Vagyon István püspök
ifj. Vagyon István
Verebélyi Clotild
Viener F. 1 frt.
Virágh Károly
Wargha József
Wargha Pál
Wendland János
Wilcsek plébános
Zimkay Gyula
Zeiner Pál.

Tartalom.

I. Rész.

	Lap
Előszó	5
A vakok és a vakügy fejlődésének vázlatos előadása a legrégibb idők óta napjainkig	7
A pesti vakok-intézete	35
Az intézet alapitóinak névsora	56
Az intézet tanügyi szervezete	60
Szerény javaslat és kérelem a pesti vakok-intézete tárgyában	73

II. Rész.

Vakügyi statistikai adatok és nézetek a magyar és erdélyországi mindkét nemű vakok statistikai kimutatásával megyénként és városonként	99
A megvakulás legátalánosb okai	117
A betegség ismertető jelei	123
A betegség keletkezése	124
A betegségnek a szülés előtti elhárítása	114
A bábák gondja az ujdon született gyermek szemei tekintetében	125
A bábasszony magatartása, ha a betegség beállott	125
A beteg szemek tisztogatásáról	126
A kisdednek a világosságtól való megovásáról s egyéb teendőkről	128
Párhuzam a vakok és süketnémák helyzete közt	129

III. Rész.

Kalauz szülők, néptanitók és emberbarátok számára vakgyermekekkel való bánásmódra nézve	139
A csecsemő vakgyermek	143

A járásról 145
A kezek gyakorlata 149
Az ízlés és szaglás gyakorlata 154
A hallérzék gyakorlása 156
Az öltözködés, étkezés és egyéb teendőkről . . 160
Rosz szokások elhárítása 168
Az értelem és emlékező tehetség gyakorlása . . 174
A vakok iskolába való járatása 183
A vakok játékai 193
A tornászat stb. 199
A nevelés hatalmáról. A süketnéma és vak Meystre Eduard 214
A tisztelt előfizetők és adakozók névsora . . . 229
Tartalom 232